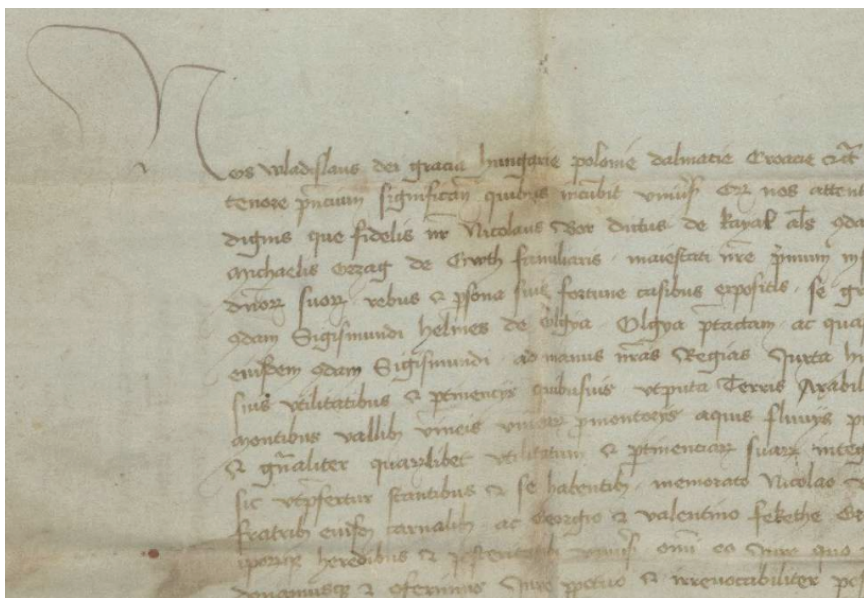

FONS

(Forráskutatás és Történeti Segéd tudományok)

XXIV. évfolyam

2017. 3. szám

E számunk szerzői

Csiba Balázs (PhD-hallgató, Comenius Egyetem, Pozsony, BTK),
Galambosi Péter (MA-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK),
Haraszti Szabó Péter (PhD-hallgató, Eötvös Loránd Tudományegyetem BTK),
Kerényi Bálint (történész, Budapest)

BTK = Bölcsészettudományi Kar

*

Lapunkat támogatták:

Nemzeti Kulturális Alap és Budapest Főváros Levéltára

*

A címlapon

I. Ulászló király 1443. évi adománylevele Olgya birtokról
MNL OL DL 37517

*

Felelős kiadó: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány
Nyomta és kötötte: GMN-Color Digital Kft.
ISSN 1217-8020

F O N S

(Forráskutatás és Történeti Segédtudományok)

XXIV. évfolyam

2017. 3. szám

Fons (Forráskutatás és Történeti Segédtdományok)
Lapinformációk

Alapítás: A folyóiratot 1993-ban alapította a Levéltáros Hallgatók Egyesülete és a Szentpétery Imre Tudományos Diákkör (Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtdományai Tanszék).

Első évfolyam: 1994

Megjelenés: Évente négy alkalommal (összesen 32 ív).

Publikációs kör: A történelem segédtdományai, forrásfeldolgozások, forrásközlések, illetve ezekben a témákban módszertani kérdések, könyvismertetések, műhelybeszámoló.

Cél: A történeti segédtdományok, a Magyarország történetére vonatkozó források feldolgozása, ismertetése és népszerűsítése a széles olvasóközönség számára, valamint a szakterület kutatói részére.

Kiadó: Szentpétery Imre Történettudományi Alapítvány, 1139 Budapest, Teve utca 3–5. Az Alapítvány Kuratóriumának elnöke: OBORNI TERÉZ, titkára: POLONKAI ÉVA.

Szerkesztőség: KENYERES ISTVÁN főszerkesztő. DRESKA GÁBOR (felelős szerkesztő), OROSS ANDRÁS, SARUSI KISS BÉLA, SIPOS ANDRÁS szerkesztők, POLONKAI ÉVA szerkesztőségi titkár.

Székhely: Eötvös Loránd Tudományegyetem Bölcsészettudományi Kar, Történelem Segédtdományai Tanszék (1088 Budapest, Múzeum körút 6-8.) és Budapest Főváros Levéltára (1135 Budapest, Teve utca 3-5.).

Postacím: Fons Szerkesztőség, 1139 Budapest, Teve utca 3–5.

Honlap: www.fonsfolyoirat.hu

E-mail: info@fonsfolyoirat.hu

Recenziók: A publikációs körbe tartozó kiadványok recenziós példányait a szerkesztőség címén várjuk (ismertetési kötelezettség nélkül).

Kéziratok: A folyóirat számára készített kéziratokat e-mailen a Windows valamely változatában kérjük benyújtani. A kéziratok formai követelményeit a hátsó borítón, a jegyzetelés szabályait a Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. oldalain foglaltuk össze, kérjük szerzőinket, hogy az ott leírtakat alkalmazzák.

A megjelent cikkek tartalmáért a szerzők felelnek, címük a szerkesztőségben. A Fons másodközlésre nem vállalkozik. Újrakiadás csak a szerkesztőség engedélyével történhet. Kéziratokat nem őrzünk meg és nem küldünk vissza.

Különlenyomat: A szerzők 20 különlenyomatot kapnak.

Korábbi számok: Korlátozott számban beszerezhetők a terjesztő címén.

Terjeszti: Budapest Főváros Levéltára, 1139 Budapest, Teve utca 3–5. tel.: 298-7517

GALAMBOSI PÉTER

CSÁK UGRIN, A HŰSÉGES TARTOMÁNYÚR*

A XIII–XIV. század fordulója kiemelt korszaka a középkori magyar történelemnek. A tatárjárást követő fél évszázadban mélyreható, az addigi viszonyokat alapjaiban átrendező politikai és társadalmi változások mentek végbe Magyarországon. A központi hatalom megállíthatatlan hanyatlása maga után vonta a nagybirtokos arisztokrácia megerősödését, s ez a folyamat a század utolsó évtizedeire már annyira előrehaladt, hogy a legerősebb főurak kisajátították a politikai szférát, majd az Árpád-ház kihalásával az utolsó akadály is elhárult annak, hogy a központi hatalomtól függetlenedő nagyurak a korábbi években kiépített területiális magánhatalmukat intézményesítsék.

A területi hatalomra szert tevő nagyurakra a történetírás több fogalmat is használt, mint a *tartományúr*, az *oligarcha*, vagy a *kiskirály*, ugyanakkor ezeknek a kifejezéseknek az eltérő jelentéstartalma miatt sohasem lehetett egyértelműen behatárolni, hogy kik is tartoznak a vonatkozó kategóriába.¹ A vitatott személyek egyike Csák Ugrin, kinek tartományúri mivoltát azért volt szokás megkérdőjelezni, mert az oligarchikus viszonyok csúcspontján, az 1301–1310 közötti interregnum idején nem szegült szembe I. Károlyval, hanem éppen legfőbb támogatója volt. Mellőzöttsége már csak azért is érthetetlen, mert jóval több volt, mint a XIV. század eleji nagyurak egyike. Noha neve már IV. Béla uralkodásának idején is felbukkant, az országos politika meghatározó szereplőjévé csak az 1270-es

* Jelen dolgozat az ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Magyar Történeti Tanszékére 2016-ban készített szakdolgozatom átdolgozott változata. Ezúton is szeretnék köszönetet mondani témavezetőmnek, Dr. Thoroczky Gábor tanár úrnak minden segítségért, amivel támogatott a dolgozat elkészítésében.

1 A problémát felismerve a magyar középkorkutatás emblematikus alakja, Kristó Gyula meghatározott kritériumok szerint próbálta meg leszűkíteni a kört. Álláspontja szerint a tartományurak/oligarchák azok a nagybirtokosok voltak, akik egy adott, más familiáris láncba be nem tagozódó familia élén álltak, s területük védelmében fegyveresen is szembeszálltak a királlyal. (Kristó, 1979. 139–144. p.) Mivel Kristó szempontjai nem váltak szakmai konszenzussá, a továbbra is aktuális kérdésre néhány évvel ezelőtt Zsoldos Attila igyekezett kielégítő választ adni. Szerinte a tartományi rendszer szerves része volt a középkori magyar államnak, ezért a királyi hatalom érvényesülésénél érdemes elválasztani a fogalmakat, tehát a tartományúrból akkor lett oligarcha, ha kizárta tartományából a királyi hatalmat, s annak funkcióit önkényesen gyakorolta. (Zsoldos, 2012. 350–352. p.)

évektől vált. Életútjában jól tükröződnek azok a folyamatok, melyek több mint negyvenéves politikai pályafutásának időszakát jellemezték, s mint korának meghatározó egyénisége, az eseményekben játszott szerepét vizsgálva a korszak egyes jelenetei is új megvilágításba kerülnek.

Megjegyzések a Csák-nemzetség Újlaki-ágának genealógiájához

Az Árpád-kor egyik legtekintélyesebb és legmeghatározóbb főúri nemzetsége a Csák volt. Ez már a *genus* eredetmondájából is kitűnik, hiszen középkori kútfőink rendre a honfoglalás idejéig vezetik vissza történetüket.² A Csákok címere oroszlánt ábrázol, ami többek szerint bizonyítékként szolgál a nemzetség honfoglalás kori jelenlétére, nemzetségi hagyományuk szerint pedig már a XI. század közepén is az udvar belső köreiben mozogtak.³ A nemzetség korai jelenlétére a legfontosabb bizonyíték, hogy korán szétszóródott, mert noha ősi szállásterületük a Fejér megyei Vértesben található, a XIII–XIV. század folyamán már több ág van jelen, melyek tagjai 25 megyében rendelkeztek birtokokkal.⁴

Az Újlaki-ág leszármazásának felvázolására első ízben Karácsonyi János tett kísérletet, azonban az általa bemutatott leszármazási rend több ponton is megkérdőjelezhető. Legfőbb hibája, hogy több esetben azonos generációba tartozó személyek, testvérek és unokatestvérek között teljesen más rokoni kapcsolatot tételezett fel, s az ebből adódó ellentmondásokat áthidalandó, több, források hiányában egyszerűen csak ismeretlennek titulált családtagot kreált. Mindezt már Engel Pál is felismerte, s noha a középkori magyar nemzetségek genealógiáját

-
- 2 Anonymus az egyik honfoglaló vezér, Előd fiától, Szabolcstól származtatja a nemzetséget. A névtelen jegyző szerint Árpád vezér Elődnek adta a Vértest, ahol Szabolcs unokája, Csák várat emelt. (SRH I. 61., 99. p.; Anonymus 24. p. 20. fej., 42. p. 50. fej.) Kézai művében szintén Szabolcs szerepel a nemzetség történelmi őseként, azzal az eltéréssel, hogy Szabolcs maga a honfoglaló vezérek egyike, s hogy a szerző saját kora egyik legjelentősebb *genus*ának előkelőségét hangsúlyozza, a honfoglaló vezérek felsorolásánál Szabolcsot említi másodikként, mint Árpád után a legjelentősebb kapitányt. (SRH I. 166. p.; Kézai 104. p. 28. fej.) A krónikás hagyományban szintén Szabolcs szerepel a honfoglaló vezérek között, s Csákvárt is ő maga alapította. (SRH I. 290. p.; KK. 29. p. 29. fej.)
 - 3 Az oroszlános címerre l. *Karácsonyi*, 1995. 1203–1205. p.; *Kristó*, 1973. 11. p. A Csákok nemzetségi hagyománya szerint a *genus* egyik ősi tagja, Csák fia György I. Béla királyt már annak lengyelországi tartózkodása idején is szolgálta: CD IV/1. 393. p. kritikája: RA 824.; *Pauler*, 1899. 597. p.; *Karácsonyi*, 1995. 314., 337. p.
 - 4 *Györfly*, 1998. II. 355. p.; *Karácsonyi*, 1995. 313–315. p.; *Kristó*, 1973. 12. p.

összefoglaló munkájában jelentős korrekciókat hajtott végre, maga is vétett hibákat.⁵

Karácsonyi egyik jelentős hibája, hogy a muhi csatában hősi halált halt Ugrin kalocsai érseket II. Bács fiaként tüntette fel. Az ág rokoni kapcsolataira egy András országbíró által 1240. december 20-án kiadott oklevél világít rá, mely szerint az országbíró egy olyan perben ítélezett, melyben a vasvári Szent Mihály-egyház állt szemben II. Bács és Pócs fiaival. A gyermekeket a Csák nemzetség Ugodi-ágához tartozó Demeter, valamint Ugrin kalocsai érsek meghatalmazottja képviselte.⁶ Mivel közvetett módon a gyermekek egyik képviselője az ekkor már kalocsai érsek Ugrin volt, II. Bács és Ugrin apa-fia kapcsolata kizárható. Éppen ezért Engel már testvéreként tüntette fel őket, ugyanakkor két külön Pócs létét feltételezte.

Engel tévedésének egy 1270. szeptember 27-én kelt, V. István által kiadott oklevél volt az oka, amelyben Pócs, mint egykori szörényi bán kerül említésre.⁷ Engel úgy gondolta, hogy a vasvári perben érintett gyermekek apja nem azonos a IV. Bélát már hercegi korában is szolgáló Póccsal, s annak fiaként számolt vele. A tévedés oka tehát, hogy nem tudni, Pócs mikor viselte a szörényi báni méltóságot. A hibát Zsoldos Attila korrigálta, aki a név azonosságára és az időpontok egyezésére alapozva 1235-re datálta Pócs bánágát.⁸

Ebből kifolyólag a spalatói érseki székben 1244–1248 között ülő II. Ugrinnak a családfába illesztése sem helytálló. Karácsonyi már ott hibát vétett, hogy a kalocsai érsek Ugrint II. Bács fiaként tüntette fel, mivel azonban maga is nagybáty-unokaöcs kapcsolatról ír a két főpap között,⁹ hogy áthidalja a problémát, beiktatott egy ismeretlen nevű harmadik testvért I. Ugrin és Csák közé, hogy annak fiaként tüntesse fel II. Ugrint. Ez azonban teljességgel kizárt, hiszen ebben az esetben II. Ugrin spalatói érsek és a Karácsonyi által fel sem tüntetett Csák fia János unokatestvéreként egyazon nemzedék tagjai lettek volna, ezt azonban a politikai szereplésük között eltelt félszázévnnyi időkülönbség is lehetetlenné teszi. Mivel I. és II. Ugrin között nagybáty-unokaöcs kapcsolat állt fenn, ezért a spalatói érsek a kalocsai valamely testvérenek fia kellett, hogy legyen. Engel arra a téves

5 *Karácsonyi*, 1995. 319. p.; *Engel: Genealógia* (Csák nem 8. Újlaki ág)

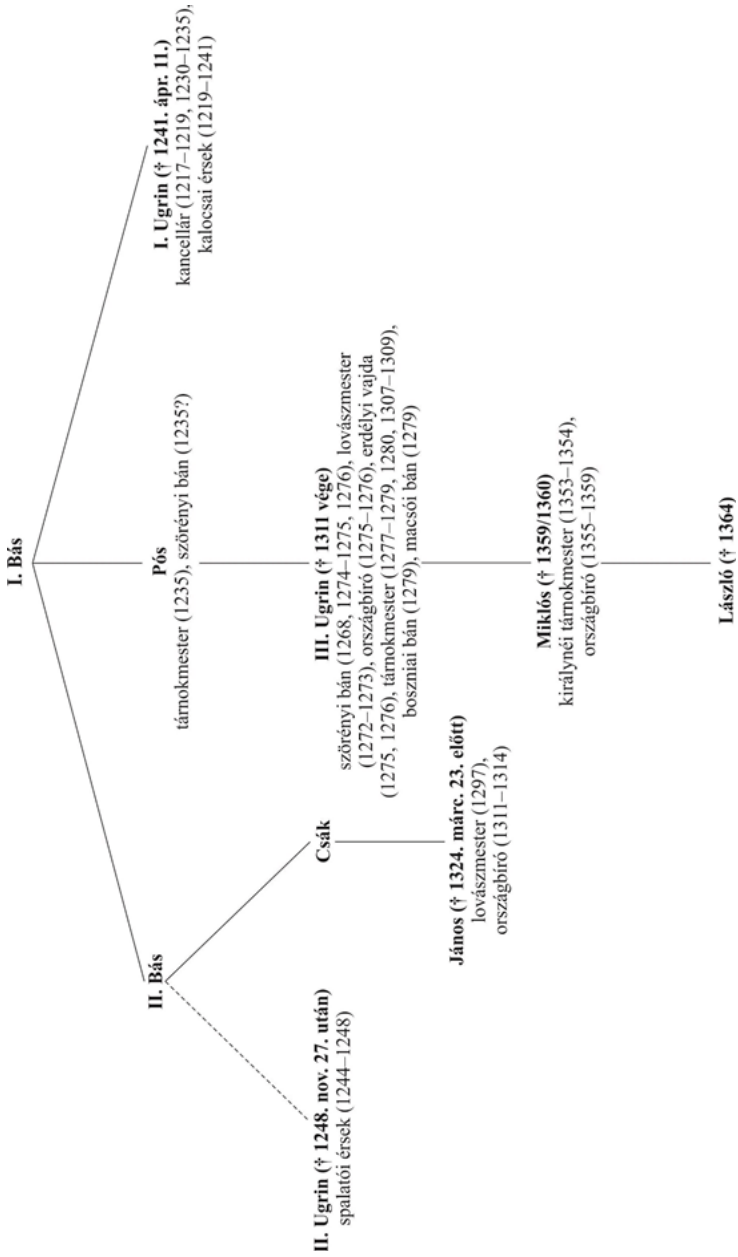
6 DF 279067.; DF 279246.; DF 262295. — Regesztáját Szöcs Tibor (MTA-SZTE-MOL-HIM Magyar Medievisztikai Kutatócsoport) szíveségéből használhattam.

7 RA 1975.

8 Zsoldos szerint Pócs bánága 1235-re tehető, mert ekkor bizonyítottan tárnokmester és bácsi ispán volt. (*Zsoldos*, 2011. 49. p. 365. sz. jegyz.)

9 *Karácsonyi*, 1995. 359. p.

1. ábra. Csák-nemzetség Újlaki-ágának genealógiai táblája

álláspontra alapozva, hogy két külön Pós is élt, a spalatói főpapot az ún. *I. Pó*s fiaként, az ún. *II. Pó*s testvéreként tüntette fel. Mivel a két Pó s azonos személy volt, két teljesen kizárható lehetőség állna elő: első esetben, Pósnak két Ugrin nevű testvére lett volna, ami már csak azért is lehetetlen, mert a spalatói érsek a kalocsai unokaöccse volt; második esetben Pósnak két Ugrin nevű fia lett volna, ami már önmagában irreális. Mindebből adódóan azt tartom valószínűnek, hogy II. Ugrin, Spalató érseke II. Bás, vagy az ő egyik ismeretlen testvérének fia volt.

Ugrin korai politikai szereplése és útja a bárók közé

A fentebb említett vasvári perben érintett egyik fiú Pó s fia, valószínűleg Ugrin. Ezek szerint 1240-ben már élt, de még kiskorú volt. Politikai pályafutása — okleveles forrással alátámaszthatóan — 1268-ban kezdődött, amikor szörényi bánként adományozta a két faluból álló Nógrád megyei Petény birtokot familiárisának, Zsadány Dénesnek.¹⁰ A saját neve alatt kiadott oklevél azonban több kérdést is megválaszolatlanul hagy. A diplomát 1268-ban állították ki, de napi kelet nélkül, ami megnehezíti Ugrin elhelyezését a szörényi bánok sorában. A bánok archontológiája 1272-ig eleve hiányosan ismert, s Ugrin esetében különösen problémás, hogy 1263 és 1268 között egyáltalán nincs tudomásunk a szörényi bán személyéről; másrészt hogy 1268-ban Karászi Drug fia Sándor is viselte a méltóságot, s az ezt tanúsító oklevél szintén napi kelet nélkül maradt fenn.¹¹

Mivel az 1260-as évtizedet IV. Béla és fia, István szembenállása, s ennek következtében az ország megosztottsága alapjaiban határozta meg, szükségszerűen meg kell állapítani, hogy a két uralkodó konfliktusában Ugrin kinek az oldalára állt. Oklevelében „Béla király szeretetéből” (*ex dilectione Bele Regis*) eredezteti méltóságát, ez azonban nehezen egyeztethető össze azzal a ténnyel, hogy a szörényi bán kinevezésének joga ebben az időben István ifjabb király hatáskörébe tartozott. Szűcs Jenő éppen abból eredeztette István erejét, hogy nemcsak saját udvartartása, hanem egyben saját országbároi kara is volt, saját nádorral, országbíróval, valamint tárnokmesterrel, s az ország megosztásának következtében hozzá csatlakozott az országos főméltóságok közül az erdélyi vajda és a szörényi bán is. Álláspontja szerint Istvánhoz több neves és előkelő nemzetség sarja éppen

10 ÁÚO III. 192–193. p.

11 A szörényi bánok archontológiáját l. *Zsoldos*, 2011. 49–50. p. A Sándort szörényi bánként említő forrás: RA 1885.

azért csatlakozott, mert Bélától nem kaptak tisztséget. Ugyanakkor maga Szűcs is hangsúlyozta, hogy István, miután 1270-ben átvette az egész ország kormányzását, az udvari hivatalokat és a megyéispánságokat egykori párthíveinek osztotta ki.¹² Ugrin politikai szerepvállalásáról azonban István rövid, kétéves uralkodása idejéről nincs információnk.¹³

A két király szembenállását nagyban befolyásolta, hogy a politikai bázist jelentő nagybirtokosok többsége mind a két országrészben rendelkezett birtokokkal. Mindez elmondható Ugrinról is, azonban azok a területek, amelyek a Csáknemzetség Újlaki-ágának bázisai voltak, mint Valkó és leginkább Szerém megye, a két uralkodó háborúja után Béla fennhatósága alá kerültek.¹⁴ Logikus lépés lett volna Ugrin részéről, hogy a családi birtokbázist, amely számára politikai tökélet és súlyt garantált, úgy biztosítja, hogy annak a királynak fogad hűséget, aki az adott terület felett fennhatóságot gyakorol. Ezen a ponton megjegyzendő, hogy István adománylevelében Sándor, mint az 1268-ban aktuális szőrényi bán szerepel. Mivel a szőrényi bán kinevezésének joga István hatásköre volt, így a tisztségbe valószínűleg Ugrint is az ifjabb király helyezte. Elképzelhető tehát, hogy Ugrin viselte, akár évekkal előbb a méltóságot, majd miután elpártolt Istvántól, a báni címet Béla jóvoltából formálisan megtartotta. Talán ez tükröződhet abban, hogy Ugrin oklevelében hangsúlyozza Bélától nyert báni címét.

Miután 1272 nyarán Gutkeled Joachim és körei elrabolták, majd apja halála után királlyá koronázták IV. (Kun) Lászlót, Ugrin udvari méltóság birtokába jutott: 1272–1273 folyamán lovászmester és szerémi ispán.¹⁵ Az, hogy egy főúri összeesküvés, és az összeesküvők befolyása alatt megkoronázott gyermekkirály trónra lépése után gyakorlatilag azonnal a királyi tanács tagja lett, arra enged következtetni, hogy tagja volt annak a körnek, amely elrabolta és fogva tartotta Lászlót, majd megkoronázása után átvette az irányítást. 1272 novemberében,

12 Szűcs, 1993. 114–118., 148–149. p.

13 Wertner Mór a XX. század elején megjelent írásaiban azt hangoztatta, hogy Ugrin éppen azért nem viselt hivatalt V. István idején, mert korábban IV. Béla pártján állt. (Wertner, 1900. 104. p.; Wertner, 1909. 488–489. p.)

14 Szűcs, 1993. 115. p.; Zsoldos, 2007. 86. p.; Ugrin Béla területén Vas, Esztergom és Komárom megyében, István országrészében pedig Nógrádban, Szerémben és az erdélyi Fogarasban rendelkezett birtokokkal. (Pauler, 1899. 314. p.; Karácsonyi, 360–364. p.) A két király közötti békére l. Zsoldos, 2007. 82–91. p.

15 RA 2314., 2315., 2317., 2320., 2321., 2323., 2324., 2327–2332., 2334., 2335., 2344–2352., 2355–2357., 2362–2368., 2370–2372., 2375–2380., 2382., 2383., 2386–2392., 2395., 2411., 2414., 2422–2427.

miután a Csehországból hazatérő Kőszegi Henrik meggyilkolta Béla macsói herceget, az országban kitört a belháború, amit tovább tetőzött II. Ottokár cseh király támadása, s az erőviszonyok alakulásának megfelelően 1273 őszéig folyamatosan változott a királyi tanács összetétele.¹⁶ Ugrin ebben az időszakban mindvégig megtartotta tisztségeit, ami Pauler Gyula szerint politikai súlyát és tekintélyét mutatja. Álláspontját talán az cáfolja a legjobban, hogy több, Ugrinnál ekkoriban jóval meghatározóbb személy, mint Gutkeled Joachim, Kőszegi Henrik vagy Csák Máté az erőviszonyok pillanatnyi állása következtében viselt, vagy éppen nem viselt hivatalt, illetve a több évtizedes politikai múlttal rendelkező Rátót Roland és Kemény fia Lőrinc is valamennyi jelentős változás alkalmával átadták egymásnak a nádori széket.¹⁷ Velük ellentétben Ugrin ekkor még nem rendelkezett számottevő politikai múlttal, most először volt tagja a királyi tanácsnak, továbbá lovászmesteri tisztsége nem számított olyan jelentős pozíciónak, mint a nádori, országbírói vagy tárnokmesteri méltóság. Látható, hogy Ugrin politikai szerepe ebben az időben még nem volt különösebben jelentős, amit az is igazol, hogy hivatalviseléséről csak az uralkodói oklevelek méltóságsoraiból van tudomásunk, ahol azonban mindig a legutolsók között említik.¹⁸ Ugrin tehát vélhetően azért tudta megtartani hivatalát minden egyes változásnál, mert ekkor még nem volt annyira jelentős személy, hogy útjában állt volna bárkinek is.

1273 őszén végül a Gutkeled–Kőszegi-párt szerezte meg a hatalmat. Ugrin ekkor kényszerült távozni a királyi tanácsból, IV. László oklevele szerint hűtlenség és felségsértés miatt, mely mögött minden bizonnyal a hatalmat kisajátító főúri frakcióval történő szembekerülés húzódik meg.¹⁹ 1274 szeptemberétől újfent szőrényi banként tűnik fel az uralkodói oklevelekben, tisztségét 1275 nyaráig viselte.²⁰ Magától értetődő, hogy tisztségei elvesztése után alternatívák után tapogatózzon, s csatlakozzon egy olyan csoporthoz, melynek tagjaként lehetősége van befolyással bírni a Gutkeled–Kőszegi-párt által teljesen kisajátított politi-

16 Az eseményekre bővebben: *Hóman–Szekfü* I. 589–592. p.; *Kristó*, 1994. 16–19. p.; *Pauler*, 1899. 306–314. p.; *Szücs*, 1993. 282–284. p.

17 *Pauler*, 1899. 314. p.; *Zsoldos*, 2011. 20., 32., 46., 53., 63. p.

18 Ez alól egyetlen kivétel az az 1273-ból származó oklevél, amelyben megerősíti 1268-as adományát: *ÁÚO IX.* 107. p.

19 RA 2418. Az 1270-es évek anarchikus viszonyai között a felségsértési vádak nem voltak szó szerint értendők, a gyermek László cselekvésképtelensége okán azok számítottak hűségesnek, akik a kiskorú uralkodóra éppen befolyással bíró körökhöz tartoztak, s azok voltak a hűtlenek, akikkel azok szemben álltak. (*Kristó*, 1994. 18. p.)

20 RA 2557., 2558., 2562., 2566., 2595–2599., 2061., 2602.

kai életre, ugyanakkor Pauler állítása, mely szerint Ugrin volt a Csák-párt egyik szervezője, nem állja meg a helyét.²¹ A folyamatosan zajló pártharcok közepette ugyanis a Csákok 1274 nyarán egy-két hónapra átmenetileg magukhoz ragadták a hatalmat, ám ekkor Ugrin nem viselt tisztséget, márpedig ha valóban vezéralakja lett volna a szervezkedésnek, akkor valamely vezető pozíciót foglalta volna el, aminek az uralkodói oklevelek méltóságsoraiban nyoma maradt volna.²²

A Csák-párt fő szervezői a nemzetség Trencsényi-ágához tartozó fivérek, Máté és Péter voltak. Mivel ők főként az ország észak-nyugati részében rendelkeztek birtokokkal, olyan szövetségeseket kellett keresniük, akik az ország más területein jelenthettek bástyát politikájuknak. Az ellenpárt sikeres fellépéséhez ugyanis arra volt szükség, hogy tagjai mintegy bekerítsék az ellenoldal már javában épülő tartományait, mindenek előtt azért, hogy meggátolják azok további terjeszkedését.²³ 1274. szeptember 26–29. között a Fejér megyei Fövénynél a Csákok legyőzték ellenségeiket, kiknek egyik vezetője, Kőszegi Henrik holtan maradt a csatátéren. Ugrin ekkor, a szeptember 25–30. tájára datált uralkodói oklevelekben jelenik meg a távoli rokonok által vezetett szövetség soraiban.²⁴ A fővényi győzelem után a Csákok igyekeztek megragadni a lehetőséget, hogy végleg leszámolhassanak ellenségeikkel, a Kőszegi-hatalom felszámolására indított hadjárat azonban kudarcot vallott. A patthelyzet kompromisszumot szült, mely azonban csak látszólagos volt, az udvari hivatalok elosztása, s főként Kőszegi Miklós nádorsága bizonyította a Gutkeled–Kőszegi-párt túlsúlyát.²⁵

21 *Pauler*, 1899. 315. p. A Gutkeled–Kőszegi-párt 1273 őszi hatalomátvétele során létrejött egy bárói pártkormányzat, ami szükségszerűen indukálta egy ellenpárt létrejöttét. Ezek a főúri pártok a nagybirtokosok magánhatalmi érdekszövetségei voltak, melyek hatalma tömegbázis híján a szövetséges főurak familiáira és magánhadseregeire épült. (*Szücs*, 1993. 284–285. p.)

22 Az eseményekre bővebben: *Hóman–Szekfü* I. 592–594. p.; *Kristó*, 1994. 20–21. p.; *Pauler*, 1899. 315. p.; *Szücs*, 1993. 286. p.

23 *Szücs*, 1993. 291. p. Szücs szerint a Csák-pártot a politikai hatalom megszerzése mellett egyfajta koronahűséghez kötődő eszme is vezérelte, amely azon alapult, hogy a Gutkeled–Kőszegi-párt vezetői ekkoriban már szuverén tartományurakként kezdtek viselkedni, s ezért a Csákok jobban rászorultak a királyi hatalom oda-vissza ható támogatására. (*Szücs*, 1993. 285–287. p.) A Csák-nemzetség Trencsényi-ágának birtokaira l. *Karácsonyi*, 1995. 351–353. p.; *Kristó*, 1973. 17. p.

24 A fővényi (más helyeken bökénysomlyai vagy polgárdi) csatára l. *Györffy*, 1998. II. 385. p.; *Hóman–Szekfü* I. 593. p.; *Petrovics István*: Polgárdi csata. In: KMTL 551. p. Az Ugrin szörényi bánságát tanúsító oklevelek: 20. sz. jegyz.

25 Az eseményekre bővebben: *Hóman–Szekfü* I. 594–595. p.; *Kristó*, 1994. 22. p.; *Pauler*, 1899. 316–317. p.; *Szücs*, 1993. 287. p.

A hatalomból kieső Csákok minden bizonnyal számítottak rá, hogy ellenségeik előbb-utóbb a kompromisszum látszatára sem fognak adni, s tudták, hogy amint ez bekövetkezik, mindent eldöntő háborúra kerül sor a két oldal között. Mivel a főtiszségek birtokában az ország erőforrásainak javarésze a Gutkeled–Kőszegi-párt rendelkezésére állt a harcra való felkészüléshez, a Csákoknak mihamarabb lépniük kellett. Ugrin volt az, aki megtette az első lépést, mikor 1275 szeptember elején Fövénynél, az egy évvel korábbi ütközet helyszínén fegyveres támadást kísérelt meg végrehajtani a gyermek László nevében kormányzó Gutkeled Joachim és köre ellen. Minderről egy szeptember 27-én kiállított uralkodói oklevélből tudunk.²⁶ Politikai súlya ekkor már meghatározó volt, hiszen a diplomában név szerint említik mint az egyik fő hűtlent, ami természetesen nem az uralkodó, hanem az őt befolyásuk alatt tartó körök álláspontját tükrözi, akik Ugrint tartották a rivális oldal egyik kulcsfigurájának. Saját politikai szövetségében betöltött kiemelt jelentőségéről tanúskodik, hogy hadvezetői szerepet vállalt magára.

1275 késő őszen ismét a Csákok kerültek hatalomra. Ugrin egy december 4-én keltezett oklevélben erdélyi vajdaként, később, 1275. december–1276. február között országbíróként szerepel, majd 1276 február–június között újfent erdélyi vajdaként jelenik meg a forrásokban.²⁷ A hatalomba került Csákok egymás között osztották fel az udvari hivatalokat, s Ugrin ezekkel az osztozkodásokkal a legnagyobb méltóságok közé emelkedett, ami egyértelműen tükrözi a Csák-pártban betöltött kiemelt szerepét: Máté és Péter mellett a szövetség harmadik vezetője lett. Péter nádor Kőszegiek ellen indított újabb hadjárata lángokba borította az országot, a kudarc és a túlkapások miatt a Csák-párt ismét kompromisszumra kényszerült.²⁸ Noha a Gutkeled–Kőszegi-párt túlsúlya egyértelmű, a Csákok is megtartottak néhány udvari hivatalt, egy napi kelet nélküli, 1276-ra datált oklevélben Ugrin ismételen szőrényi banként szerepel.²⁹

26 RA 2650. Ezt a megmozdulást a szakirodalom jellemzően úgy állítja be, mint két pozícióját vesztett, megkeseredett személy magánakcióját, akik így kívántak elégtételt venni azért, mert megfosztották őket tisztségüktől: *Kristó*, 1994. 23. p.; *Pauler*, 1899. 318. p. Szűcs helyesen ismerte fel, hogy a támadás a Csák-párt tudatos megmozdulása volt (*Szűcs*, 1993. 287. p.)

27 1275. december 4–10.: RA 2659–2661. 1275. december–1276. február.: RA 2662–2666., 2687. 1276. február–június: RA 2708., 2710., 2711.

28 Az eseményekre bővebben: *Hóman–Szekfü* I. 594. p.; *Kristó*, 1994. 23–24. p.; *Pauler*, 1899. 322–324. p.; *Szűcs*, 1993. 287–288. p.

29 RA 2752.

A területi hatalom megalapozása

1277-ben az ellenoldal felbomlása után a Csákok sikeresen megszilárdították hatalmukat, Ugrin tárnokmester lett, s emellett rövid ideig bányai ispánként is feltűnik.³⁰ 1279-ben a macsói és a boszniai bánság élén találkozunk személyével, egy július–augusztus tájára datált uralkodói oklevélben, mint tárnokmester, „Macsó és Bosznia bánja és ura” (*bano et domino de Macho, et de Bozna*) szerepel. Ugyanezen év decemberében, mint tárnokmester és „Bosznia ura” (*dominus de Bozna*) ítélezik a vasvári káptalan javára. Az, hogy Ugrin a délvidéki melléktartományok *dominus*aként jelenik meg a forrásokban, minden bizonnyal túlmutat az egyszerű báni pozíción, valamilyen többlethatalmat takar, s mindez valószínűleg a Csákok és a Gutkeledek között 1278 nyarán, jól felfogott érdekek mentén létrejött megegyezéssel áll összefüggésben.³¹ A Csákok minden bizonnyal nem hagyták figyelmen kívül, hogy azok, akikkel kiegyeznek, a korábbi években esküdt ellenségeik voltak. A bizalmatlanság joggal feltételezhető, s a Csákok mint hatalomban lévő főúri csoport, jelentős helyzeti előnnyel rendelkeztek, így lehetőségük volt arra, hogy elejét vegyék olyan nem kívánt fejleményeknek, melyek akkor következnenek be, ha a szövetség nem maradna tartós. Ez lehet az oka annak, hogy a források közvetlenül a kiegyezést követően tanúskodnak Ugrin báni pozíciójáról, s ez tükröződhet abban, hogy a fentebb említett, 1279 nyarára datált királyi oklevélben Gutkeled Miklós csak mint Szlavónia bánja, míg Ugrin mint Macsó és Bosznia bánja és ura szerepel. A déli országrészben Ugrin testesítette meg a Csákok hatalmát, s hogy vezető szerepüket megőrizték, Ugrin ezen

30 RA 2823–2825. A nyitrai határvarispánságot illetően Ugrinnak nem voltak különösebb ambíciói, lényegében a Kőszegiek hatalomból történő kiszorításakor a tárnokmesteri hivatallal együtt a bányai ispánságot is átvette Kőszegi Jánostól. 1278 márciusában már szövetségese, az észak-nyugati térségben eleve komoly pozíciókat bíró Máté viselte a tisztséget. (*Zsoldos*, 2011. 131. p.)

31 IV. László 1278. június 19-én, Csanádon kelt oklevelében nyilvánította ki, hogy visszafogadja kegyébe Joachim fivéreit, s ezt a Csákok vezetői (Máté, Péter, Ugrin és István) maguk is aláírták, ami mutatja, hogy a király lényegében az ő szándékuk szerint intézkedett: RA 2870. Joachim 1277-ben a Baboníccal vívott háborúja során életét vesztette, s ezt követően a Kőszegiek és a Baboníccok szövetséget kötöttek, mely a Drávántúl érdekszférakra osztását hivatott szolgálni. Ezzel a Gutkeled politikai és társadalmi státusza végveszélybe került, létérdekükké vált a kiegyezés, melyre a Csákok is hajlottak a Kőszegiek lehető leghatásosabb elszigetelésének érdekében. Hogy Ugrin báni pozíciói a Csák–Gutkeled kiegyezéshez kötődhetnek, abból gyanítható, hogy a megegyezést tanúsító oklevélben még csak mint tárnokmester szerepel, majd közvetlenül utána bánként is feltüntetik a források: RA 2942., 2945., 2946., 2981., 2985.

erőfölényét a megegyezés után is garantálni kellett. Ezek a negatív fejlemények végül nem következtek be, mert 1278 végén, mikor a pápa legátusa, Fülöp fermói püspök Magyarországra érkezett, az események új irányba haladtak tovább.

IV. László és Fülöp konfliktusa megosztotta a főurakat.³² A király és a legátus viaskodásaival párhuzamosan változások mentek végbe a királyi tanács összetételét illetően, amelyek Ugrint is érintették. Ahogy arról fentebb szó volt, Ugrin 1279 decemberében tárnokmesterként ítélkezett a vasvári káptalan javára. Azonban egy 1279-es, vélhetően szintén decemberben kiállított oklevélben Aba Lőrinc szerepel a tisztségben, majd 1280 tavaszán Ugrin ismét tárnokmesterként tesz adományt egy familiárisának, Gyula-Zombor Erdőnek.³³ László, miután 1279 szeptemberében nem tudta megakadályozni a budai zsinat megtartását, ejtette azon báróit, akik nem támogatták törekvéseit, októberben azonban meghátrálni kényszerült. Mivel a legátus és a király együttműködésének helyreállítása volt a cél, teljesen logikus volna, hogy azok a bárók, akik azért kényszerültek távozni hivatalukból, mert a legátus pártját fogták, újra elfoglalják helyüket a királyi tanácsban. László azonban 1279 végén elfogatta Fülöp legátust, s ekkor újra változtathatott a királyi tanácson: ekkor került Lőrinc Ugrin helyére. A főurak azonban válaszul foglyul ejtették a királyt, s az elmozdított bárók visszatértek tisztségeikbe.³⁴ 1280 nyarán László radikális átalakításokat hajtott végre a királyi tanácson, minek következtében Ugrin három év után végleg felállni kényszerült a tárnokmesteri székéből.

Kegyvesztettsége nem csak a körülményekből következethető ki, azt források is alátámasztják. László 1280-ban egy olyan birtokot kobzott el Ugrin egyik familiárisától, melyet korábban a leköszönő tárnokmester közbenjárására adományozott neki.³⁵ III. András az 1291 márciusában tartott gyulafehérvári gyű-

32 László és Fülöp konfliktusára l. *Hóman-Szekfü* I. 601–605. p.; *Kristó*, 1994. 28–32. p.; *Pauler*, 1899. 350–370. p.; *Szücs*, 1993. 302–309. p.

33 A tárnokmesterek archontológiáját l. *Zsoldos*, 2011. 61–64. Ugrin bíraskodása: UB II. 141. p. Az Aba Lőrincet tárnokmesterként említő oklevél: RA 3019. Ugrin adománya: ÁÚO IX. 281–283. p. Az adományban szereplő Nógrád megyei Petény birtokot Ugrin 1268-ban Zsadány Dénesnek adományozta, ennek következtében elhúzódó birtokper vette kezdetét, mely végül 1300-ban azzal zárult, hogy Dénes 225 márkát fizetett Erdőnek, aki így lemondott a birtokról: ÁÚO X. 264., 402. p.; *Györffy*, 1998. IV. 284.p.; *Karácsonyi*, 1995. 361., 560–561., 1072. p.

34 Zsoldos szerint a László által 1279 szeptemberében elmozdított bárók nem októberben, csak a király fogsága idején vették vissza hivatalaikat. (*Zsoldos*, 1997. 82–84. p.)

35 A királyi tanács átalakítására l. *Zsoldos*, 1997. 85–86. p. László a Nógrád megyei Losonc birtokot vette el Kacsics Miklóstól, s Dénes volt nádor fiának, Dénesnek adományozta. Az ügyet az teszi érdekessé, hogy Dénes korábban már rendelkezett a birtokkal, de László Ugrin

lésen visszajuttatta Ugrinnak a Fogarasföldön található Fogaras és Szombathely birtokokat, melyeket Ugrin apjától örökölt, ám jogtalanul elvettek tőle. Noha forrás nem támasztja alá, hogy ezeket a birtokokat László vette el Ugrintól, az intézkedés azt a politikai programot tükrözi, amelyet az 1290-es óbudai gyűlésen meghatároztak. Márpedig az óbudai gyűlésen kiadott dekrétum 7. és 8. cikkelyei IV. László intézkedéseinek, többek között az általa jogosan és jogtalanul tett adományok felülvizsgálatáról és bizonyos esetekben felülírásáról rendelkeznek.³⁶

Az Ugrin által kormányzott macsói és boszniai bánóság 1280–1284 között Kun Erzsébet anyakirályné hercegségéhez tartozott. Zsoldos hívta fel a figyelmet arra, hogy szoros összefüggés van az anyakirálynéi dukátus létrehozása és a belpolitikai válság között, s komolyan számol annak lehetőségével, hogy Erzsébet konkrétan Ugrin helyébe lépett a délvidéki tartományok vezetését illetően. Mivel az elmúlt években stabilan birtokolt kormányzati pozíciókat, Ugrin valóban a déli országrész egyik leghatalmasabb főurává vált, így miután szembe került az uralkodóval, szükségessé vált a központi hatalom erősítése a térségben. Ugrin valószínűleg egy tömbben irányította a macsói és boszniai bánóságot, ezért célszerűtlen volt új bánokat kinevezni, s mivel a hatalomba újonnan bejutott csoportok nem tudták volna ellensúlyozni Ugrin délvidéki befolyását, az egyetlen és legbiztosabb megoldást az jelentette, hogy a dinasztia egyik tagját területi hatalomhoz juttatták, márpedig László idejében az egyetlen erre alkalmas személy Erzsébet anyakirályné volt.³⁷

Az 1280-as években csupán Ugrin birtokügyeiről tanúskodnak a források: 1284-ben familiárisának tett adományt, majd 1287-ben Pozsega megyében szerzett birtokot.³⁸

Karácsonyinak minden bizonnyal igaza van abban, hogy Ugrin az 1270-es évek végétől már állandó jelleggel a Száva mentén működött. Az Újlaki Csákok elsődleges bázisa Szerém megye lehetett, maga Ugrin is 1272-ben a lovászm-

kérésére Miklósnak adta, holott Miklós szülei korábban hűtlenségük miatt veszítették el azt: RA 3058.; Györffy, 1998. IV. 269. p. Ahogy Ugrin elesett a tárnokmesteri széktől, egy közbenjárására kiosztott birtokadomány esetében rögtön bebizonyosodott a kedvezményezett jogosultlansága. Mindez félreértelmezhetetlen jele a kegyvesztettségnek.

36 Bertényi, 2000. 285. p.; Szűcs, 1993. 322–326. p.

37 Zsoldos, 2005. 165–171. p. Már Kristó rámutatott, hogy Erzsébet délvidéki tevékenysége nem a területi kormányzást gyakorló hercegnői titullussal, hanem a királynéi méltósággal függ össze, s Erzsébet dukátusa azon dinasztikus országfelosztások közé tartozik, melyek a központi hatalmat kívánták erősíteni. (Kristó, 1979. 31., 51. p.)

38 1284: ÁÚO IX. 143. p.; RA 3309. 1287: CD VI/2. 411. p.

teri hivatal mellett szerémi ispánként jelent meg a politika porondján. Tán nem véletlen, hogy a szerémi ispánok sora a Csákok hatalmának megszilárdulásával szakad meg.³⁹ Elképzelhető, hogy Ugrin ekkor már saját kezébe vette a terület irányítását, s kegyvesztettsége után ide húzódott vissza. Ugyancsak Karácsonyi nyomán terjedt el az az elképzelés, mely szerint Ugrin tárnokmesterként és bánként helyezte át székhelyét a Valkó megyei Újlakra, és építtette fel a várat.⁴⁰ Az 1270-es években Magyarországon várépítési láz bontakozott ki, a várépítés magas költségeit azonban csak a leggazdagabb főemberek, az országos főtisztviselők viselői tudták finanszírozni. Ugrin eleve gazdag főúri családból származott, s az elmúlt években stabil kormányzati pozíciókkal rendelkezett. Nem volna meglepő, hogy mint nagybirtokos és a politikai élet meghatározó alakja, aki az ország egy meghatározott területén jelentős befolyással bír, maga is építtet egy várat, amely központjaként szolgál. Ennek szükségességét kegyvesztettsége, és a befolyása ellensúlyozására létrehozott anyakirálynéi hercegség szomszédsága is fokozta. A források alapján ugyanis elmondható, hogy Kun Erzsébet megpróbálta kiterjeszteni fennhatóságát Pozsega és Valkó megyékre, s ha abból indulunk ki, hogy dukátusa Ugrin befolyását volt hivatott ellensúlyozni, joggal feltételezhető Ugrin térnyerése a térségben.⁴¹

Noha már az 1287-es birtokügylet is igazolja, hogy Ugrin megvetette a lábát Pozsegában, befolyásának kiterjesztését az bizonyította a legjobban, hogy 1293-ban pozsegai ispánként tért vissza a politikai színtérre. III. András 1293. július 11-én kiadott okleveléből tudjuk, hogy Ugrin, aki 1292-ben azért ment a Tengeremlékre, hogy a király anyját, Thomasina Morosinit az országba kísérje, hűtlen bárók fogságába esett, ahonnan Baboníc Radiszló bán szabadította ki a király parancsára.⁴² Az, hogy András Ugrint küldte a tengerpartra édesanyja elé,

39 *Karácsonyi*, 1995. 362.p. A szerémi ispánok archontológiáját l. *Zsoldos*, 2011. 207. p.

40 *Karácsonyi*, 1995. 362. p.; *Szovák Kornél*: Ugrin 2. In: KMTL 697. p.; *Tóth*, 2001. 26. p. A várat csak 1364-ben említik először, mikor I. (Nagy) Lajos az Újlaki-Csákok kihalta után egy csere során Kont Miklós nádornak adta. (*Engel Pál-Feld István*: Újlak. In: KMTL 698. p.)

41 A várépítési hullámról l. *Fügedi*, 1977. 36–41. p.; *Fügedi*, 1986. 138–143. p.; Erzsébet királyné tevékenységére: *Kristó*, 1979. 31. p.

42 RA 3935. A XIX. század végén vita tárgyát képezte, hogy az anyakirálynéért küldött személy azonos-e Csák Ugrinnal. Pauler szerint a forrásban szereplő Ugrin mester azzal a királynéi emberrel azonos, aki Fenenna királyné egyik 1291-ben kiállított oklevelében is szerepel. (*Pauler*, 1899. 577. p. 328. sz. jegyz.; RD 263.) Karácsonyi az uralkodó oklevelének információit úgy hozta összefüggésbe, hogy András a veszélyes küldetés végrehajtásáért jutalmul nevezte ki Ugrint pozsegai ispánnak. (*Karácsonyi*, 1995. 362. p.)

sokat elárul a főúr területi befolyásáról. András egész uralkodását beárnyékolta, hogy külföldön nem ismerték el az Árpád-ház sarjának, s azok a külföldi dinasztiák, amelyek igényt tartottak a magyar trónra, a belpolitikai anarchiát kihasználva igyekeztek támogatókat szerezni a nagybirtokosok közül. A nápolyi Anjouk a Kőszegiek mellett több, Andrástól elforduló délvidéki főurat nyertek meg ügyüknek.⁴³ Az Ugrin felügyelte Valkó–Szerém vidék és a drávántúli oligarchák területei között Pozsega volt az ütközőzóna. Mindebből egyértelmű, hogy az Adria felől érkező Thomasina számára az Ugrin által felügyelt megyék jelentették a legközelebbi biztonságos területet. Pozsegai ispánnak is azért nevezte ki András, hogy biztosítsa a megyét, hiszen az a Thomasina számára kialakított hercegség központi területe lett.

Az először Thomasina, majd halála után fivére, Albertino Morosini által irányított dukátus akadályt jelentett Ugrinnak territoriális befolyása kiterjesztésében. Thomasina a Duna vonalától az Adriáig szinte uralkodói jogkörrel gyakorolta a hatalmat és sikerrel harcolt a délvidéki oligarchák ellen. Székhelyét Pozsegavárotra rendezte be, okleveleit is itt bocsátotta ki, s tényleges joghatósággal bírt Valkó megyében is. A dukátusban őt követő Albertino a hercegség mellett a pozsegai ispáni címet is megkapta.⁴⁴ Ugrin központja ekkor már Újlakon sejthető, s mivel semmi jel nem utal arra, hogy a Morosini-hercegség hatalma elért volna a Szerémségig, Ugrin valószínűleg szilárdan tartotta kezében Szerém megyét és az Újlak vonzáskörzetébe tartozó Kelet-Valkót, ugyanakkor nyugati irányú terjeszkedése akadályba ütközött.

Ugrin katonai erejét bizonyítja András 1298. július 13-án kiadott oklevele. A forrás szerint Ugrin familiárisaival átkelt a Száván, és a Macsót elfoglaló, s onnan az országba betörni szándékozó tatárokat legyőzte, s hűsége jelül két kivégzett tatár fejét Budára küldte. A harcban szerzett érdemeikért András a Valkó megyei Pabar falut és a hozzá tartozó területeket adományozta Ugrin szervienteinek.⁴⁵

43 A Kőszegiek lázadását a váltotta ki, hogy az előző évi osztrákok elleni háborút lezáró béke értelmében le kellett volna rombolniuk több fontos várat. (*Hóman–Szekfü* I. 610–611. p., 616–617. p.; *Pauler*, 1899. 401–409., 425–433. p.) A trónra igényt tartókra I. *Csukovits*, 2012. 41–57. p.; *Hóman–Szekfü* I. 611–613., 617–618. p.; *Pauler*, 1899. 422–425. p.

44 *Kristó*, 1979. 31–32. p.; *Zsoldos*, 2005. 172–174. p.; Thomasina oklevelei: RD 286., 290., 291.

45 RA 4182. A tatár támadás időpontja nem tisztázott, a forrás nem utal arra, hogy az események mikor, milyen régen történtek. *Pauler* a tatárveszélyt külpolitikai összefüggésekbe kívánta ágyazni, s szerinte Macsót elfoglalására akkoriban került sor, mikor az 1290-es években a tatárok jelentős befolyással bírtak Bulgáriában. A konkrét támadás időpontját 1297–1298 fordulójára teszi, s ezt arra a két tényezőre alapozza, hogy a tatárok jellemzően télen indították

Mindebből tökéletes képet kapunk Ugrin erejéről és politikai súlyáról. Az oklevél mint „országunk leghűbb bárója” (*regni nostri baro fidelissimus*) említi, holott ebben az időben semmilyen méltóságot, még csak ispánságot sem viselt, ami mindenképpen személyének jelentőségére vet fényt. Azzal, hogy familiárisainak birtokadományt kért, saját hatalmát kívánta kiterjeszteni további területekre. A legfontosabb, amit a forrás elárul, hogy Ugrin elég erős volt ahhoz, hogy fegyveresen is megvédje területét, ugyanis a tatárok által elfoglalt Macsótól közvetlenül északra már az általa felügyelt Szerémség található. Ugrin a XIII–XIV. század fordulóján már azoknak a területi magánhatalommal rendelkező főuraknak a sorát gyarapította, akik mind politikai, mind fegyveres úton szilárdan kezükben tarták tartani az általuk felügyelt területeket.

Ugrin és az Anjou-párt

A krónikáshagyomány szerint Ugrin is azok között a nagyurak között volt, akik III. András uralkodása idején a pápától kértek új királyt. Ezt látszik megerősíteni II. Károly nápolyi király 1300. február 10-én kelt levele, amely név szerint említi azokat a főurakat, akik tanácsára útnak indította unokáját, a mindössze tizenkét esztendő Carobertot.⁴⁶

Ugrin azonban nem csak egyike volt az Anjoukhoz húzó nagyuraknak, hanem az 1290-es évek végére a szervezkedés egyik vezetőjévé vált. Ezt támasztja alá, hogy egyik familiárisa, Benedek, a magyar urak követeként többször járt Itáliában az Anjou herceg Magyarországra hívásának érdekében, és hogy 1300 augusztusában, amikor Károly magyar földre érkezett, a gyermek trónkövetelőt Ugrin vette

hadjárataikat, valamint András itineráriuma szerint az uralkodó ebben az időintervallumban tartózkodott Budán, ahová Ugrin a fejeket küldte. Érvelésében azt is megjegyzi, hogy a nyári melegben a bomló tetemfejeket nem lehetett volna a déli határvidékről Budára szállítani, arra csakis a téli hidegben volt lehetőség. (Pauler, 1899. 449., 580. p. 348. sz. jegyz.) Karácsonyi szerint az ütközetre 1291-ben került sor. Ezt a lehetőséget Dragutin István szerb uralkodó ambícióval szokás összefüggésbe hozni, aki 1284-ben vette át Kun Erzsébettől a macsói és a boszniai területek irányítását. Fő politikai törekvése az volt, hogy a többi délvidéki bánágot is uralma alá vonva létrehozzon egy a testvérétől, Milutintól független szerb államot. Feltételezik, hogy ennek megakadályozására 1291-ben Dorman és Kudelin barancsi főurak hívták be a tatárokat, s elképzelések szerint ez volt az a tatár támadás, amelyet Ugrin a Száva egyik révénél visszavert. (Karácsonyi, 1995. 362. p.; Rokay Péter–Takács Miklós: Macsó. In: KMTL 210. p.)

46 SRH I. 477. p.; KK 119. p. 186. fej. II. Károly levele: CDCr VII. 367. p.

gyámsága alá.⁴⁷ Mindebből egyértelmű, hogy noha 1298-ban Ugrin még hűsége jeléül küldte Budára Andrásnak a tatárfejeket, szilárd és tudatos elhatározásból fordult el a magyar királytól. Ahogy arról fentebb szó volt, a Morosini-dukátus földrajzilag átfedésben volt Ugrin érdekszférájával, s a központi hatalom megjelenése a befolyása alá vont vagy vonni kívánt területeken sértette érdekeit.⁴⁸ András 1298-as adománya után nincs több információnk Ugrin és a központi hatalom együttműködéséről. Nem volt azok között a bárók között, akik lepecsételték az 1298. évi dekrétumot, így joggal kereshetjük a bárók azon csoportjában, kiket a rákosi gyűlés diszkriminálni kívánt.⁴⁹ Azt, hogy Ugrin András uralmának végén már nem működött együtt a fennálló politikai rendszerrel, az is bizonyítja, hogy 1300-ban nem jelent meg a bíróságon, hogy szavatolja az esztergomi káptalan jogát egykori esztergomi palotájára.⁵⁰

Ugrin volt Károly elsősorú világi támogatója, ezt tükrözte Kristó Gyula kutatása is, aki elsősorban az okleveles forrásanyagra alapozva vázolta fel az Anjou uralkodó főúri elitjét. Kiemelt szerepére fontos forrás a Pozsonyi Krónika, melynek a XIV. századi krónikakompozícióhoz képest egyedülálló információi rendre Ugrin személyének jelentőségét hangsúlyozzák, s ebből kifolyólag komolyan számolni kell azzal a lehetőséggel, hogy a szöveg a Csák-nemzetség Újlakiágának, talán konkrétan Ugrinnak a környezetében keletkezett.⁵¹ Ennek megfe-

47 Ugrin kiemelt szerepére Károly táborában I. *Kristó*, 1999. 44. p. A Benedek szolgálatait részletező oklevél: AOKt. I. 611. sz. Hogy Ugrin familiárisa volt, az abból egyértelmű, hogy szerémi birtokos volt, és Károly második, 1309-es koronázásán Ugrin képviselőjeként jelent meg. (AOKt. II. 668. sz.; *Kristó*, 1999. 58–59. p.)

48 III. András 1298 őszén szerződést kötött őt, hozzá hűséges báróval. Szűcs mutatott rá, hogy ezekkel a szerződésekkel András lényegében hídfoállításokat létesített az ország minden pontján a központi hatalom stabilizálása és az oligarchák cselekvőképességének korlátozása érdekében, s álláspontja szerint a Morosini–hercegség is egy ilyen hídfoállítás volt. (*Szűcs*, 1993. 339–341. p.) Ennek fényében még jobban látszik, hogy a dukátus mennyire sértette Ugrin érdekeit.

49 Az 1298. évi gyűlés egyik legérdekesebb momentum a bárók érintettsége. Noha a vezető szerep a nemesség e megkülönböztetett felsőbb csoportját kizárták a gyűlésről, a dekrétumot bizonyos bárók is ellátták pecsétjükkel. A báró fogalmát a gyűlés saját érdekeinek megfelelően hol tisztelettel, hol diszkriminatívan alkalmazta az oligarchák elleni sikeres fellépés érdekében. (*Bertényi*, 2000. 298–302. p.; *Gerics*, 1987. 296–302. p.; *Szűcs*, 1993. 332–337. p.)

50 MES II. 479. p. Ugrin esztergomi palotáját 1273-ban elkobozták és Walter budai bírónak adták, mert Ugrinnak tartozása volt Walter felé. (RA 2418.) A palotát később visszaszerezte, de 1279-ben 200 márká értékben eladta azt az esztergomi káptalannak. (*Györffy*, 1998. II. 264. p.)

51 *Kristó*, 1999. 42–43. p. (Táblázat) A Pozsonyi Krónika máig mérvadó kritikai vizsgálata során Domanovszky Sándor hívta fel a figyelmet arra, hogy a forrás vélhetően Ugrin vagy utódai megrendelésére készülhetett. (*Domanovszky*, 1905. 518–526. p.)

lelően a Károly pártjához csatlakozó főurak sorrendjében az első helyen említi, ezzel lényegében egyfajta *pártvezér*ként tünteti fel.⁵²

A Pozsonyi Krónika megemlíti, hogy Ugrin átadta Károlynak Pozsegavárát.⁵³ Ezzel a formális gesztussal hűségét kívánta demonstrálni, ugyanakkor Pozsegavár nem sokkal korábban hercegségi központ lévén, feltételezhető, hogy itt kívánt udvart kialakítani a rábízott trónkövetelő számára. Bármi is volt Ugrin eredeti terve a szárnyai alá vett gyermekkel, mindazt keresztül húzta III. András váratlan halála, melynek híre még Zágrábban érte Károlyt és köreit. Ugrinnak minden bizonnyal jelentős szerepe volt Károly 1301-es elkapkodott és szabálytalan koronázásában. Mint az 1270-es évek bárói pártharcainak veteránja, bizonyára eleve-nen élt emlékeiben, hogy egy gyermekkirály gyámjának szerepében tetszelegve mekkora hatalomra lehet szert tenni.⁵⁴

Ugrin hathatósan támogatta Károlyt a trónharcok során. 1302-ben részt vett Buda ostromában, s valószínűleg jelentős része volt a Károly és Habsburg Albert között létrejött szövetség megszületésében, ugyanis az ő familiárisa, a diplomáciai feladatokat már korábban is ellátó Benedek volt az, aki Albert udvarába sietett. A szövetségre esküt tett világi főméltóságok élén Ugrin állt, ami arra utal, hogy Benedek nem csak Károly alattvalójaként, hanem Ugrin familiárisaként járt el.⁵⁵

A Pozsonyi Krónika ugyancsak egyedülálló módon tudósít arról, hogy Ugrin milyen szerepet játszott Károly másik ellenfele, a Kán László fogságába esett Wittelsbach Ottó bajor herceg félreállításában. A vonatkozó szövegrész szerint

52 A krónikáshagyomány megőrizte, hogy az Árpád-ház magszakadása után az ország bárói két táborra oszlottak, egyesek Károlyt, míg mások a cseh Vencelt támogatták. A Károlyhoz csatlakozó főurak között Csák Ugrin, Csák Máté és Aba Amadé nevét említi a hagyomány. (SRH I. 479. p.; KK 120. p. 188. fejt.; SRH II. 47. p.; KM 33. p. 78. fejt.)

53 SRH II. 48–49. p.; KM 34. p. 82. fejt. A vár átadása valóban megtörtént, Károly egy oklevele említi Ugrin familiárisa, Garai Pál szolgálatai között (AOkt. II. 855. sz.)

54 Az eseményekre bővebben: *Höman–Szekfü* II. 42–44. p.; *Bertényi*, 1987. 35–36. p.; *Csukovits*, 2012. 62. p.

55 Vencel 1302. szeptember 26-án, Budán kelt oklevelében tett adományt híveinek, kik ellenálltak az ostromnak. A Károly-párti hűtlenek sorában első helyen említi Ugrint, amiből látszik, hogy az Anjou herceg támogatói között elfoglalt kiemelt pozíciója a magyar politikai színtéren jelenlévő összes csoport számára egyértelmű volt. (AOkt. I. 287. sz.) Az osztrák szövetségre és Benedek követségére I. AOkt. I. 644. és 611. sz. A szakirodalomban általánosan hangoztatott bizonyíték Ugrin kiemelt szerepére, hogy első helyen áll a szövetséget megkötő világi főméltóságok sorában, de Benedek szerepe felett rendre elsiklanak (*Domanovszky*, 1905. 522. p.; *Bertényi*, 1976. 112. p.; *Karácsonyi*, 1995. 341. p.; *Kristó*, 1999. 45–48. p.; *Szovák Kornél*: Ugrin. In: KMTL 697. p.)

ugyanis az erdélyi oligarcha Szegednél Ugrinnak adta át a foglyul ejtett királyt, aki ezt követően kiűzte azt az országból.⁵⁶ A jelenet hitelessége kérdéses, egyértelmű a Krónika azon szándéka, hogy felnagyítsa Ugrin szerepét, akit lényegében úgy állít be, mint aki elűzte az országból Károly utolsó vetélytársát. Amennyiben azonban mégis megtörtént eseményről van szó, s László tényleg kiadta Ottót a Károly-pártnak, akkor a fogoly átvételére egyedül Ugrin volt alkalmas, hiszen amellett, hogy Károly elsősorú világi támogatója volt, tartománya közel feküdt Szegedhez, s a Borsák — akiknek érdekszférája még viszonylagos közelségben volt — ugyan 1307 őszén Károly hűségére tértek, korábban Ottót támogatták.⁵⁷ Noha a fogolyátadásról szóló információ hitelessége kérdéses, nem ez volna az egyetlen Kán Lászlóval kapcsolatos eset, ahol Ugrin felbukkan: 1307-ben Vince kalocsai érsek Károly és Ugrin kérésére vonta vissza a kiközösítést Péter erdélyi püspök ellen, mert az nem érvényesítette az egyházi büntetéseket Lászlóval szemben.⁵⁸

Azzal, hogy Ottót elűzték Magyarországról, Károly vetélytárs nélkül maradt, s miután Gentilis legátusnak köszönhetően a nagyurak elismerték királyuknak, és Kán László is visszaszolgáltatta a Szent Koronát, sikerült megszereznie a magyar trónt.⁵⁹ Ugrin ezekben az években már nem mutatott sok aktivitást az országos politikát illetően, ami minden bizonnyal annak tudható be, hogy ekkor már nagyon idős volt. Az 1307-es rákosi gyűlésen még jelen volt, s ugyancsak a méltóságsor elején szerepel Károly 1308. szeptember 22-én kelt oklevelében. Ugyanakkor az

56 SRH II. 48.; KM 34. p. 81. fej. A XIV. századi krónikakompozíció szerint Ottót szintén kiűzték Magyarországról, de a körülményeket nem részletezi. (SRH I. 483–484.; KK 122. p. 191. fej.) Az Vencel lemondása és Ottó félreállítása között történt eseményekre bővebben: *Hóman–Szekfü* II. 47–48. p.; *Bertényi*, 1987. 38–42. p.; *Csukovits*, 2012. 65–66. p.

57 Domanovszky szerint, mivel más forrás nem erősíti meg a fogolyátadás tényét, valószínű, hogy a Pozsonyi Krónika célja ezen a ponton is Ugrin kiemelt szerepének hangoztatása. (*Domanovszky*, 1905. 521. p.) Kristó elfogadta a forrás hitelét, s a fogolyátadást azzal a Kán László által folytatott politikával hozta összefüggésbe, mely szerint a vajda saját hatalmának megtartása érdekében csak óvatosan, taktikai okokból támogatta Károlyt. Felhívja a figyelmet arra, hogy a Krónika szerint a jelenet Szegednél játszódott le, mely László érdekszférájának határán volt, hiszen 1310. április 8-án a vajda itt adta ki azt az oklevelet, melyben elismerte Károlyt urának, s felvetette a Szent Korona és az elkobzott egyházi javak visszaadásának lehetőségét. (*Kristó*, 1983b 283., 289–290. p.; László oklevelére I. AOKt. II. 863. sz.) Borsák pártállására I. *Kristó*, 1999. 47–48. p.

58 AOKt. II. 134. sz.

59 Az eseményekre bővebben: *Hóman–Szekfü*, II. 48–53. p.; *Bertényi*, 1987. 43–46. p.; *Csukovits*, 2012. 66–69. p.

1308 novemberi pesti zsinaton, továbbá Károly 1309. évi koronázásán már csak követek útján képviseltette magát.⁶⁰

1307 és 1309 között Ugrin tárnokmesterként tűnik fel a forrásokban, tisztségéről a Pozsonyi Krónika is említést tesz. A trónharcok idején a tárnokmesterség a főméltóságok hierarchiájának élére ugrott, a nádori tisztség, miután több oligarcha is kisajátította, vesztett jelentőségéből. A tárnokmesteri tisztség jelentőségét tanúsítja, hogy Csák Máté az 1309. évi kékesi találkozón e méltóságért cserébe volt hajlandó elismerni királyának Károlyt. Kristó szerint a tárnokmesterség ideiglenes elsőbbsége éppen abból származott, hogy a tisztséget Ugrin, mint Károly elsőszámú világi támogatója viselte.⁶¹

Elsősorban Bertényi Iván hivataltörténeti kutatásai során terjedt el az a felvetés, mely szerint Ugrin 1304 és 13011 között országbíró lett volna. Bertényi ezt egy 1311. évi oklevélre alapozta, melyben Ugrin egy Bács megyei birtokperben ítélezett, s parancsára a bácsi káptalan jelentést tett Károly királynak az eljárásról. Tóth Ildikó ezt a forrást párhuzamba állította egy Csák János által 1313-ban kiadott diplomával, melyben az országbíró egy olyan, a század első éveiben indult Valkó megyei hatalmaskodási perben ítélezett, melynek során Ugrin korábban bírságot szabott ki az érintettekre, amiért azok nem jelentek meg előtte. Felhívja a figyelmet arra, hogy a két per, melyben Ugrin bíróként jár el, olyan megyékben zajlottak, melyek Ugrin tartományúri hatalma alatt álltak, s ebből arra következtet, hogy Ugrin bírói tevékenysége nem esetleges országbíróságával függ össze, hanem például szolgál arra a jelenségre, ahogy az egyes tartományurak az uralmuk alatt tartott területeken kisajátították az igazságszolgáltatást, s tartományaikban maguk számítottak a legfőbb bírónak. Továbbá rávilágít arra, hogy míg Csák János Budán keltezte okleveleit, s bírói működése az ország egész területére kiterjedt, addig Ugrin csak saját territóriumában bíraskodott. Tóth legfontosabb érve szerint egy országbíró kinevezéséhez arra volt szükség, hogy Károly az egész ország ura legyen, erre pedig csak 1310 után volt lehetősége. Mindezt azzal állítja párhuzamba, hogy Vencel azért tudott országbírót kinevezni, mert a XIV. század első éveiben az ország jelentős része őt támogatta.⁶²

60 AOKlt. II. 243., 459., 494., 668. sz.; *Kristó*, 1999. 55–59. p.

61 AOKlt. II. 232., 243., 272., 459., 494., 668. sz.; SRH II. 48. p.; KM 34. p. 82 fej. A trónharcok idején több oligarcha is önkényesen nádornak titulálta magát. (*Engel*, 1996. I. 1–2. p.; *Kristó*, 1999. 43. p.)

62 *Bertényi*, 1976. 63., 235. p.; *Tóth*, 1999. 146–148. p. Ugrin 1311. évi oklevele: AOKlt. III. 195., 208. sz. János oklevele: AOKlt. III. 577. sz.

A trónharcok zűrzavaros időszakában a nyers erő többet ért, mint egy bírósági határozat, s ennek következtében a széthulló központi hatalom igazságszolgáltató szerveinek — köztük az országbírói intézménynek — a jelentősége drasztikusan visszaesett. A Károlyt támogató nagyurak többsége maga is tartományúri hatalom birtokában volt, s még ha közülük valaki viselte is volna a tisztséget, minden bizonnyal irreális törekvés lett volna, hogy bírói hatalmát a többi nagyúr érdekszférájában érvényesítse. Ez nem is állhatott érdekében senkinek, de főleg Károlynak nem, ha ugyanis egy főbíró határozatait kívánta volna érvényesíteni az őt névlegesen elismerő oligarchák területein, akkor joggal számíthatott volna azok elpártolására, amit nem engedhetett meg a trónharcok éveit alatt, hiszen legfontosabb célja saját támogatottságának fokozása volt.⁶³

Ugrin tartományurasága

Mivel Ugrin tartományúri mivoltát a történetírás hosszú időn át megkérdőjelezte, területiális hatalmát csak ritkán és nagyvonalakban vázolták fel. Az mindig egyértelmű volt, hogy az ország déli részén, a Szerémségben és a Száva-mentén tett szert jelentős befolyásra, de konkrétan, megyékre behatárolva még nem lokalizálták tartományát.⁶⁴

Ugrin, egy 1303. augusztus 22. előtt kelt parancslevelében bácsi, szerémi, pozsegai és valkói ispánként tünteti fel magát. A levélben felszólítja a valkói *curialis comest* és a szolgabírókat, hogy a bácsi káptalan képviselőjével egy bir-

63 Az igazságszolgáltatás devalválódására l. Bertényi, 1976. 60–73. p. Az országbírói tisztség felújítása szerves részét képezte Károly centralizáló politikájának, mivel az az oligarchák szuverén igazságszolgáltatásának felszámolására irányuló törekvések első lépése volt. (Tóth, 1999. 148–149. p.)

64 Pauler csak, mint „a szerémi hatalmas úr” emlegette Ugrint. (Pauler, 1899. 468. p.) Karácsonyi nagyvonalakban a Száva-mentére lokalizálta működését. (Karácsonyi, 1995. 360. p.) Hóman szerint befolyása a Drávántúlra, a Szerémségre és a Macsói bánagra terjedt ki. (Hóman–Szekfü II. 35. p.) Engel próbálta meg elsőként meghatározni a hatalma alá tartozó megyéket, melyek szerinte Pozsega, Valkó, Bács, Szerém, Torontál, Keve és tán Temes és Krassó voltak. (Engel, 2003. 385–386. p. 93. sz. jegyz.) Szűcs szerint már az 1270-es évek végén tartományúri hatalmat épített ki a „déli részeken”. (Szűcs, 1993. 291. p.) Tóth szerint Bács és Valkó tartoztak fennhatósága alá. (Tóth, 1999. 146. p.) Zsoldos lényegében Engel álláspontjához csatlakozva Pozsegavártól Temesvárig határolta be tartományát. (Zsoldos, 2012. 353. p.) Csukovits Enikő a Dráva–Száva közére és az Al–Duna vidékére lokalizálta territóriumát. (Csukovits, 2009. 13. p. (Térkép), 13–14. p.; Csukovits, 2012. 74. p.)

tokrészt iktassanak egyik familiárisának. A valkói *curialis comes* 1303. szeptember 5-én kelt válaszlevelében tanúsítja, hogy végrehajtották Ugrin parancsát.⁶⁵ Ugrin szerémi és valkói befolyása már a korábbi évtizedekben is tetten érhető volt. A szerémi ispánok archontológiája a Csák-párt hatalmának stabilizálódásakor szakadt meg, s a tisztség legközelebb Ugrin 1303-as oklevelében fordul elő. Mindebből feltételezhető, hogy az 1270-es évek végétől a megyében Ugrin befolyása érvényesült.

Ahogy arról fentebb szó volt, Ugrin vélhetően az 1280-as években építette ki központját a Valkó megyei Újlakon. Noha a megye az 1290-es években királynéi befolyás alá került, egy vár jelentősen megváltoztatta az erőviszonyokat, hiszen annak vonzáskörzetében a várúr akarata érvényesült.⁶⁶ Ugrint megelőzően utóljára Thomasina Morosini halálának évéből, 1296-ból van adat valkói ispánról, azt követően csak alispánokról tudunk. Válaszlevelében a valkói *curialis comes* Ugrin mester *officialis*ának nevezi magát, ami annak bizonyítéka, hogy Ugrin, mint a térség nagyhatalmú ura a saját ellenőrzése alá vonja a megyét.⁶⁷ Mivel Albertino Morosini hercegségéről csak 1298-ból származik az első adat, elképzelhető, hogy a Thomasina halála után keletkezett hatalmi űrt kihasználva Ugrin kiterjesztette befolyását egész Valkó megyére.

Ugrin fokozatos nyugati irányú terjeszkedését bizonyítja, hogy a XIII–XIV. század fordulóján Pozsega megye is fennhatósága alá került, hiszen miután gyámsága alá vette a gyermek Károlyt, formálisan átadta neki a korábbi hercegi központot. A XIII. század végén a területi magánhatalom kiépítésére törekvő nagybirtokosok egyik jellemző módszere hatalmuk kiterjesztésére a királyi várak kisajátítása, jogtalan elfoglalása volt.⁶⁸ Noha Albertino 1298-ban Pozsega örökös ispánja lett, Ugrin a század utolsó éveiben már nem csak, hogy az ellentáborba tartozott, hanem annak egyik vezéralakja volt. Elképzelhető, hogy Ugrin nyílt konfrontációba bocsátkozott a központi hatalmat megtestesítő hercegséggel, de az sem kizárt, hogy egyszerűen bemasírozott a III. András halálát követően az országból távozó Albertino területére.

65 AOklt. I. 437., 442. sz.

66 Fügedi, 1986. 123–131. p.

67 A valkói ispánok archontológiáját I. Zsoldos, 2011. 220. p.; Az *officialis*ok szerepére: Köblös József: *Officialis*. In: KMTL 502. p.; Tóth 2001. 25–26. p.; Noha maga nem ismerte el Ugrin tartományuraságát, Kristó is a valkói *curialis comes* oklevelét hozta fel példaként arra a folyamatra, melynek során a királyi tisztviselő funkciójában végbement változás a közigazgatás magánjellegűvé fejlődését tükrözi. (Kristó, 1979. 194. p.)

68 Fügedi, 1977. 62. p.; Kristó, 1979. 158–159. p.

Ugrin Bács megyei térnyeréséről az általa kiadott 1303. évi oklevél tesz elsőként említést. Nem valószínű, hogy már az Árpád-korban is kiterjesztette volna befolyását a megyére, hiszen Szerémmel és Valkóval ellentétben Bács a Duna bal partján feküdt. A tatár támadás mutatja, hogy Ugrinnak elsősorban a déli területekre kellett összpontosítania védelmi erőit, ezzel szemben a Duna természetes és jól védhető északi határt biztosított tartományának. Ez különösen fontos lehetett András uralkodásának utolsó éveiben, mikor a délvidéki nagybirtokos már az ellenség táborát gyarapította. Ugyan Ugrin és a központi hatalom esetleges fegyveres konfliktusáról nem szólnak a források, mindazonáltal ettől elsősorban a hercegség felől, nyugati irányból kellett tartania. Valószínű tehát, hogy Bács megyére Ugrin már a trónharcok során terjesztette ki befolyását.

A fenti négy megye egyértelműen Ugrin tartományát képezte. Engel szerint a Szerémségtől keletre fekvő térség azért tartozhatott Ugrin befolyási övezetébe, mert ezen a vidéken Károlynak nem kellett harcolnia az ország újraegyesítése során, s később ide vonult vissza szorult helyzetében.⁶⁹ Azok az ispánok, akik a három vonatkozó megye, Keve, Krassó és Temes élén álltak a XIII–XIV. század fordulóján, nem hozhatók kapcsolatba Ugrinnal.⁷⁰ Csukovits Enikő három krassói várat, Érsomlyót, Haramot és Illyédet Ugrin királyra szállott váraként tart számon, de ezek a várak sem hozhatók összefüggésbe Ugrinnal.⁷¹ Az a felvetés, mely szerint Ugrin tartományához hozzátartozott a macsói bánság is, minden bizonytalansággal nem állja meg a helyét. Amennyiben felügyelte volna a területet, valószínűleg kisajátította és következetesen használta volna a báni titulust, ahogy azt több területi hatalommal bíró nagyúr (Kán László, Kőszegi Henrik, Frangepán Duim, Babonicsok, Šubićok) példáján is látható.⁷²

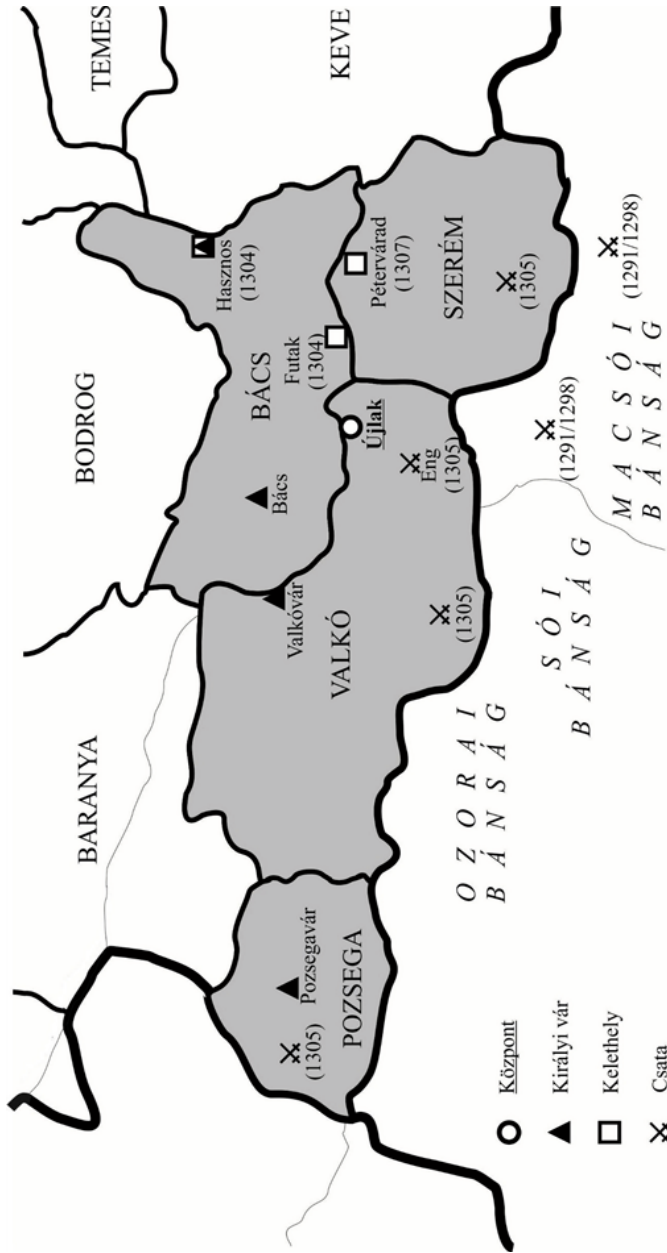
69 Engel, 2003. 338., 340–341., 385–386. p. 93. sz. jegyz.

70 Keve és Krassó megyét a XIII. század végén együtt kormányozták, az ispánok archontológiáját l. *Zsoldos*, 2011. 161–162., 165–166. p. Az Anjou-kor első ismert krassói ispánja Kacsics Simon nem köthető Ugrinhoz, mivel tudott róla, hogy Csák Máté familiárisa volt, s a trónharcok során állt át Károly oldalára (*Karácsonyi*, 1995. 723. p.)

71 *Csukovits*, 2009. 13. p. (Térkép) Érsomlyóra l. *Engel Pál–Feld István: Érsomlyó*. In: KMTL 197. p.; *Fügedi*, 1977. 190. p.; *Györffy*, 1998. III. 493. p. Haramra: *Bóna István–Kristó Gyula: Haram*. In: KMTL 254. p.; *Györffy*, 1998. III. 487–489. p. Illyédre: *Benkő Elek: Illyéd*. In: KMTL 281. p.; *Fügedi*, 1977. 145. p.; *Györffy*, 1998. III. 485. p.

72 A méltóságcímek kisajátításának jelentőségére a vonatkozó időszakban l. *Kristó*, 1979. 189–190. p.

2. ábra. Ugrin tartománya

Ugrin és Károly együttműködése a délvidéki nagyúr tartományában is megfigyelhető, ahol Károly gyakorolta királyi jogait. Károly hatalomgyakorlása eleinte személyes jelenlétével függött össze: azon okleveleit, melyek az érintett territóriumot illetően rendelkeznek, s ismerjük a kelethelyét, mind az Ugrin által felügyelt megyékben bocsátotta ki. Közismert, hogy Károly a század első éveiben az Újlakhoz közeli bélakúti monostorban lakott, s csak 1307-ben, Buda sikeres megvívása után költözött be a magyar királyok hagyományos székhelyére.⁷³ Károly már 1302 óta tett adományokat az Ugrin által felügyelt Pozsega és Bács megyékben. 1303-ban Salamonharasztján kiadott oklevelében a néhai File *comes* fait, Lőrincet, Pált, Pétert és Miklóst, a neki teljesített szolgálatokért felmenti az ország összes bírójának joghatósága alól. Noha már ez is sokatmondó, 1304. május 6-án, Futakon kiadott oklevele már egyértelmű, melyben kimondja, hogy Miklós fia Gergely mestert felmenti az ország összes, kiváltképp Valkóban lévő bírójának joghatósága alól, mert szolgálatai miatt állandó jelleggel udvarában kívánja tartani, s így az ítékezés jogát magának tartja fenn. Egy másik, 1304-ben kiadott oklevelében, az örökös híján a koronára háramlott Valkó megyei Pacsinta földet adományozta Gergely mesternek, aki küldöncként járt Károly nagyanyjánál, Mária királynénál, majd a hazaúton Károly ellenségeinek fogságába esett.⁷⁴

A kivételes bánásmód, melyet Gergely mester élvezett, szolgálatai fényében nem véletlen. Noha a File *comes* fiainak tett adomány nem részletezi azok szolgálatait, így is levonható az a következtetés, hogy Károly csak azokat a személyeket vonta ki Ugrin fennhatósága alól, akik közvetlenül neki tettek szolgálatokat, s így közvetlenül az ő személyéhez kötődtek. Egy 1311. július 27-én kelt oklevél arról tanúskodik, hogy Károly ugyancsak saját joghatósága alá vonta Futaki Dénest, s rendkívül széles jogköröket biztosított számára saját birtokain. Dénes ugyancsak személyesen Károlyhoz köthető, 1316-ban bácsi ispánként tűnik fel. További források tudósítanak róla, hogy Károly birtokokat és adómentességet adományozott Ugrin megyéiben azután is, hogy már nem tartózkodott tartományában.⁷⁵

73 Zsoldos, 2012. 353–354. p. Károly Ugrin tartományában kiállított oklevelei: AOklt. I. 509., 603., 611. sz. Károly bélakúti tartózkodására l. Bertényi, 1976. 112. p.; Karácsonyi, 1995. 363. p.

74 A pozsegai és bácsi adományok: AOklt. I. 316., 451. sz. 1303: AOklt. I. 509. sz. 1304. május 6.: AOklt. I. 603. sz. 1304: AOklt. I. 675. sz.

75 Tóth, 2001. 29. p. Futaki Dénes adománya és bácsi ispánsága: AOklt. III. 122. sz.; Engel, 1996. I. 100. p. Károly további adományai: AOklt. II. 325. sz., AOklt. III. 169. sz.

Az Ugrin és Károly közötti hatalommegosztást, s egymás pozícióinak tisztelben tartását mutatja, hogy Károly nem tett kísérletet Ugrin familiájának megbontására. Általánosan elismert tény, hogy az erős tartományúri hatalom egyik legfontosabb pillérének a nagybirtokos familiája jelentette.⁷⁶ Ugrin familiárisainak többségét és politikai szerepüket főként a Károlytól nyert adománylevelekből ismerjük. Zsadány Dénes már évtizedek óta Ugrin szolgálatában állt. Ahogy arról fentebb szó volt, a nagyúr már 1268-ban honorálta szolgálatait, s adományát 1273-ban megerősítette. Minden bizonnyal ő az a bizonyos Arnatus fia Dénes, aki 1308-ban annak a bizottságnak a tagjaként tűnik fel, melynek vizsgálata alapján Károly visszaállította jogaiba a budai egyházat. Károly 1309. évi koronázásán Ugrin képviselőjeként jelent meg.⁷⁷ Benedek több ízben is felbukkant az események forgatagában: az 1290-es évek végén a magyar urak követeként járt Itáliában, Károly megérkezése után a bíborosi kollégiumhoz ment követként, majd az osztrák szövetség megkötése érdekében járt Habsburg Albertnél. Károly 1309. évi koronázásán saját jogon és Ugrin egyik képviselőjeként volt jelen, vissza azonban már nem tért, mert a Kőszegiek fogságába esett. További sorsáról nincsenek információk.⁷⁸

Ugrin familiájának kiemelkedő tagja volt Garai Pál, aki 1310-ben a pozsegai királyi várhoz tartozó Dornoch birtokot kapta szolgálataiért, melyeket az adománylevelével hosszasan részletez. Innen tudjuk, hogy Garai volt az, aki várnagyként Károly rendelkezésére bocsátotta Pozsegavárat, visszaverte az Ugrin tartományára támadó Kőszegi-seregeket, elfojtotta a Károly ellen szerveződő Pozsega megyei felkelést, részt vett a csehek elleni hadjáratban, majd 1305-ben visszaverte a dél felől támadó Dragutin István szerb király hadait. Garai Pál várnagyként Ugrin familiájának egyik legfontosabb és legtekintélyesebb tagja volt, s az adománylevelében részletezett szolgálatai több fontos eseményre világítanak rá.⁷⁹

76 *Kristó*, 1979. 167–172. p.; *Fügedi*, 1986. 136. p.

77 1308: AOKlt. II. 459. sz. A két személy azonosítására l. *Kristó*, 1999. 53. p.

78 László szerémi püspök 1309. szeptember 1-én kelt leveléből tudjuk, hogy Kőszegi Henrik familiárisai fogságban tartják Ugrin küldöttét, aki a királytól igyekezett hazafelé. (AOKlt. II. 708. sz.) Mivel köztudott, hogy Benedek jelen volt Károly június 15-i koronázásán, a körülmények és főként a két esemény időbeli közelsége okán könnyen elképzelhető, hogy a püspök levelében szereplő fogságba vetett követ Benedekkel azonos.

79 AOKlt. II. 855. sz. A várnagyok a tartományurak kezén lévő várak élén annak személyes helyettesei, s várparancsnokként a magánhadereg egységeinek hadvezérei, kiknek jelentősége felértékelődött a 14. század első éveinek oligarchikus viszonyai közepette. (*Fügedi Erik*: Várnagy. In: KMTL 715–716. p.)

1304–1305 folyamán a Kőszegiek mélyen benyomultak Ugrin tartományába. A támadás nyugati irányból érkezett, először Pozsega megyét dúlták fel, majd 1305. január 23-án Kőszegi Henrik szlavón bán már Valkó-Szentgyörgyön állított ki oklevelet. A Kőszegi seregek egészen Eng királyi városig vonultak, mely a megye keleti felében feküdt. Garai felmentette a várost, s fokozatosan szorította ki előbb Valkóból, majd Pozsegából az ellenséges hadakat.⁸⁰ A Szerémre és Valkóra támadó szerb seregeket Ajnard fia János vezette, aki az adománylevelével szerint Ugrin ellen intézett támadást. János feltűnik Ugrin udvarbírójának egy keltezetlen oklevelében.⁸¹ Ez alapján elképzelhető, hogy maga is a délvidéki nagybirtokos függésébe került, s szerb segítséggel kívánt fellépni a tartományúr ellen. Garai azonban legyőzte seregét, és a foglyul ejtett Jánost átadta Ugrinnak.

Ismert jelenség, hogy a tartományurak a királyi udvar felépítéséhez hasonlóan udvart szerveztek maguk köré. Ugrin familiájának kiemelt tagjai esetében látható, hogy konkrét, jól meghatározható feladatkörökben teljesítettek szolgálatot: Garai Pál hadvezetői, Benedek jellemzően diplomáciai feladatokat látott el. Zsádány Dénes pontos tevékenységéről nem szólnak a források, de abból, hogy évtizedeken keresztül Ugrin bizalmi köréhez tartozott, jogosan feltételezhető, hogy ugyancsak fontos szerepet töltött be familiájában. Továbbá források bizonyítják, hogy Ugrinnak saját udvarbírója volt. Mindez mutatja, hogy Ugrin udvartartása minden bizonnyal hasonló módon épült fel, mint a többi, területiális hatalommal bíró nagyúr.⁸²

Fontos megjegyezni, hogy Ugrin familiárisai közvetett módon szolgálták Károlyt, az Anjou-hercegnek tett szolgálataikat elsősorban nem az ő alattvalóiként, hanem az őt támogató Ugrin familiárisaiként teljesítették. Garai Pál a Kőszegiek és a szerb hadak ellen vívott harcokban Ugrin tartományát és területiális hatalmát védte, Benedek itáliai követjárásai még azelőtt kezdődtek, hogy Károly magyar földre érkezett volna, s az osztrák szövetség megkötése érdekében is nagy

80 Kőszegi Henrik oklevele: AOKlt. I. 698. sz. Karácsonyi szerint Eng ostromára 1302–1303 folyamán került sor. (*Karácsonyi*, 1995. 438. p.) Kristó hozta összefüggésbe Henrik oklevelét és Eng ostromát, így datálva a hadjáratot 1304–1305-re. Álláspontja szerint a hadjárat célja az volt, hogy a Kőszegiek kiterjesszék fennhatóságukat a gazdag Szerémségre. (*Kristó*, 1983a. 246.)

81 DL 94 012. Ugrin udvarbírója Chopou fia András és Kozma mester perében jár el, ami azért érdekes, mert András érintett volt abban a perben is, melyben 1279 decemberében Ugrin tárnokmesterként ítélkezett, akkor a vasvári káptalan javára, mert András nem jelent meg a bíróságon. Ez alapján feltételezhető, hogy András is Ugrin egyik familiárisa volt.

82 A tartományúri udvartartásokra l. *Kristó*, 1979. 193. p.; *Fügedi*, 1986. 135. p.

valószínűséggel Ugrin megbízásából járt el. Noha szolgálataikat Károly adományokkal jutalmazta, nem vonta őket saját joghatósága alá, mint tette azt más, Ugrinhoz nem köthető személyekkel. Erre nem is volt lehetősége, hiszen számára is egyértelmű volt, hogy hűségük Ugrin támogatásának függvénye, mert noha Ugrin katonái a szerbektől zsákmányolt hadilobogókat hűségük jeléül elküldték Károlynak, a foglyul ejtett hadvezért mégis Ugrin kezére adták. Károly, 1310. szeptember 4-én kelt oklevelében a Pozsega megyei Lypia birtokot visszaadja Iván fia Miklósnak, kitől azt korábban hűtlenség miatt elvette, de többek között Ugrin mester kérésére megbocsátott neki. Ez a forrás is alátámasztja, hogy noha Károly gyakorolhatta királyi jogait, Ugrin figyelemmel kísérte tartományában az uralkodó tevékenységét.⁸³

Noha Ugrin a Károlyval való együttműködése miatt nem nevezhető oligarchának, minden bizonnyal az ő pályafutása sem volt mentes törvénytelenégektől. Nincs olyan forrás, amely esetleges hatalmaskodásairól adna információt, de ez minden bizonnyal csak annak tudható be, hogy Károly gyámjaként, s leghűségesebb támogatójaként nem kérték számon rajta esetleges túlkapasait. Ugyanakkor egy 1302. október 1-én kelt oklevél arról tanúskodik, hogy az esztergomi egyház konventje előtt Miklós fia Desev, továbbá Dénes fiai Tamás és István panaszt tettek az ügyben, hogy szerémi birtokaikat hatalmaskodva elfoglalták. Ez alátámasztja, hogy Ugrin tartományában is került sor hatalmaskodásra, s elképzelhető, hogy a birtokosok azért nem a helyi igazságszolgáltatásnál keresték igazukat, mert a hatalmaskodók kötődtek a helyi tartományúrhoz.⁸⁴

Miután Károlyt az ország egyre több vidékén ismerték el a helyi nagyurak Magyarország királyának, egyre több helyen tudta gyakorolni uralkodói jogait, de csak az őt névlegesen elismerő oligarchák érdekei által korlátozva. Ezzel párhuzamosan tevékenysége egyre kevésbé érintette Ugrin tartományát, ahonnan minden bizonnyal semmilyen ellenséges lépéstől nem kellett tartania, Ugrin pedig valószínűleg idős kora miatt egyre inkább elvonult az országos politikától, s élete utolsó éveiben már csak saját tartományában tevékenykedett. Utolsó ismert intézkedése, mikor 1311-ben utasította a bácsi káptalant, hogy a Bács megyei Mateuka földbirtokot iktassák familiárisának, Zsádány Dénes mesternek, mert az őt beperlők nem tudták igazolni jogosultságukat, s elismerték, hogy nincs joguk a földre, továbbá az eljárásról tegyenek jelentést Károly királynak. Nem ez

83 1310. szeptember 4.: AOKlt. II. 955. sz. A szerb betörés visszaverése után Károly megerősítette III. András 1298-ban, Ugrin familiárisainak tett adományát: AOKlt. II. 247. sz.

84 AOKlt. I. 289. sz.

volt az egyetlen eset, hogy Ugrin személyesen intézkedett valamely kiemelkedő familiárisa érdekében. Csák János országbíró 1313. augusztus 1-én kiállított oklevele arról tanúskodik, hogy Garai Pál peres ügyeinek bizonyítására a király, az országbíró és a boszniai káptalan által kiállított diplomák mellett a néhai Ugrin tárnokmester okleveleit is bemutatta, melyek szerint a tartományúr kilenc alkalommal is elmarasztalta Garai ellenfeleit.⁸⁵

Ugrin még 1311 végén meghalt. Ezt kétségtelenné teszi, hogy fia, Miklós egy 1317. december 27-én kelt, Ugrin egy korábban tett Pozsega megyei birtokadományát megerősítő oklevelében azt írja, hogy a megerősítésre az apja halála utáni hatodik évben került sor.⁸⁶ Ellentétben az egyes oligarchák utódaival, Miklós nem örökölte meg apja tartományúri hatalmát, ugyanis az Ugrin kezén lévő megyékben, annak halála után Károly új tisztségviselőket nevezett ki.⁸⁷ Ugyanakkor abból, hogy Miklós az említett oklevelét Újlakon, apja tartományúri székhelyén adta ki, arra következtethetünk, hogy a család magánjait nem érte kár, s Miklós a későbbiekben sikeres politikai karriert futott be. Részt vett I. (Nagy) Lajos király nápolyi hadjárataiban, s 1350 áprilisában, Aversa nevezetes ostrománál megsebesült. Ezt követően magas tisztségekhez jutott: 1353–1354 folyamán királyneői tárnokmester, majd 1355–1359 között macsói bán volt. Élete legvégén, 1359-ben országbíró lett, de még az év végén, vagy legkésőbb 1360 elején meghalt. Egyetlen gyermeke, akiről a források tanúskodnak az a László volt, aki nem sokkal később, 1364-ben halt meg, s vele együtt a Csák-nemzetség Újlaki-ága is kihalt.⁸⁸

Összegzés

Ugrin meghatározó személyisége volt a középkori magyar történelem egy fordulatokban rendkívül gazdag korszakának. A kései Árpád-kor valamennyi kiemel-

85 A bácsi káptalannak adott utasítás és a káptalan jelentése: AOKlt. III. 208., 195. sz. Györffy György szerint az ügyben érintett személy Futaki Dénessel azonos. (*Györffy*, 1998. I. 224–225. p.) Csák János országbírói oklevele: AOKlt. III. 577. sz. Ugrin intézkedései például szolgálnak a tartományúri hatalom azon jellemző vonására, mely szerint a helyi igazságszolgáltatás a helyi nagyról döntéseit hivatott végig vinni. (*Kristó*, 1979. 199–204. p.)

86 AOKlt. IV. 670. sz.

87 *Zsoldos*, 2012. 353–354. p.; *Engel*, 1996. I. 100., 164., 199. p.; egyedül a valkói ispánként feltűnő Garai Pál köthető Ugrinhoz. (*Engel*, 1996. I. 221. p.)

88 *Karácsonyi*, 1995. 364. p.; *Bertényi*, 1976. 112. p.; Miklós viselt méltóságaira l. *Engel*, 1996. II. 48. p.

kedő momentumánál jelen volt s négy évtizeden keresztül rendre az események egyik kulcsfigurájaként, alakítójaként bukkant fel. Úgy tűnhet, erre a sorsra predestinálódott, hisz a nagybirtokos réteg azon generációjának volt a tagja, amely a központi hatalom meggyengülésével párhuzamosan olyannyira megerősödött, hogy képes volt kezébe venni az ország irányítását. Noha IV. László megkoronázásakor még az összeesküvők köreiből tűnik fel, a bárói érdekcsoportok ki-kristályosodása után már a Csákok szövetségének egyik oszlopa, később egyik vezetője. Az ellenpárt bukása, s a kormányzati pozíciók bezárása után akadálytalanul szilárdíthatta meg befolyását a déli megyékben, ahová aztán visszahúzódní kényszerült, miután politikai súlya miatt az egyre inkább elzúlló uralkodó eltávolította udvarból a politikáját támogatni vonakodó főurat.

A kegyvesztettség nem törte derékba Ugrin karrierjét, hisz területi befolyása, s ereje ekkor már kellően erős volt ahhoz, hogy átvészelje a háttérbeszorulás éveit. A befolyásának ellensúlyozására közvetlenül a szomszédságában létrehozott anyakirálynéi hercegség mellett csak a tartományépítéstől remélhette befolyása megőrzését. Noha III. András trónra kerülése után visszatért a politikai életbe, s évekig igyekezett együttműködni a központi hatalommal, az 1290-es évek végére tudatosulnia kellett benne, hogy annak a rendi jellegű politikának a megvalósulása, melyet az egyházi értelmiség és András követni kívánt, nem azonos személyes érdekeivel. Ez a politika ugyanis pont azt, az országot érdekszférákra felosztó dezintegrációt kívánta megakadályozni, s visszafordítani, mely az elmúlt alig több, mint két évtizedre volt jellemző, s mely folyamatban Ugrin befolyása és magánhatalma gyökeredzett. Ennek megfelelően Ugrin elfordult III. Andrástól, majd miután az Anjou-párti szervezkedés egyik vezetőjévé vált, gyámsága alá vette a gyermek Károlyt.

Az Árpád-ház kihaltával a már évtizedek óta életképtelen rendszer végleg összeomlott, s a központi hatalom megszűnése után a területi hatalommal bíró nagyurak, immár minden akadály nélkül, teljesen szuverén módon kormányozhatták területeiket. Ugrin csakugyan szilárd hatalommal rendelkezett az általa felügyelt megyékben, amit az sem árnyékol be, hogy tartományában pártfogoltja, Károly gyakorolta uralkodói jogait. Minden befolyását latba vetve támogatta Károlyt a trón megszerzéséért folytatott harcban, hisz egy kiskorú uralkodó gyámjaként korlátlan befolyással bírhatott volna a királyi politikára. Tartományuraságáról elmondható, hogy biztos alapokon álló, erős hatalom birtokában volt. Familiárisain keresztül teljes kontroll alatt tartotta a helyi közigazgatást és igazságszolgáltatást, valamint erős magánhadserg birtokában több alkalommal is sikeresen védte meg területét. Károlynak tett hűséges szolgálatai miatt sokáig indokolatlanul vitatták tartományúri mivoltát, azonban az együttműködés nem

jelentett alávetettséget számára, mert hűségéért cserébe a trónért küzdő Anjou herceg elismerte Ugrin területiális hatalmát.

Források és irodalom

- Anonymus *Anonymus: A magyarok cselekedetei.* Ford.: Veszprémy László. In: *Anonymus: A magyarok cselekedetei – Kézai Simon: A magyarok cselekedetei.* Bp. 1999. 7–86. p.
- AOkt. Anjou-kori oklevéltár. Főszerk. Kristó Gyula – Almási Tibor. Szerk.: Kristó Gyula et al. Bp.-Szeged. 1990–
- ÁÚO Árpád-kori új okmánytár I–XII. Közzé teszi Wenzel Gusztáv. Pest–Bp., 1860–1874.
- Bertényi, 1976. *Bertényi Iván: Az országbírói intézmény története a XIV. században.* Bp., 1976.
- Bertényi, 1987. *Bertényi Iván: Magyarország az Anjouk korában.* (Magyar história) Bp., 1987.
- Bertényi, 2000. Magyar történeti szöveggyűjtemény, 1000–1526. Szerk.: Bertényi Iván. Bp., 2000.
- CD Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. Studio et opera Georgii Fejér. I–XI. Budae, 1829–1844.
- CDCr Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae ac Slavoniae. Diplomatski zbornik kraljevine Hrvatske, Dalmacije i Slavonije. Coll. Tadeusz Smičiklas. II–XVIII. Zagrabiae, 1904–1990.
- Csukovits, 2009. *Csukovits Enikő: Az Anjouk birodalma 1301–1387. Magyarország története.* 5. köt. Bp., 2009.
- Csukovits, 2012. *Csukovits Enikő: Az Anjouk Magyarországon I. köt. (I. Károly és uralkodása 1301–1342).* Bp., 2012.
- DF Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Fényképtár.
- DL Magyar Nemzeti Levéltár Diplomatikai Levéltár.

- Domanovszky*, 1905. *Domanovszky Sándor: A Pozsonyi Krónika és a kisebb latin nyelvű prózai szerkesztések.* In: Századok, 39. (1905) 397–419., 518–547. p.
- Engel*, 1996. *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457 I–II. köt. (Historia könyvtár – Kronológiák, adattárak 5.)* Bp., 1996.
- Engel*, 2003. *Engel Pál: Az ország újraegyesítése. (I. Károly küzdelmei az oligarchák ellen 1310–1323).* In: *Uő.: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok.* Bp., 2003. 320–408. p.
- Engel*, Genealógia *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája 1301–1457. – Középkori magyar genealógia. (Magyar Középkori Adattár) CD-ROM.* Bp., 2001.
- Fügedi*, 1977. *Fügedi Erik: Vár és társadalom a 13–14. századi Magyarországon. (Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 82.)* Bp., 1977.
- Fügedi*, 1986. *Fügedi Erik: Ispánok, bárók, kiskirályok. A középkori magyar arisztokrácia fejlődése. (Nemzet és emlékezet)* Bp., 1986.
- Gerics*, 1987. *Gerics József: A korai rendiség Európában és Magyarországon.* Bp., 1987.
- Györffy*, 1998. *Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza. I–IV. köt. Bp., 1963–1998.*
- Hóman–Szekfű* *Hóman Bálint – Szekfű Gyula: Magyar történet I–V. Bp., 1935–1936². (A vonatkozó köteteket Hóman Bálint írta)*
- Karácsonyi*, 1995. *Karácsonyi János: A magyar nemzetségek a XIV. század közepéig. 2. kiad. Bp., 1995.*
- Kézai* *Kézai Simon: A magyarok cselekedetei. Ford.: Bollók János. In: Anonymus: A magyarok cselekedetei – Kézai Simon: A magyarok cselekedetei. Bp. 1999. 87–173. p.*

- KK Képes Krónika. Ford.: Bollók János. Bev.: Szovák Kornél. Jegyz.: Szovák Kornél – Veszprémy László. Bp., 2004.
- KMTL Korai magyar történeti lexikon. (9–14. század). Főszerk.: Kristó Gyula. Szerk.: Engel Pál – Makk Ferenc. Bp., 1994.
- KM Krónikáink magyarul III/1. Válogatta és fordította Kulcsár Péter. Bp., 2006.
- Kristó*, 1973. *Kristó Gyula*: Csák Máté tartományúri hatalma. Bp., 1973.
- Kristó*, 1979. *Kristó Gyula*: A feudális széttagolódás Magyarországon. Bp., 1979.
- Kristó*, 1983a. *Kristó Gyula*: A Kőszegiek kiskirálysága. In: *Uő.*: Tanulmányok az Árpád-korról. (Nemzet és emlékezet) Bp. 1983. 241–268. p.
- Kristó*, 1983b. *Kristó Gyula*: Kán László és Erdély. In: *Uő.*: Tanulmányok az Árpád-korról. (Nemzet és emlékezet) Bp. 1983. 269–299. p.
- Kristó*, 1994. *Kristó Gyula*: Bevezető. In: Kun László emlékezete. Szerk.: Kristó Gyula. (Szegedi középkortörténeti könyvtár 5.) Szeged. 1994. 5–42. p.
- Kristó*, 1999. *Kristó Gyula*: I. Károly király főúri elitje (1301–1309). In: Századok, 133. (1999) 297–346. p.
- MES Monumenta ecclesiae Strigoniensis I–III. Collegit et edidit Ferdinandus Knauz, Ludovicus Crescens Dedek. Strigonii 1874–1924., IV. Ad edendum praeparaverunt Gabriel Dreska, Geysa Érszegi, Andreas Hegedűs, Tiburcius Neumann, Cornelius Szovák, Stephanus Tringli. Strigonii–Budapestini 1999.
- Pauler*, 1899. *Pauler Gyula*: A magyar nemzet története az Árpád-házi királyok alatt. II. Bp., 1899². (reprint: Bp. 1984.)

- RA Az Árpád-házi királyok okleveleinek kritikai jegyzéke. Szerk.: Szentpétery Imre – Borsa Iván. Bp., 1923–1987.
- RD Az Árpád-házi hercegek, hercegnők és a királynék okleveleinek kritikai jegyzéke. Szerk.: Szentpétery Imre – Zsoldos Attila. Bp. 2008.
- SRH *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stripis Arpadianae gestarum I–II.* Ed. Emericus Szentpétery. Bp. 1999.²
- Szűcs*, 1993. *Szűcs Jenő: Az utolsó Árpádok.* (História könyvtár - Monográfiák 1.) Bp., 1993.
- Tóth*, 1999. *Tóth Ildikó: Károly Róbert első országbírója.* (Adalékok Csák János országbírói működéséhez). In: Tanulmányok a középkori magyar történelemről. Szerk.: Homonnai Sarolta et al. Szeged, 1999. 143–150. p.
- Tóth*, 2001. *Tóth Ildikó: Adalékok a Valkó megyei oklevélkiadás kezdeteihez.* In: *Acta Universitatis Szegediensis. Acta Historica* 115. (2001) 23–31. p.
- UB *Urkundenbuch des Burgenlandes und der angrenzenden Gebeite der Komitate Wieselburg, Ödenburg und Eisenburg I–V.* Bearb. von Hans Wagner, Irmtraut Lindeck-Pozza et al. Graz–Köln–Wien 1955–1999.
- Wertner*, 1900. *Wertner Mór: Adalékok a Csák-nemzetség történetéhez.* In: *Turul*, 18. (1900) 162–171. p.
- Wertner*, 1909. *Wertner Mór: Az Árpád-kori bánok. Meghatározások és helyreigazítások.* *Századok*, 43. (1909) 377–415., 472–494., 555–570., 656–668., 747–757. p.
- Zsoldos*, 1997. *Zsoldos Attila: Téténytől a Hód-tóig. Az 1279 és 1282 közötti évek politikatörténetének vázlatja.* In: *Történelmi Szemle* 39. (1997) 69–98. p.
- Zsoldos*, 2005. *Zsoldos Attila: Az Árpádok és asszonyaik. A királynéi intézmény az Árpádok korában.* (Társadalom- és művelődéstörténeti tanulmányok 36.) Bp., 2005.

- Zsoldos, 2007.* *Zsoldos Attila: Családi ügy. IV. Béla és István ifjabb király viszálya az 1260-as években. (História könyvtár – Monográfiák 24.) Bp., 2007.*
- Zsoldos, 2011.* *Zsoldos Attila: Magyarország világi archontológiája 1000–1301. (História könyvtár – Kronológiák, adattárak 11.) Bp., 2011.*
- Zsoldos, 2012.* *Zsoldos Attila: Hűséges oligarchák. In: A történettudomány szolgálatában. Tanulmányok a 70 éves Geccsényi Lajos tiszteletére. Szerk.: Baráth Magdolna – Molnár Antal. Bp.–Győr 2012. 347–354. p.*

HARASZTI SZABÓ PÉTER

EGY ÉRTELMIKÉPI KARRIER A KÚRIÁN: CSITÁRI LŐRINC NÁDORI JEGYZŐ ÉS CSALÁDJA*

A nádor és az országbíró irodáiban az egyetemjárás koránt sem volt megszokott, épp ellenkezőleg, a peregrináció kirívó esetnek számított.¹ Emiatt azonban adja magát a kérdés, hogy azok tanulmányainak, akiknek mégis sikerült egyetemi tanulmányaik után bekerülni e két kúriai bíróság valamelyikébe, volt-e valamilyen haszna karrierjükre és családjuk társadalmi helyzetére? Ezt a kérdést egy példán, a Hont megyei Csitári Lőrincen keresztül szeretném részletesebben körüljárni. Kisbirtokos családról lévén szó, a történészek kevés figyelmet szenteltek nekik, így nem találkozunk a családdal sem Nagy Iván, sem Kempelen Béla, sem Reiszig Ede alapvető, ámbar igen régi munkáiban. Hont megyéről írott művében Bakács István foglalkozott velük elsőként bővebben,² újabban pedig C. Tóth Norbert írt a családról.³ A rájuk vonatkozó oklevelek legnagyobb része a familia XV. század közepi kihalását követően az esztergomi káptalan levéltárába került, a kúriai bíróságokon eltöltött évek alatt keletkezett oklevelek közül pedig több tucatot lehet Lőrinchez kötni, így a felvetett kérdésekre hozzávetőlegesen megbízható válaszokat kaphatunk. Lőrinc udvari szereplésén, karrierjén, a nádori *notarius*ok között, valamint a Hont megyei nemesi társadalomban elfoglalt helyén keresztül a megyei kismesek kitörési lehetőségeit és távlati céljait, lehetőségeit figyelhetjük meg, egyúttal egy megyei kismesesi familia történetéről is képet kaphatunk. A kérdések száma azonban túl nagy ahhoz, hogy mindegyiket megválaszolhassam. Teljességgel sem a peregrináció jelentőségével, sem pedig a jegyzők életpályájával nem vagyunk még tisztában, így jelen cikkben is csupán néhány probléma járható körbe, s mindössze egyetlen példa a sokból.

* Készült az MTA-ELTE Egyetemtörténeti Kutatócsoport támogatásával (213TKI738)

1 Szeretném megköszönni a segítséget Bilkei Irénnek és Dreska Gábornak, akik tanácsaikkal hozzájárultak jelen cikk elkészültéhez.

2 *Bakács István*: Hont vármegye Mohács előtt. Budapest, 1971. 259–260., 309–311. p. (a továbbiakban: *Bakács*, 1971.)

3 *C. Tóth Norbert*: Az esztergomi székeskáptalan a 15. században I. rész. A kanonoki testület és az egyetemjárás. Budapest, 2015. 129–130. p. (a továbbiakban: *C. Tóth*, 2015.)

A Csitáriak és kapcsolataik

Csitári Lőrinc felmenőinek és a család eredetének a vizsgálata során csak a XIV. század elejéig lehet visszakövetni a família tagjait. A névadó Csitár birtok ma már nem létezik, csak pusztaként szerepel a mai Hont község határában, ám Lőrinc közvetlen felmenői még nem erről, hanem az ettől keletebbre fekvő Kaladéról nevezték magukat. Az első ismert családtag Kaladei Kesa, ám róla nevéen kívül semmi egyebet nem tudunk, fiairól azonban már több információval rendelkezünk. Miklós 1321-ben Lampert országbíró embere volt,⁴ a másik két testvér, András⁵ és Kozmát⁶ a Kalade birtokot⁷ érintő perek kapcsán említik először 1329-ben, illetve 1330-ban. A família további sorsában komolyabb fordulatot jelentett, amikor András feleségül vette Csitári Benedek fia French lányát, Zebét, s így a birtok egy része is Andrásához került 1340-ben.⁸ Innentől András és leszármazottai is a Csitári nevet használták.

Ez annak ellenére is minőségi ugrást jelentett a család kapcsolatait tekintve, hogy mind a két rokonság a megyei kisbirtokosságot képviselte. Csitári French egyik rokona, Tamás fia Miklós ugyanis 1358-ban már a megye egyik esküdt ülőnöke volt,⁹ míg ugyanebben az évtizedben Kesa fia András csupán királyi ember-

4 Anjou-kori oklevéltár. Documenta res Hungaricas tempore regum Andegavensium illustrantia, 1301–1387. Szerk.: Kristó Gyula, Blazovich László, Géczi Lajos, Almási Tibor, Kőfalvi Tamás, Tóth Ildikó Éva, Makk Ferenc, Piti Ferenc, Sebők Ferenc. I–XV., XVII., XIX–XXXIV., XXXVIII., XL. Budapest–Szeged, 1990–2014. (A továbbiakban: AOKlt.) VI. 178–179. sz. Azonos lehet az 1322-ben említett Miklós országbírói jegyzővel? *Bónis György: A jogtudó értelmiség a Mohács előtti Magyarországon.* Budapest, 1971. (a továbbiakban: *Bónis*, 1971.) 84. p.

5 AOKlt. XIII. 519. sz.

6 Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Fényképgyűjtemény (a továbbiakban: DF) 248 183.

7 A XV. században már többnyire *praedium*ként hivatkoznak rá a források, noha már az érte folytatott rendkívül sok birtokper is elárulja, hogy nem értéktelen és lakatlan földdarabbal van dolgunk. A korai időkben többször említik erdőit, s nyilván kiemelt gazdasági hasznot hozott a családnak az itt található malom is. AOKlt. XIV. 422. sz., XXIII. 76. sz., XXXI. 568. sz., Zsigmondkori Oklevéltár. Szerk.: Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor, Lakatos Bálint. I–XIII. Budapest, 1951–2017. (a továbbiakban: ZsO) I. 415. sz., *Tringli István: Pest megye története a késő középkorban.* In: *Pest megye monográfiája I/2. A honfoglalástól 1686-ig.* Szerk.: Torma István, Zsoldos Attila. Budapest, 2001. (a továbbiakban: *Tringli*, 2001.) 99. p.

8 French minden bizonnyal a rokona volt annak a Csitári Tamás nevű királyi embernek, aki a Kaladeiek birtokügyeiben is eljár. AOKlt. XXIV. 27. sz.; XXXIV. 738. sz.

9 *Wertner Mór: Adalékok a XIV. századbeli magyar világi archontológiához.* II. közlemény. In: *Történelmi Tár*, 8. (1907) 13. p.

ként említik.¹⁰ 1343-ban azonban András is még csak mint Pál kalotai főesperes *famulusa* szerepel.¹¹ Ez az egyetlen adat a család korai familiárisi kapcsolatairól, bár a későbbiekben is igen szűkösek az erről tanúskodó források. Andrásnak egyetlen fia volt, János, aki szintén a Kaladét érintő számos per során tűnik fel az 1360-as évek derekán, s akit 1382-ben említenek utoljára, amikor Kóvári Honttal együtt gyilkossági ügybe keveredtek.¹² Kóvári Hont, vagy másként Mátyás egyébként János apósa is lett, mivel egyik leányát, Margitot Jánoshoz adta feleségül. A család ügyeinek intézését János feltehető korai halála miatt egy időre a később sokra hivatott Kóvári Pál, akkor még csak nádori jegyző vette át kiskorú unokaöccsei mellett. János legidősebb fia Tamás lehetett, aki azonban még 1388-ban is kiskorú, vagyis legjobb esetben is csak valamikor 1375 körül születhetett, utoljára 1392-ben hallunk róla,¹³ s 1416-ban már bizonyosan halott volt.¹⁴

Korai halála miatt leányai házasságát valószínűleg nem minden esetben András intézhette, ezekbe már Kóváriak lehetett csak lehetősége beleszólni. Mindenesetre e házasságok előrelátó családpolitikára vallanak. János egyik leánya, Bagoch Sw-i Miklós fia Péter felesége lett,¹⁵ aki talán a későbbi országbíró ítélőmesterének¹⁶ (s nem utolsósorban Kóvári sógorának),¹⁷ Sőji Bertalannak lehetett a testvére.¹⁸ János másik leányát, Krisztinát Terjényi István fia Egyed vette nőül.¹⁹ A család tehetősebb lehetett a Csitáriaknál,²⁰ egyik tagjuk, János a XIV. század közepén a megye szolgabírája volt.²¹ A Csitáriak házassági kapcsolatai elsősorban az Ipoly mentére összpontosultak, és jelentős mértékben kötődtek a Kóváriakhoz, mindenekelelt Pálhoz. Pál minden bizonnyal saját családi kapcsolatait igyekezett fejleszteni unokahúgai kiházásításával, ám mindebből János fiai is profitáltak,

10 AOklt. XXXXIV. 738. sz.

11 Veszprémi regeszták (1301–1387). Szerk.: Kumorovitz Lajos Bernát, Budapest, 1953. 374. p.

12 Magyar Országos Levéltár, Diplomatikai Levéltár (a továbbiakban: DL) 69 255.

13 DF 248 210., 248 212., 248 213., 248 214.

14 ZsO V. 1567. sz.; Már 1414-ben sem említik. DF 248 217.

15 ZsO VI. 887. sz.

16 *Engel Pál: Magyarország világi archontológiája I–II.* Budapest, 1996. (a továbbiakban: *Engel*, 1996.) 9. p.

17 *Bónis*, 1971. 180. p.

18 *Engel Pál: Középkori magyar genealógia (CD-ROM).* Budapest, 2001. Szobi család.

19 ZsO VI. 887. sz.

20 AOklt. XXVII. 671. sz.

21 *Bakács*, 1971. 413. p.

hiszen a Csitári család e házasságok révén szorosra fűzte rokoni kapcsolatait a későbbi országbírói és nádori ítélőmesterek családjával is. E családpolitikába szépen beilleszkedik János másik fiának, Lőrincnek a taníttatása is, hiszen a fiú egyetemi tanulmányait sem az apa, hanem nagybátyja, esetleg testvére, Miklós, akkor még csak budai kanonok finanszírozhatta.²² Miklós elsőként 1406-ban tűnik fel, amikor VII. Ince pápa neki, mint budai kanonoknak adja a segesdi főesperességet egy veszprémi kanonoksággal együtt.²³ 1417–1428 között a veszprémi püspök vikáriusának tisztét is viselte, majd 1443–1454 között ismét.²⁴

A család utolsó generációjába (az alább részletesen tárgyalandó) Lőrinc fiai, János, Miklós és Deodatus tartoztak. Jánost 1427-ben említik először, amikor Lőrinc, testvére Miklós főesperes és fia, János nevében is tiltakozott a csanádi káptalan előtt, hogy Zsigmond király a Noffriaknak adta Kaladét.²⁵ Érdekes, hogy ettől számítva bő 20 évig nem említik, hogy János klerikus lenne (ekkor esztergomi kanonokságáról hallunk, s ennél feljebb nem lépett az egyházi ranglétán),²⁶ pedig többször szerepelt birtokperekben apjával vagy a Kóváriakkal Hont megyében és azon kívül is.²⁷ Másik két fiát 1433-ban,²⁸ ill. 1437-ben említik először,²⁹ de róluk nevükön kívül egyebet nem tudni. Dacára annak, hogy Csitári Lőrinc tehát három fiút is nemzett, a család nem élte meg az 1460-as éveket, 1452-ben János a névadó birtokot is eladta Szécsi Dénesnek, amellyel nem csak a Csitáriak

22 Egy korabeli budai kanonokság 20 forint értékű lehetett, legalábbis Sebesi Imre esetében erről tudunk a XV. század elején. ZsO XI. 574. sz. Vö. *Michal Svatoš*: The Studium Generale 1347/8–1419. In: A History of Charles University. Ed.: Ivana Čornejová, Michal Svatoš, Petr Svobodný. Prague, 2001. 55. p.; Liber Decanorum Facultatis Philosophicae Universitatis Pragensis ab anno Christi 1367 usque ad annum 1585. I–II. Ed.: Jan Nepomuk Gerzabek. Praha 1830–1832. (a továbbiakban: LDPP) I. 46–51. p.; A *baccalaureusi* vizsgák díja 20 garas volt. *František Šmahel*: The Faculty of Liberal Arts 1348–1419. In: Die Prager Universität im Mittelalter, Ed.: František Šmahel. Leiden-Boston, 2007. 244. p.; *Haraszi Szabó Péter*: A prágai egyetem 14. századi hallgatói és a királyi udvar kapcsolatrendszere. In: *Micae Mediaevales IV*. Fiatal történelemszek dolgozatai a középkori Magyarországról és Európáról. Szerk.: Gál Judit – Kádás István – Rózsa Márton – Tarján Eszter. Budapest, 2015. 77–93. p.

23 ZsO II. 4734. sz.

24 *C. Tóth*, 2015. 130. p.

25 DF 248 240.

26 DL 14 211.; Vö. *C. Tóth*, 2015. 130. p.

27 DL 14 044., 69 474.; Vö. *Bakács*, 1971. 310. p.

28 Budapest történetének okleveles emlékei I–III. Szerk.: Gárdonyi Albert – Kumorovitz Lajos Bernát. Budapest, 1936–1988. (a továbbiakban: BTOE) III. 1038. sz.

29 DF 248 260.

pályafutása, de a Kalade körüli, szinte vég nélkülinek tűnő birtokpereknek is vége szakadt.

A családi birtokállomány

A családnak nem voltak nagy kiterjedésű birtokai, azt a megyei kismemesi réteget erősíthette, mely Bakács István³⁰ és Györffy György³¹ szerint leginkább jellemezte a Hont megyei nemesi társadalmat. Györffy egyenesen azok között a családok között tartotta számon a Csitáriakat is, akik a királyi udvarnak szolgáló szerviensek és a várjobbágyok összeolvadásából a megyei kismemességet alkoták, s akik többnyire megmaradtak saját falujuk határain belül.³²

A Kaladei család egyetlen birtoka a névadó település volt, amelyről Kesa fiai, András és Miklós 1350-ben azt vallották, hogy már az ő *avo et prothavo*-juk is birtokolta.³³ Királyi adományra a család egyetlen tagja sem hivatkozott Kalade kapcsán, így Györffynek lehet igaza a familia gyökereit illetően.³⁴ A Csitáriak

30 *Bakács*, 1971. 31. p.

31 *Györffy György: Az Árpád-kori Magyarország történeti földrajza I–IV.* Budapest, 1963–1998. (a továbbiakban: ÁMTF) IV. 162., 165. p.

32 ÁMTF IV. 165., 96. jegyz.; Valószínűleg ugyanolyan egyfalvas nemesi státuszt élveztek kezdetben, mint amilyenekre Tringli István több példát hoz a szomszédos Pest megyéből. Mindezt alátámasztani látszik, hogy más birtokok ekkor még nem ismert a forrásokból. *Tringli*, 2001. 91. p. Elképzelhető, hogy olyan szabad birtokosi rétegből való a család, amelynek sikerült megtartania birtokait a XIII. századi átalakulások dacára is. *Fügedi*, 1992. 60. p.; Engel Pál Ung megyében azt a réteget, amelynek a kezén ritkán volt tíznél több porta szintén a vártól független szerviensi eredetre vezette vissza. *Engel Pál: A nemesi társadalom a középkori Ung megyében.* Budapest, 1998. 75. p.

33 DF 248 200. A fogalmat lehetne „nagyapjuk és dédapjuk óta” birtokolják formában fordítani, bár Fügedi szerint ez egyszerűen a meg nem nevezett, nagyon távoli, birtokot és/vagy nemességet szerző ősökre utal. Mivel azonban az emberi emlékezet a középkorban mintegy 70 évvel korábbra terjedt vissza, igen valószínű, hogy itt valóban az András és Miklós megelőző 2. és 3. generációról van szó. A család birtokainak eredete így feltehetően V. István, ill. IV. László korára mehet vissza. *Fügedi Erik: Középkori rokonsági terminológiánk kérdéséhez.* In: *Ethnographia*, 91. (1980) 367–368. p.; Vö. *Györffy György: A magyar egyházszerzés kezdetéről újabb forráskritikai vizsgálatok alapján.* In: *A Magyar Tudományos Akadémia II. Osztályának Közleményei*, 18. (1969) 222–224. p.

34 Az Ipolytól délre a vár birtokai domináltak, tulajdonképpen a megyében csak az Ipoly és a Selmec mentén. A vármegye mintegy negyedrésze volt a vár tartozéka, míg a megye keleti részén voltak nagyobb kiterjedésű birtokai a Hontpázmány nemzetségnek, s csak a XIII. szá-

eredetéről szintén nem rendelkezünk egyértelmű információkkal, dacára annak, hogy már a XIII. századig vissza lehet vezetni a családot.

Az első biztos adatunk rájuk 1281-ből származik, amikor a csitári nemesek osztályt tettek birtokukon. Az oklevélből kiderül, hogy a szándék már V. István uralkodása alatt megvolt, ugyanis a sági konvent oklevele szerint István fia Miklós csitári nemes még néhai István király jelenléte elé idézte rokonait (*proximos et cognatos*), az ugyancsak csitári nemeseket, Dobaukot és Pétert. Az egyezsége azonban csak szűk tíz évvel V. István halála után került sor, amikor Dobaukon és Péteren kívül már egy bizonyos Benedeket is említ az oklevél az osztályosok között.³⁵ IV. László egy keltezetlen okleveléből azt is megtudjuk, hogy a birtok fele korábban vár föld volt, amelyet a honti várjobbágyok jogtalanul a várhoz csatoltak.³⁶ Minden bizonnyal a birtok másik fele is a várhoz tartozott (a falu neve is egykor itt élő és a várnak szolgáló pajzsgyártók jelenlétére utal), ám azt ismeretlen időben az uralkodó, valószínűleg V. István eladományozta. Ugyanis amikor 1432-ben Csitári Lőrinc és Csitári Korom Mihály tiltakozott bizonyos csitári erdők Drégelyhez csatolása ellen, azt állították, hogy a kérdéses birtokrészeket ők már IV. Béla király fia, István és az ő fia, László királyok idejéről fogva birtokolják.³⁷

A családi birtokállomány gyarapítása azonban nem a két főág, a Csitári és a Csitári Korom család nevéhez fűződik, hanem Kaladei Kesa leszármazottjához, Lőrinchez, aki mindenek előtt Csitárt szerette volna biztosítani a maga és gyermekei számára. 1415-ben egyezsége lépett Korom Jakab fia István fiaival, hogy visszaváltja a Túri Cseh György özvegyénél, Csitári Korom Kláránál zálogban lévő csitári birtokrészeket, s ezért cserébe a malom kivételével ezeket megtarthatja.³⁸ A Túriaknál azonban leánynegyed címén is voltak csitári birtokok, amelyeket Klára testvére, Miklós adott ki húga után. Ám mivel Miklóst levelesítették, ezek a birtokok Korom Jakab fia István fiaihoz, valamint Lőrinchez kerültek. A zálogban

zad közepén jelentek meg a Balassa ősök. Kalade és Csitár is a várbirtokok közé ékelődött, így valószínűleg, mint a királyi birtokokon élő egyfalvas birtokosokkal számolhatunk velük. *Bakács*, 1971. 19., 31. p. Vö. *Pozsgai Péter: A földbirtoklás változásai és a kisenemesség Torna megyében (15–19. század)*. In: *A Herman Ottó Múzeum Évkönyve*, 46. (2007) 159. p.

35 *Monumenta Ecclesiae Strigoniensis I–IV*. Ed.: Knauz Nándor – Dedek Crescenc Lajos – Dreska Gábor – Érszegi Géza – Neumann Tibor – Hegedűs András – Szovák Kornél – Tringli István. Esztergom–Budapest, 1874–1999. (a továbbiakban: MES) II. 117. p.

36 Knauz Nándor az 1290. évnél közli az oklevelet. MES II. 254. p.

37 DF 248 249.

38 ZsO V. 980. sz.

lévő részeket Lőrincnek végül 1424-ben sikerült visszaszereznie. Az oklevélből azonban a család egy, a XIV. század derekán Bodrog megyébe szakadt ágáról is értesülünk, akinek első tagja szintén a Lőrinc nevet viselte.³⁹

Egy évvel azelőtt, hogy a vita lezárult volna a Túriakkal, Csitári Mihály fia Miklós és Lőrinc a testvére, Miklós segesdi főesperes nevében is egyezségekre léptek, hogy amennyiben valamelyikük örökös nélkül halna meg, akkor a család másik ága örökli birtokait, előbb fi-, majd leányágon.⁴⁰ Ugyanezt az egyezséget megismétlik 1428-ban is, ekkor azonban már a Csitári Korom család tagjait, Korom Péter fia Jakabot és ennek fiát, Istvánt is említik. Noha a pontos dátumát nem ismerjük annak, hogy Benedek és Korom Péter ágai mikor hallhattak ki, de megközelítőleg meg lehet határozni ezt az időpontot. 1433-ban ugyanis arról értesülünk, hogy Csitári Korom Péter dédunokája, Mihály török fogságba került, ám feltehetően még elindulása előtt a Csitárra vonatkozó okleveleit megőrzésre átadta Dobák nembéli Darázi Péternek,⁴¹ aki a birtokok miatt később perben is állt Lőrincel. A nádor viszont úgy rendelkezett, hogy a kérdéses birtokok Lőrincnél maradjanak, ám lényeges, hogy a birtokra vonatkozó okleveleket Péternek nem csak Lőrinchez, de Mihályhoz is vissza kellett volna juttatnia.⁴² Ez arra utal, hogy ekkor még számítottak rá, hogy Mihály visszatérhet a fogságból. Mihályról és (feltehető) gyermekeiről azonban többé nem hallunk, így minden bizonnyal életét veszítette a fogságban, ahova legvalószínűbben az 1427/1428-as Al-dunai hadjárat idején kerülhetett, amely azt is megmagyarázná, hogy miért ekkor újították meg a Csitáriak birtokosztályukat. Ugyancsak 1433-ban kellett Lőrincnek a

39 Ó minden bizonnyal Csitári Korom Péter testvére, esetleg negyedik fia lehetett, mivel Korom Péter fia János fia Miklós testvére leánynegyedét a néhai Csitári Lőrinc földjei közül adta ki Túri Cseh Györgynek. Ez a Csitári Lőrinc 1338-ban tűnik fel, egy évvel később már halott. Fia a Bodrog megyei Volferről nevezte magát, ám a családnak benne magva szakadhatott, mert a névadó birtok és Lőrinc fia Miklós többi földje is a XV. század elején már a Bátmonostori Töttösöké. A rájuk vonatkozó adatokat ld. DF 248 186.; AOKlt. XXVII. 671. sz.; A zichi és vásónkeői gróf Zichy család idősb ágának okmánytára I–XII. Szerk.: Nagy Imre – Nagy Iván – Véghely Dezső – Barabás Samu – Kammerer Ernő – Döry Ferencz – Lukacsics Pál. Budapest, 1871–1931. (a továbbiakban: Zichy) I. 505. sz.; 535. sz.; AOKlt. XXXI. 713. sz.; Zichy III. 449. sz.; Zichy IV. 17. sz.; Zichy IV. 30. sz.; Zichy V. 238. sz.

40 ZsO X. 1074. sz.

41 Dobák nembéli Darázi Péter bevonása a család birtokügyeibe azt a feltételezést is megengedi, hogy a Csitáriak is a Dobák nemzetséghez tartoztak, ám pusztá feltevésén kívül ebben a kérdésben több adat nem áll a rendelkezésünkre.

42 DF 248 251.

család másik két ágához tartozók leánynegyede ügyében intézkednie.⁴³ 1435-ben Csitári Korom Jakab fia István özvegyének a nászajándéka ügyében István lánya, Margit és Lőrinc egyezkedtek.⁴⁴ Két évvel később Benedek egyik unokájának, Ceciliának a leánynegyede ügyében szintén Lőrinc járt el.⁴⁵ Minden jel arra mutat tehát, hogy 1433–1435 között mind Csitári Benedek, mind Csitári Korom Péter ágai kihaltak. A család többi ágának kihalása után pedig lehetővé vált Lőrinc számára, hogy Csitáron kívülre tekintsen birtokügyekben.

A família birtokállományáról legközelebb egy 1439. évi oklevél tájékoztat, melyben Lőrinc testvéreivé fogadja Feketeerdei Kis Demeter fiait. A Feketeerdeiek és a Rákóciak közötti perben, mely Demeter feleségének leánynegyede miatt folyt, Lőrinc képviselte a Feketeerdeieket, s ezért cserébe Demeter fiai neki adták a per tárgyát képező szalattyai birtokrészüket. Ekkor Lőrinc 43 új forintot fizetett ki a Feketeerdeiek nevében a jegyajándék, a hitbér és a bírságok címén.⁴⁶

A birtokgyarapításra az 1440-es évek végétől szaporodnak meg a források, s szinte kivétel nélkül a megye nyugati részére esnek. 1447-ben már említik százdi birtokait,⁴⁷ s ennek a két fél lakatlan jobbágyportának az eladományozásától egy évvel később Lőrinc fiai, János és Deodatus, valamint Kovári László fia Bereck tiltják el Kóvári Lászlót.⁴⁸ 1449-ben Lőrinc Zsemberen bírt két jobbágytelkét a Horvátiaknak adja.⁴⁹ 1451. január 9-én Terbegeci Mihály fia János Kóvári László nevében kötelezte magát arra, hogy amennyiben ura nem fizetné vissza Csitári Lőrinc mesternek azt a 36 arany forintot, amellyel ura neki tartozik, akkor Lőrinc megtarthatja Kóvárinak azt a budai házát a Mindenszentek utcában, mely már most is zálogként a kezén van.⁵⁰ 1451. március 7-én Lőrinc Kóvárival közösen perben állt Vince váci püspökkel, amiért az be akarta vezetetni magát a Nógrád megyei Tolmács és Rétság teljes birtokába, valamint a Hont megyei Kiskereskény és Egyházasszemeréd birtokok felébe, s ettől egyúttal el is tiltották a püspököt.⁵¹

43 DF 248 252.

44 *Bakács*, 1971. 303. p.

45 DF 248 266.

46 DL 86 563.

47 DL 14 110.

48 DL 69 474.

49 *Bakács*, 1971. 310. p.

50 *Végh András*: Buda város középkori helyrajza I–II. Budapest, 2006. I. 221. p.

51 DL 69 476.

Kereskényen Lőrinc már korábban is birtokos volt, legalábbis 1444-ben Sipeki István özvegyével már perben állt a birtok miatt.⁵²

Mindezekből úgy tűnik, hogy Lőrinc (és Kóvári László) e birtokokban már korábban is birtokos volt, s a hogyanról egy, a Kubinyi család levéltárában fennmaradt 1443. évi oklevél tájékoztat. E szerint Kóvári Pál fia László és testvére, Dorottya a Hont és Nógrád megyei Rétság és Tolmács, valamint Gyúg, Podhorcsán, Százd és Keresztúr felét, továbbá Szemeréd és Kereskény negyedét a testvéri szeretet jeleként Szobi Bertalan fia Jánosnak adták. E birtokok Szemerédi Erdős Miklós magtalan halála miatt, továbbá azért, mert Erdős Miklós Kóvári Pál fogadott testvére volt szálltak Lászlóra, aki ezeket továbbadta.⁵³ Százdot azonban és a hozzá tartozó prédiúmokot 1444-ben ismét László kezén találjuk,⁵⁴ s még ugyanebben az évben Kereskény birtoklásától tiltja el őt Sipeki János, ugyanakkor, amikor Lőrinc is perbe keveredik Kereskény miatt Sipeki István özvegyével. Lőrinc és Kóvári László kezén tehát ugyanott találunk birtokokat, és ugyanazokat, amelyek Erdős Miklós magtalan halála miatt szálltak Kóvárira. Három lehetőség van arra, hogy Kóváritól hogyan kerülhettek Lőrinchez ezek a részirtokok. Az első az, hogy Kóvári Pál végakarata szerint osztozhatott meg a család a rokonsággal. A végrendeletben ugyanis Kóvári megemlékszik két nővére családjáról, név szerint is megemlítve Csitári Jánost és a Berényi Kakas család egyik tagját, akinek keresztnévét a XVIII. századi átíró már nem tudta kiolvasni.⁵⁵ Ennek azonban ellentmond, hogy Pál végrendelete 1418-ban készült, amikor a családban több fiúgyerek is volt.⁵⁶ A második lehetőség, hogy László és Lőrinc testvérekké fogadták egymást, amely rokonok között sem példa nélküli,⁵⁷ s közöttük a kapcsolat szorosnak volt mondható.⁵⁸ Az is elképzelhető, hogy még Pál

52 Az özvegy nem csak Lőrincet, de Kóvári Lászlót is tiltotta Kereskény elfoglalásától. DL 44 385.; Vö. *Bakács*, 1971. 310. p.

53 Ugyanakkor 1430-ban Kóvári azt nyilatkozta az országbíró előtt, hogy ők Erdős Miklós apjával, Péterrel lettek osztályos testvérek. DL 69 448.

54 DL 69 467., Százdon azonban a nádor megerősíti jogaiban Kóvárit: DL 69 469.

55 DL 10 717. A Berényi Kakas és a Csitári család között a családi kötelék később sem halványult el, hiszen 1449-ben és 1450-ben Berényi István pozsonyi kanonok Csitári Miklós segedi főesperes *fratere* volt. C. *Tóth*, 2015. 130. p.

56 Pál fiait, Lászlót és Jánost már 1409-ben említik. *Bakács*, 1971. 327. p.

57 ZsO II. 327. sz.

58 DL 69 469.; Vö. DL 69 468.; DL 49 765.

fogadta fiává unokaöccsét, s Lőrinc ekképp részesedett a szerzett birtokokból.⁵⁹ Ez utóbbi feltevésnek ellentmond viszont, hogy az örökbefogadónak nem lehetett törvényes utóda,⁶⁰ míg Pálnak voltak fiai ebben az időben, ráadásul Lőrinc soha nem használta a Kóvári nevet. Épp ezért vetődhet fel, hogy Lőrinc a rokonság egy másik ága után szerezte ezeket a birtokokat. Szemerédi Erdős Miklós ugyanis abba a Terjényi családba tartozott,⁶¹ amely nem csak a Kóváriakkal, de a Csitáriakkal is rokonságban állt. Erdős Miklós azonban nem volt közvetlen rokonságban velük, s a Terjényi családnak is voltak férfitagjai, akik továbbvihették a családi nevet. Így ezen a ponton nehéz eldönteni, hogy Lőrinc vajon végrendeleti úton, testvérré fogadás vagy öröklés, esetleg vásárlás címén szerezhette ugyanott birtokokat, ahol Erdős Miklós halála után Kóvári László is birtokos lett.

Lőrinc birtokszerzései családja társadalmi helyzetére is hatással voltak természetesen. Mint már említettem, 1409 körül, amikor beiratkozott az egyetemre, mindössze Csitár részeit és Kalade prédiomot bírta. 1451-es halálakor azonban már 8 faluban voltak részirtokai. Rémiás Tibor 1–20 jobbágyporta között határozta meg a kisenemességhez tartozás határértékeit Abaúj, Gömör és Torna megyék esetében,⁶² sajnos azonban néhány kivételes esettől eltekintve nem ismerjük, hogy Lőrinc birtokai pontosan hány portát tettek ki. Százdron két fél telket bírt, míg Zsemberen 1449-ig kettőt, többi birtokainak nagyságáról azonban hallgatnak a források. Rémiás kritériumai alapján azonban, ha átlagban két jobbágyportával számolunk birtokai nagyságát tekintve, akkor Lőrinc már megközelítette, ha el nem is érte a középbirtokosság határait, melyről aligha álmodhatott még fiatalabb korában. Jegyzői működésének hosszú évtizedei alatt, melynek egyetemi tanul-

59 Már a XIV. századból van adat arra, hogy az apa magának fiává, fiának pedig testvérvé fogad valakit. Ebben az esetben azonban ezt a jogi aktust a felek családjai közötti házassággal is megerősítik, hogy a befogadott testvérként örökölhessen, erről azonban Lőrinc és László esetében, lévén, hogy elsőfokú unokatestvérek voltak, nem lehetett szó. AOKlt. XV. 463. sz. De talán ilyesféle „testvéri” kötelékre utal egy 1452. évi oklevél is. Amikor ugyanis Csitári János esztergomi kanonok eladja a névadó birtokot és Kaladét az esztergomi érseknek, nagybátyja, Csitári Miklós már úgy szerepel az oklevélben, mint *Nicolaus de Kowar alias de Chythar*. Ez azonban arra is vissza vezethető, hogy a korábbi névadó birtok már nem volt a család kezében, s ezért Miklós édesanyja nevét használta. Miklós két 1454. évi oklevelén a pecsétek ugyanakkor, még ha töredezetten is, de a Berényi Kakas család szimbólumait tartalmazzák. DL 14 779., 38 706.

60 *Fügedi*, 1992. 38. p.

61 *Bakács*, 1971. 413–416. p.

62 *Rémiás Tibor*: Abaúj, Gömör és Torna vármegye Zsigmond-kori nemesi társadalma az 1427. évi kamarahaszná-összeírás alapján. In: A miskolci Herman Ottó Múzeum közleményei, 26. (1989) 32. p.; Engel Pál szintén hasonló értékeket mutatott ki Ungban. *Engel*, 1998. 109. p.

mányai is megágyazhattak, többnyire sikeresen próbált meg kitörni a család addigi anyagi helyzetéből és társadalmi köréből. Természetesen azt is látnunk kell, hogy a kismemesek előrelépési és felemelkedési lehetőségei elég szűkre szabottak voltak, még az értelmiségi pályákon mozgók számára is,⁶³ így nem csoda, hogy Lőrincnek is évtizedekbe tellett, mire családjának viszonylagos jómódot tudott biztosítani.

Csitári Lőrinc udvari szolgálata

Lőrinc felvázolt birtokgyarapodásaival párhuzamosan fel kell tennünk a kérdést, hogy honnan volt meg rá az anyagi fedezet, amelyhez karrierjét kell megvizsgálni. Csitári János fia Lőrincről 1388-ban hallunk először, amikor Kóvári Pál, unokaöccsei nevében bemutatta Kalade metálisait a birtokért folyó perben.⁶⁴ Ezek után 1411-ben tűnik fel ismét a forrásokban, amikor *baccalaureusi* fokozatra javasolták a prágai egyetem *artes* karán.⁶⁵ Figyelembe véve, hogy a középkorban átlagosan 14–18 év között kerültek egyetemre a fiatalok (noha jóval korábbi példák is vannak),⁶⁶ elképzelhető lenne, hogy Lőrinc is ekkor kezdte meg tanulmányait. Ám apja nagy valószínűséggel már halott volt 1388-ban, amikor a Csitári testvérek nagybátyja,⁶⁷ Kóvári Pál járt el peres ügyeikben ügyvédként és gyámként, vagyis Lőrinc idősebb korában kerülhetett az egyetemre. A tanulmányok későbbi megkezdésére Tonk Sándor is felhívta már a figyelmet az erdélyi diákok kapcsán.⁶⁸ Általában 18–21 év közötti beiratkozási életkorokat hozott pél-

63 Vö. *Tringli*, 2001. 136–137. p.

64 *Kubinyi Ferencz*: Oklevelek hontvármegyei magán-levéltárakból. Első rész 1256–1399. Budapest, 1888. 178–179. p.; Vö. DF 248 205.

65 LDPP I. 416. p.

66 *Tonk Sándor*: Erdélyiek egyetemjárása a középkorban. Bukarest, 1979. 98. p.; *František Šmahel* szerint ugyanakkor Prágába a diákok többsége 14–16 éves kora között iratkozott be, s nagyjából 20 évesen szerezte meg a *magisteri* fokozatot. *František Šmahel*: The Faculty of Liberal Arts. In: *A History of Charles University*. Ed.: Ivana Čornejová – Michal Svatoš – Petr Svobodný. Prague, 2001. 111. p.

67 Reiszig Ede tévesen tartotta Pált a Csitári testvérek nagyapjának, hiszen amellet, hogy az oklevelek egyértelműen szólnak a Kóváriak és a Csitáriak családi kapcsolatairól, Csitári János nem Kóvári Pál, hanem az ő apja, Mátyás generációjához tartozott. *Reiszig Ede*: A Kováriak. In: *Turul*, 27. (1909) 163. p.

68 Ld. 66. jegyz.

aként a köznemesek részéről, így apja halálát is figyelembe véve feltehető, hogy Lőrinc is ebben a korban járhatott, amikor az 1400-as évek végén beiratkozott a prágai egyetemre. A bécsi univerzitás például a 21. életév betöltéséhez is kötötte többek között, hogy valaki a borostyánkoszorúsi grádust megkaphassa.⁶⁹ Mindezek figyelembe vételével a következőket lehet sejteni. Csitári Lőrinc 1387 körül, esetleg kicsivel azt megelőzően születhetett. 1409 körül iratkozhatott be az egyetemre 22 évesen, s 24 éves lehetett amikor *baccalaureus artium* lett Prágában, Šimon z Tišnova magister vezetésével. Ezután megkezdte tanítási gyakorlatát, amely két évig tartott, s csak ezt követően, 26 évesen tért haza. Mindezek csupán becslések, de a születés és a beiratkozás feltehető ideje alapján egy igen valószínű becslésről beszélhetünk.

Hazatérte után minden bizonnyal nagybátyja — aki akkor már a nádor ítélőmestere volt — vitte be a nádori irodába, ahol jegyzőként kezdett dolgozni. Az első adat 1413 decemberéből van jegyzői tevékenységére, amikor pozsonyi ügyben szerepel a kiküldendő nádori jegyzők között,⁷⁰ majd még ugyanezen a napon szerepel egy Lőrinc deák Szerém megyei ügyben is.⁷¹

Szolgálataira, mint kúriai jegyzőre és királyi emberre azonban nem csak Hont megyében tartott igényt a nádor, de kiküldte például Gömörbe 1414-ben,⁷² vagy a Heves megyei Booch birtok iktatására 1417-ben.⁷³ 1420-ban a Pozsony megyei Dénesd határjárásánál a kijelölt királyi emberek között találjuk,⁷⁴ ahogy 1422-ben Nyitra megyében is.⁷⁵ 1423-ban ismét Nyitra megyében jár el, amikor Sempte és más birtokok felosztásánál látja el a nádor kiküldöttjének szerepét Bazini György és Racσαι Juga fia András között.⁷⁶ Jegyzői jelét több 1426.⁷⁷ évi oklevélen megtaláljuk, míg kiküldését egy 1429-es oklevél is említi,⁷⁸ így minden bizonnyal megszakítás nélkül dolgozott a nádori kúrián. Nagybátyja ugyan 1430-ban meg-

69 Uo.

70 ZsO IV. 1362. sz.

71 ZsO IV. 1363. sz.

72 ZsO IV. 1889. sz.; Ugyanebben az évben *litteratus*. ZsO IV. 1823. sz.

73 ZsO VI. 904. sz.

74 ZsO VII. 1857. sz.

75 ZsO IX. 700. sz.

76 ZsO X. 259. sz.

77 DL 80 061., 64 237., 80 065., 80 066., 80 068., 54 539., 54 540., 54 543., 70 841., 92 706., 92 707., 92 708., 54 549., DF 264 983., 272 223.

78 CD X/7. 165. p.

halt,⁷⁹ ám a nádori kiadványokban Lőrinc továbbra is szerepel,⁸⁰ s még 1433-ban is a királyi kúriából kiküldött emberek egyikeként említik.⁸¹

Munkájára jegyzőként és királyi emberként tehát nem csak saját megyéjében tartottak igényt. Engel Pál szerint a királyi embereket a kérelmező nevezte meg saját ügyében,⁸² a nádor vagy ítélmestere pedig nyilván saját maga döntötte el, hogy adott ügyekre mely jegyzőt küldik ki a kúriából. Az tehát, hogy Lőrincet nem csak Hont, de Pozsony, Nyitra és Heves megyében látjuk tevékenykedni, de neve felmerül 1421-ben a pécsi,⁸³ 1422-ben az egri káptalan,⁸⁴ 1429-ben pedig a somogyi konvent⁸⁵ hatáskörébe tartozó területeken is arra utal, hogy Lőrinc munkájában feltétlenül megbíztak a kúrián, másrészt, hogy megbízható munkáját szűkebb pátriáján kívül is elismerték. Ebben közrejátszhatott tanultsága, az addig ledolgozott hosszú évek gyakorlata és bennfentes kapcsolatai az iroda vezetőjével.

1433-ban azonban Garai nádor is elhunyt, s a király egy ideig Pálóci György esztergomi érseket bízta meg a nádori feladatok ellátásával. 1434-ben Csitári az ő megbízásából szerepel a királyi emberek sorában,⁸⁶ ahogy a következő nádor, Pálóci Mátyus is alkalmazta Lőrincet.⁸⁷ A Pálóciak minden bizonnyal még alkalmazták Garai embereit (Bokodi ítélmestert legalábbis még az előző gárdából emelték át, s vele együtt valószínűleg a jegyzőket is), ám az sem lehetetlen, hogy Mátyus hamarosan (1436-ban)⁸⁸ bekövetkezett halála miatt saját garnitúrájukat nem is tudták még kiépíteni teljesen, s ezért hagyatkoztak Garai embereire.

A nádori szék újbóli megüresedése azonban már nem volt ilyen pozitív hatással Lőrinc karrierjére, aki valamilyen okból elhagyta jegyzői állását, s 1437-ben, mint a Losonci Dezsőfiak divényi várnagya, s Dezsőfi István özvegyének az

79 *Bónis*, 1971. 179. p.

80 DL 80 248., 80 250., 80 251., 92 781., 100 470.

81 DL 38 124.

82 *Engel Pál*: Királyi emberek Valkó megyében. In: Honor, vár, ispánság. Válogatott tanulmányok. Szerk.: Csukovits Enikő. Budapest, 2003. 592–593. p.

83 ZsO VIII. 184. sz.

84 ZsO IX. 508. sz.

85 DL 2870.

86 DL 103 568.

87 DL 80 510., 80 511., 83 683., 80 519., 80 520.

88 Utoljára 1436. dec. 21-én említik az oklevelek, jan. 13-án pedig már üresedésben van a nádori tisztség. *Engel*, 1996. I. 5. p.

ügyvédje tűnik fel.⁸⁹ A váltás okai egyelőre nem ismertek, hiszen dacára annak, hogy az iroda élére új nádor került Hédervári Lőrinc személyében, addig Bokodi ítélőmester a helyén maradt. Annyi azonban bizonyos, hogy nem katonai érdemei vagy politikai súlya miatt alkalmazták őt a Dezsőfiek, hanem jogi tapasztalata és jegyzői ismeretei miatt, amelyre a kúriáról történt távozása után szinte azonnali ügyvédi megbízatása a bizonyíték. A várnagyság tehát nem lehetett több, mint egyszerű és szokványos fizetési eszköz számára.

E tevékenységeiből azonban politikai tőkét is tudott kovácsolni, legalábbis ezt lehet kiolvasni egy 1441. évi oklevélből. Szécsényi László, nógrádi és honti ispán ekkor ugyanis fegyverszünetet kötött Erzsébet királyné híveivel, s megegyeztek, hogy ha bármelyikük is megszegné ezt a megállapodást, akkor Tornóci Székely György, Kálnói Etre Mihály, Daróci Jakab és Csitári Lőrinc előtt kell felelniük.⁹⁰ Belitzky János szerint ők négyen Nógrád és Hont megyék szolgabírái vagy alispánjai voltak,⁹¹ ám négy fő kevésnek tűnik, ha a két megye szolgabíráiról legyen szó.⁹² Négyük közül ráadásul egyedül Lőrinc kapcsolódott hangsúlyosabban Hont megyéhez, Tornóci Székely,⁹³ Daróci és Kálnói⁹⁴ nógrádi nemesek voltak, családjaikból több megyei esküdt is kikerült már korábban.⁹⁵ Sajnos mind a két megye kiadványai igen csekély számúak ebből az időből, így sem a szolgabírókról, sem az alispánokról nem rendelkezünk információval. Szécsényi Lászlóhoz az oklevelek alapján semmilyen kötelék nem fűzte, birtokai, s ebből fakadó politikai súlya pedig nem indokolta, hogy a megye alispáni tisztere emelkedjen, így valószínűbb, hogy Hont megye esküdt ülnöke lehetett (ha-

89 *Engel*, 1996. I. 303. p.; A Csitári család kapcsolata meglehetősen ambivalensen alakult a Dezsőfiekkel. A Csitáriak és a Losonci Dezsőfiek ugyanis több alkalommal pereskedtek egymással Kalade birtok hovatartozása miatt, s utóbbiak rendre elvesztették pereiket. Ld. pl. ZsO I. 650. sz., V. 1567. sz. Már csak ezért is érdekes Lőrinc várnagysága és ügyvédekése a Dezsőfiek érdekében. Oklevéltár a Tomaj nemzetségbeli losonci Bánffy család történetéhez I–II. Szerk.: Varjú Elemér – Iványi Béla. Budapest, 1908–1928. I. 480. sz.

90 DF 249 795.

91 *Belitzky* János: Nógrád megye története I. 896–1849. Salgótarján, 1972. 97. p. (a továbbiakban: *Belitzky*, 1972.)

92 Hont megyére ld. AOKt. IX. 417. sz.

93 Noha érdekes, hogy négyük közül Csitári és Tornóci is rokonságban állt a Kóváriakkal. Tornóci ugyanis Kóvári Pál lányát, Dorottyát vette feleségül. DL 69 466.

94 Mihály udvari familiáris, majd Garai László lipthói alispánja. *Engel*, 1996. II. 71. p.

95 *Belitzky*, 1972. 81. p.; Daróci 1447-ben Nógrád megye országgyűlési követe is volt, ahogy a Tornóci Székely családból is került ki megyei követ. *Engel*, 1996. II. 56. p.; 224. p.

csak nem tételezzük fel, hogy még ekkor is viselte divényi várnagyi tisztségét, melyről azonban szintén semmilyen információnk nincs), minden bizonnyal a szintén Kóvári rokon Tornóci Székellyel együtt. Mindez azonban felveti azt a kérdést, hogy miért csak 2-2 esküdt ülnöke lenne Nógrád és Hont megyéknek, hiszen, noha évente választották őket, általában ennél sokkal több ülnöke volt a megyéknek.⁹⁶ Az imént elmondottak fényében több, mint valószínű, hogy nem alispánokkal vagy szolgabírákkal van dolgunk, inkább ülnökökkel, akiket viszont a megyei nemesség választott saját kebeléből. Az viszont, hogy az ispán e 8–12 személy közül kiket és hány főt, milyen ügyekben választ ki, már saját hatásköre volt. Ebből a szemszögből pedig Lőrinc társadalmi helyzetében bizonyos szintű emelkedést fedezhetünk fel, mind a megyei nemesi társadalomban, mind pedig az ispán szemszögéből, aki Lőrinc korábbi kúriai tevékenységét, s talán egyetemi tanulmányait is szem előtt tartva választotta ki az esetleg felmerülő peres ügyek ellátására a négy fő közé őt is. Ám mindez feltehetően csak rövid ideig tarthatott, mivel az 1440-es évek derekán ismét a kúriában találjuk.

Bónis mutatott rá, hogy *lecta* jelei 1444-ben (még I. Ulászló halála előtt), majd 1446-ban ismét feltűnnek a nádori kúria kiadványain.⁹⁷ Hédervári Lőrinc nádorhoz személyes kapocs nem fűzte, a család birtokai is messze estek Hont megyétől. Ha pedig az iroda személyi összetételébe a legnagyobb beleszólása az ítélfőmesternek volt, akkor kétségtelen, hogy Lőrincet is Haniki János ítélfőmester hívta be ismét jegyzőnek a nádori kúriába. A szakértelem sokat érhetett, Lőrincnek pedig ekkorra már több, mint 30 éves gyakorlata volt a kúriai bíraskodásban, így Haniki a tapasztalt és gyakorlott jegyzőt (és ügyvédet) szívesen láthatta „beosztottai” között. A Fejér megyei Hanikivel nem találunk kapcsolódási pontot, ám korábbi munkatársai közül egyvalaki, Fehérvári László még mindig a nádori irodában dolgozott. Könnyen meglehet, hogy munkanélküli, egykori kollégáját Fehérvári ajánlotta be uránál. Fehérvári azonban 1446-ban eltűnik a forrásokból,⁹⁸ ahogy Lőrinc sem szerepel többé a nádori kiadványokban. Legközelebb 1447-ben

96 *Bán Péter*: Heves vármegye igazgatástörténete a középkorban és a török hódoltság idején 1000–1686. In: Heves megye történeti archontológiája (1681–)1687–2000. Ed.: Bán Péter. Eger, 2011. 26. p.

97 *Bónis György*: A kúriai irodák munkája a XIV. és XV. században. In: Levéltári Közlemények, 34. (1963) 217.p. (a továbbiakban: *Bónis*, 1963.); 1444: DL 92 977., 80 818., 1446: DL 93 048., 80 817.

98 *Bónis*, 1971. 205. p.

a Lévai Csehek ügyvédjeként szerepel a veszprémi káptalan előtt,⁹⁹ noha nem egyedülálló, hogy a nagybirtokos családok udvari jegyzőket alkalmaztak ügyvédként.¹⁰⁰ Lőrinc számára ez azonban nem egy újabb kiterő lehetett udvari munkája során, csupán egyszeri megbízás.

1448-ban ugyanis már az országbíró jegyzői között találjuk, a valószínűleg már a hatvanas éveit taposó Lőrincet. Az országbíró ekkor az a Pálóci László volt, akinek a családját még Zsigmond uralkodása idején szolgálta a nádori kúriában. Az iroda élén pedig Haraszti Tapán Kelemen, egy másik egykori nádori jegyzőtársa állott, s feltehetően ő hívta át Lőrincet a nádoriból az országbírói irodába. Ellentétben azzal az idővel, amikor Csitári elkezdte szolgálatát, a század közepén már egyre több kúriai és kancelláriai vezető kezdte belátni, hogy az egyetemi tapasztalatok fontosak lehetnek, s talán épp ez vezérelte Harasztit is, amikor a saját irodáját próbálta meg kialakítani. Minden bizonnyal ezek a célok fordulhattak meg a fejében, amikor Csitári mellett egy másik peregrinust, saját korábbi bécsi évfolyamtársát, Vági Miklóst is meghívta magához dolgozni.¹⁰¹ Ahogy fentebb már volt szó Lőrinc nádori irodában folytatott tevékenysége kapcsán, úgy az országbíró oklevelein is megtaláljuk *lecta* jeleit nagyjából 1450-ig minden évben.¹⁰² Ám 1451-ben az országnagyok által kiállított egyik oklevélben Lőrinc is még, mint az egyik, a királyi kúriából külön kiküldendő király ember szerepel,¹⁰³ ami arra enged következtetni, hogy még ekkor is Pálóci alatt szolgált. A források ekkor, 1451. március 13-án szólnak róla utoljára, 1452. január 26-án már néhai.¹⁰⁴ Fia, János épp ekkor adta el Csitárt és Kaladét az esztergomi érseknek 150 aranyforintért, így feltehetően már nem volt, aki a család nevét tovább vihette volna.¹⁰⁵

99 *Bártfai Szabó László*: Pest megye történetének okleveles emlékei 1002–1599-ig. Budapest, 1938. 191. p.

100 *Bónis*, 1971. 213. p.

101 DF 278 164.; *Schrauf* Károly: Magyarországi tanulók a bécsi egyetemen. Budapest, 1892. 39. p.

102 1448: DF 225 487., DL 84 898., 1449: DL 93 145., 93 146., 80 944., 1450: DL 80 978., 84 496.

103 Hazai Okmánytár. Codex Diplomaticus Patrius. Ed.: Nagy Imre – Páur Iván – Ráth Károly – Véghely Dezső. I–VIII. Győr–Budapest, 1865–1891. II. 196. sz., Vö. *Bónis*, 1963. 238. p.

104 DF 248 277.

105 Ennek azonban némiképp ellentmond, hogy 1454. jan. 29-én még *filios magistrorum Laurentium de Chytar*-ról tesznek említést. DF 280 244.

Hasonló alapok, eltérő végzet?

Az egyik fő kérdés, amelyet a cikk elején feltettem, az volt, hogy Csitári Lőrinc egyetemi tanulmányai hatással voltak-e karrierjének alakulására? A válaszhoz két úton juthatunk el, egyrészt, hogy összehasonlítjuk jegyzőtársainak karrierjével Lőrincét, másrészt, hogy a kúrián végzett munkáját hasonlítjuk össze kollégáival, amihez a legjobb mód az általa ellenőrzött nádori oklevelek áttekintése. Hogyan lehet értékelni Lőrinc karrierjét ebből a szempontból, milyen helyet foglalt el tehát a nádori jegyzők között?

Az első olyan világi személyekre, akik jegyzői működésük előtt/alatt az egyetemet is kipróbálták előrejutásuk reményében, a XV. századig kellett várni. Jelen ismereteink szerint az első egyetemet járt világi jegyző, aki világiként is helyezkedett el Csapi László volt, s őt követte az 1408/1409. körül beiratkozott Csitári Lőrinc. A Zsigmond-kori udvari jegyzők egyetemjárását és karrierpályáit vizsgálva jutottam arra a következtetésre, hogy közülük többeknek segíthettek egyetemi kapcsolatai pályájuk elindításában. A jegyzők által preferált bécsi és prágai univerzításokon a jegyzői működés, mint mesterség elsajátításához szükséges retorikai oktatás elérhető volt, s képzett professzorok magyarázták a fontosabb szerzők műveit a témában.¹⁰⁶

Csitári azonban a vele nagyjából egy időben peregrináló jegyzőtársaihoz képest kétségkívül nem vitte sokra. Míg a nagy valószínűséggel az ő ajánlásával nádori jegyzővé lett Csapi László titkos alkancellár és királyi tanácsos lett, Haraszti Tapán Kelemen pedig szlavón báni és országbírói ítélőmester, addig Csitári rövid magán és megyei szolgálati kiterő után mindig visszatért a kúriai tollforgatók közé, s akként is halt meg. Másokat, mint pl. Csajági Balázst valószínűleg korai halála akadályozhatta meg az előrejutásban.¹⁰⁷ Lőrincet megszerzett fokozata ugyan segíthette volna, ám a *baccalaureatus* úgy látszik ehhez nem volt elég, ellenben Csapi *licentiatus artium* grádusa már igen.¹⁰⁸

106 *Mészáros István*: Ars, litteratura, philosophia. Tudomány- és tananyagrendszerek Alkuintól Erasmusig. In: *Filológiai Közlöny*, 28. (1982:1) 27. p.; *Josef Triška*: Prague rhetoric and the Epistolare dictamen of Henricus de Isernia. *Rhetorica*, 3. (1985:3) 188–190. p.

107 Csajágira ld. HO II. 184. sz.; Veszprémi regeszták 735. sz.; *Karlinsky Balázs*: A veszprémi nagyprépostok archontológiája, 1079–1543 - Három prépost portréjával. In: *Turul*, 87. (2014:3) 101. p.; DL 67 770., DF 201 197., DL 106 369., 106 372., 106 394., 44 567.

108 Vö. *Christoph Fuchs*: Dives, pauper, nobilis, magister, frater, clericus. Sozialgeschichtliche Untersuchungen über Heidelberger Universitätsbesucher des Spätmittelalters (1386–1450). Leiden, 1994. (a továbbiakban: *Fuchs*, 1994.) 96. p.

Csupán deákműveltséggel bíró kollégái közül azonban már kiemelkedett. A vele közel egy időben, 1405–1415 között kezdő jegyzők közül csupán kevesen emelkedtek magasra. Többen voltak ugyan, akik hosszú időt, akár két évtizedet is eltöltöttek a kúrián, ám mindössze ketten voltak Fehérvári Lászlóval, akik jegyzőként éltek meg a Hunyadi kort. Korábbi munkatársai vagy a magánszolgálat felé orientálódtak, mint Gősfalvi Gős Tamás, vagy ítélőmesterségre jutott, mint Bokodi György vagy Haraszi Tapán, s kivételes esetben akár még magasabbra emelkedhettek, mint Vasadi János királyi jogügyigazgató.¹⁰⁹ A döntő többség azonban néhány évet töltött csak a kúrián, így Fehérvári 1406–1446, valamint Csitári 1413–1451 közötti szolgálata kivételesen hosszúnak minősül, így sikertelenségről nem feltétlenül lehet beszélni.

A karrier egy személyes választás predestinálta tényező, s adott esetben épp a roppant erős családi kötelek takarják el a további érvényesülési utakat, lehetőségeket, melyekre valószínűleg soha nem találunk fogódzókat. A jegyzői tevékenységhez egyáltalán nem volt szükség egyetemi tanulmányokra, ám a Német Birodalomban a XV. században számuk mégis egyre nőtt a központi kormányzatokban,¹¹⁰ s ugyanezt tapasztalhatjuk Magyarországon is. Lőrinc hosszú szolgálata és egyetemi tanulmányai között elképzelhető a párhuzam, s talán ugyanezt feltételezhetjük már említett kollégája, Fehérvári László esetében is. Életéről vagy családjáról semmit nem tudunk, csupán annyit, hogy több, mint egy emberöltőn keresztül szolgált a nádor kúriájában.¹¹¹ Sajnos az esetleges megszakításokat (melyek minden bizonnyal akadtak) nem tudjuk úgy megfigyelni és meghatározni, mint Csitári esetében. A karrier és egyetem között meghúzódnó vékony párhuzam azonban Fehérvárinál is felvethető, noha csak idézőjelesen és pusztán hipotézisként. Közlebbi adataink nincsenek róla, de 1393-ban iratkozott be a bécsi egyetemre *Ladislaus de Alba Regali*,¹¹² aki talán azonos lehet a későbbi nádori jegyzővel, ám bizonyítékok híján mindez megmarad pusztán felvetésnek. Mindenesetre érdekes lenne, ha mind a két, legtovább működő kúriai jegyző korábbi peregrinus lett volna.

Karrierje alapján tehát felvethető, hogy tanulmányai gyakorlati hasznot is hajthattak Lőrinc számára, de a mindennapokban végzett munkáját kell megvizsgálni, hogy pontosabb képet kapjunk erről. Ehhez az 1426. évi munkái kínálnak jó támpontként, ugyanis először ebben az évben lehet megtalálni *lecta* jeleit

109 Bónis, 1971. 134. p.

110 Fuchs, 1994. 97. p.

111 Bónis, 1971. 205. p.

112 Schrauf, 1892. 14. p.

a nádori kúria kiadványain. Bónis György megfigyelései szerint a kúriai bíróságok kiadványain szereplő *lecta* jelek akkor kerülnek elő, ha az iroda vezetésében valamilyen törés mutatkozik (pl. az iroda vezetője vagy a nagybíró meghal), s ekképp akarják az oklevelek hitelességét biztosítani, esetleg külön megbízás útján történnek a lectázások.¹¹³ Ezt a feladatot vagy az adott ügyben eljáró, vagy az erre a célra kinevezett jegyző végezte, ám az ítélmesterek (főleg a nádori kúrián) sokszor csak esetlegesen adtak megbízást a tapasztaltabb jegyzőknek az oklevelek átnézésére, az csak 1444, ill. 1448-tól lesz majd állandó a nádori és az országbírói irodán.¹¹⁴

1426-ból mintegy 120 eredeti nádori oklevél maradt ránk, amelyeknek a 2/3 részén lehet észrevenni a jegyzők javításait. Lőrincnek ebből a közel 120-ból 15 darabon található meg a *lecta per Laur*: kézjegye, s 11-be nyúlt bele javítási céllal, vagyis 1426-ban minden nyolcadik lectázott oklevél az ő kezei közül került ki.¹¹⁵ Ha viszont azt nézzük, hogy Lőrinc kézjele először augusztus 3-án jelenik meg nádori oklevélen, akkor a nádori kúria innentől kezdve kiadott okleveleinek közel a felét ő javította. Azonban ha e javításokat átnézzük, akkor azt mondhatjuk, hogy ezek nem nagyon térnek el az átlagtól. A halasztási határnapok helyreigazítása,¹¹⁶ személynevek¹¹⁷ javítása, esetleg kimaradt információk utólagos beszúrása,¹¹⁸ vagy az ügyvédek neveinek a feltüntetése¹¹⁹ szembetűnők az okleveleken, ezek pedig kivétel nélkül megtalálhatók kollégái javításai között is. Ezeken felül egy 1446-os oklevélbe nyelvtanilag¹²⁰ kellett belenyúlania, míg egy másikba az ismétlés elkerülése végett,¹²¹ miközben az országbírói kúrián néhány apróságtól eltekintve az általa ellenőrzött okleveleken nem figyelhető meg javítás nyoma.¹²²

Mindezek tehát arra mutatnak, hogy feladatai nem tértek el jegyzőtársaiétól, mindössze néhány időszakot lehet észrevenni, amikor feladatai megszaporodtak,

113 *Bónis*, 1963. 215. p.

114 *Bónis*, 1963. 218. p.

115 Bónis szerint valószínűleg az iroda vezetője adott Csitárinak megbízást erre. *Bónis*, 1963. 217. p.

116 DL 80 250.

117 DL 54 549.

118 DL 92 708.

119 DL 80 250.

120 DL 80 817.

121 DL 93 048.

122 Ld. a 102. jegyz.

pl. 1426-ban, vagy 1444-től, a nádori kúria működésének újbóli megindulása (és Bokodi György halála) miatt. Csitári oklevelein nem lehet felfedezni olyan sajtós javítást, jelzést, amely egyetemi tanulmányaira utalna vissza sem a nádori, sem az országbírói irodában. Mindezek ellenére karrierje és több tényező összetételével bizonyítani lehet, hogy értelmiségi szerepe volt az, amely életét meghatározta minden kitérő ellenére.

Az egyetem haszna?

Mivel a Lőrinc által ellenőrzött és/vagy írt oklevelek formai áttekintése nem hozott eredményt azt kell még megnéznünk, hogy élete során hogyan próbált előrelépni. Ehhez célszerűnek tűnik élete egy-egy fontosabb állomásán összehasonlítanunk a középkori emberek életének fontos aspektusait: a karriert, a birtokpolitikát, címhasználatot és familiaritást (sajnos mivel feleségét nem ismerjük, így házasságait nem tudom görcső alá venni).

Az első ilyen állomás a már említett 1426. esztendő. Eddigi jegyzői működését fentebb már tárgyaltam, így talán korábbi, nagy területet lefedő megbízatásainak „betetőzése” lehetett, hogy Kóvári ítélmester több nádori kiadvány lectázását is rábízta, mely karrierje során az első, még ha apró kitörés is volt. Ha megnézzük az 1426 körüli időszak rá vonatkozó adatait a fenti szempontok szerint, akkor azt látjuk, hogy magánügyei során ekkortól kezdik következetesen kitenni neve mellé a *magister* titulust,¹²³ mely eddig csak jegyzői tevékenységéhez kapcsolódva jelent meg. E titulus a XIV. század második felében általánosan az udvarhoz kötődő, magasabb rangot viselő személyek megnevezése volt,¹²⁴ de általában kijárt az udvari jegyzőknek is, társadalmi állástól függetlenül.¹²⁵ 1426-tól azonban már magánügyei során is kijárt neki ez a jelző. Birtokszerzései ekkor még elég behatároltak voltak, csak Csitár biztosításáról tudunk maga és szűkebb

123 A másik epiteton, amely többször szerepel Lőrinc neve mellett nem társadalmi rangjára, hanem értelmiségi színvonalára utal, s ez a *litteratus*. A *litteratus*, vagy magyarul deák azt a többnyire káptalani vagy városi iskolában tanult személyt takarta, aki bizonyos szintig elsajátította a latin nyelv, írás és olvasás alapjait. Az udvar jegyzőinek egyetemjártjait vizsgálva elmondható, hogy a tanult világi jegyzők nagy részét szintén e jelzővel illették, még akkor is, ha, mint pl. Csitári is, egyetemi grádust szerzett, mintha az egyetemi titulusok a hazai közegben nehezen lettek volna értelmezhetőek. Vö. *Fuchs*, 1994, 95–96. p.

124 *Engel Pál*: Nagy Lajos bárói. In: *Történelmi Szemle*, 28. (1985:3) 401. p.

125 *Engel*, 1998. 97. p.

családja számára, míg familiárisairól egyáltalán nem hallunk. Vagyis 1426-ban karrierjében kismértékű emelkedést figyelhetünk meg, mely címhasználatában is visszatükröződött, s nem utolsósorban anyagilag is lehetővé tette, hogy a család másik két ágát is kisegítve visszaválthassa a zálogból Csitár részeit. Ez viszont még nem volt elegendő ahhoz, hogy familiárisokat fogadhasson fel.

Egy évtizeddel később, 1437-ben látszólag teljesen más szerepben látjuk, amikor Losonci Dezsőfi familiárisként, elhagyva a kúriai bíróságokat divényi várnagy lett. Fügedi Eriknek az Elefántiakra vonatkozó megállapításai szerint a kis- és középbirtokos nemesség soraiból leginkább az anyagi nehézségek vezettek arra valakit, hogy magánszolgálatba álljon.¹²⁶ Lőrincnek jegyzői fizetésének kiesése miatt kellett új lehetőségek után néznie 1436 körül, s minden bizonnyal ekkor fogadta el a Losonciak ajánlatát. Karrierjét tekintve valóban változásról beszélhetünk, hiszen udvariból magánszolgálatba lépett, bár címhasználatára ez nem volt befolyással, várnagyként továbbra is teljes joggal nevezhették *magister*nek. A másik két szempontban azonban elmozdulás figyelhető meg. Az 1430-as évek végén Csitárinak módjában állott Csitáron kívül is birtokokat szerezni, s ekkor, 1438-ban említik először egy familiárisát, Berki Mihály fia Jánost.¹²⁷ Látszólag mindez várnagyi tisztségéből, s az ebből fakadó presztízs és vagyoni emelkedésével magyarázható. Familiaritására mindez feltehetően igaz is, ám vagyoni emelkedése és birtokszerzése nem erről vallanak. Tudjuk, hogy 1437-ben Losonci Dezsőfi István özvegye ügyvédként alkalmazta, s minden bizonnyal ilyen és ehhez hasonló szolgálatai fejében nyerte fizetségül a divényi várnagyságot. 1439-ben, amikor megszerzi Szalatnya egy részét, szintén ügyvédi tevékenységért kapja a birtokot. Más szóval várnagysága csupán a felszín volt, továbbra is értelmiségi munkát végzett, nem csak mint familiáris, de egyéb megbízásokból is. Talán ez az ügyvédi ténykedés volt az, ami felkeltette néhány évvel később Szécsényi László figyelmét, s az Erzsébet királyné párthíveivel folytatandó jogi csatározások lefolytatásával Lőrincet is megbízta.

1444-ben Csitári ismét visszatért a nádori irodába, ahonnan 1448-ban az országbíró személyzetéhez csatlakozott. Birtokszerzéseire vonatkozó adataink is ekkoriban sokasodnak meg. Ugyan nem tudni pontosan, hogy a fiú utód nélkül meghalt Erdős Miklós birtokai egy részéhez hogyan jutott hozzá (noha a vásárlást nem lehet kizárni), s ekkoriban említik egy újabb familiárisát, Andrást

126 *Fügedi Erik: Az Elefánthyak. A középkori magyar nemes és klánja.* Budapest, 1992. 160. p.

127 DF 248 265.

is.¹²⁸ Ha anyagi helyzetéről nem is árul el sokat (hiszen 1439-ben többet fizetett a Feketeerdeiek ügyében bírság és egyéb címen), de státuszáról már igen, hogy élete vége felé unokatestvére, Kóvári László tartozott neki 36 aranyforinttal, aminek fejében zálogként bírta Kóvári budai házát is.

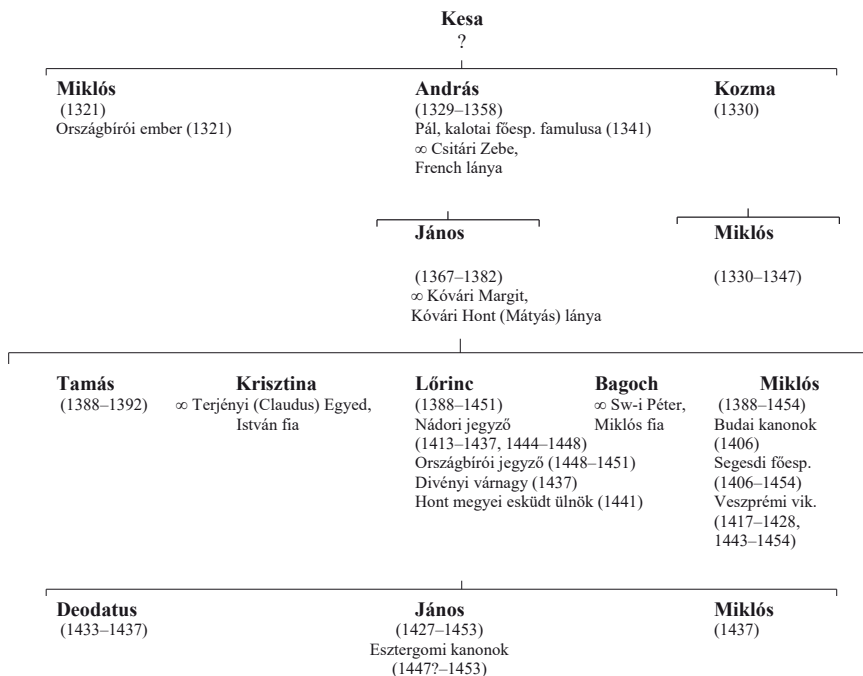
A XV. század közepére tehát Csitári Lőrinc egy parciális megyei kisnemesi család fiából elismert értelmiségi lett, aki megsokszorozva családjá birtokállományát megközelítette a megyei középbirtokosság szintjét, familiárisi kört épített ki maga köré, s unokatestvérét is nem egyszer kisegítette. A három időszakból levonhatjuk azt a következtetést, hogy Lőrinc elsősorban értelmiségi munkájából kívánt és tudott élni, hiszen amikor lehetősége volt rá, visszatért jegyzői munkájához, szemben több más kortársával, akiknek ez leginkább csak ugródeszka volt egy-egy nagybirtokos magánfamíliája felé. Ez az értelmiségi hivatása (jegyzői és ügyvédi megbízatásai) tette számára lehetővé, hogy családjá anyagi helyzetét rendezze, s birtokait gyarapítsa. Címhasználatában az 1420-as évek derekától nyomon követhető a karrierjében beállt emelkedés, amikor következetesen *magister*nek titulálják. 1426-os tevékenységét átvizsgálva nem lehet észrevenni, hogy az egyetemi múlt az ő stílusában, munkamódszerében vagy nyelvhasználatában nyomot hagyott volna, ám előmenetele során mindvégig értelmiségi tevékenysége került az előtérbe. Értelmiségi pályára pedig nem egy hazai káptalani vagy városi iskolán keresztül törekedett, hanem külföldi egyetemen, s noha ezt a tudást nyilvánvalóan a mindennapi munka során elsajátított rutin, és a magyar szokásjog ismerete tette teljessé, az értelmiségi pályán egyetemi tanulmányi indították el. Ennél több szerepet az egyetem azonban Csitári életében valószínűleg nem játszott.

Összegzés

Jelen tanulmány célja egy nádori jegyzői életpálya végigkövetése volt, s rajta keresztül bemutatni, hogy szerepet játszhattak-e az egyetemi tanulmányok egy kisnemes udvari karrierjében? A kérdésre sem határozott nem, sem határozott igen nem adható. Noha egyetemet járt kollégái közül nem, de a pusztán deákműveltséggel rendelkező munkatársai közül már kiemelkedett. Az ő kezén átmenő okleveleket vizsgálva nem találtam olyan sajátos nyelvezetet, formulákat, speciális javításokat, melyek egyetemi tanulmányaira emlékeztetnének. A humanista

128 DL 14 178.

hatások előtt tanult Lőrinc esetében ez azonban nem meglepő, ráadásul az erősen formális szövegek nem is nagyon tették lehetővé ekkoriban az ilyen betoldásokat. Viszont karrierjét, birtokszerzéseit, címhasználatát, familiárisait, sőt, még magánszolgálatát áttekintve is egyértelműen kitűnik, hogy előrejutását értelmiségi hivatásának köszönhette, s tudatosan törekedett is erre, amely a „tipikus” egyetemi *magistert* idézi. Ebből a szempontból élete alátámasztja Peter Moraw álláspontját, mi szerint az egyetemjárás jó kiegészítő lehetett a karrierépítés során. Lőrinc esetében ennél több szerepet mindez valószínűleg nem is játszott. A remélt értelmiségi pályát komoly tanulmányokkal megalapozni, s a gyakorlatban elsajátítani a hozzá szükséges további készségeket, ezek lehettek Lőrinc tervei. Tanulmányai segítettek tehát megalapozni azt a tudást, amelyre építkezni tudott a kúrián folytatott munkája és a magyar szokásjogban való elmélyedése során. E folyamat alatt szűkebb pátriája, Hont megye nemessége, de távolabbi területek is elismerték hozzáértését, amelyre számos jegyzői kiküldetése, királyi emberi és ügyvédi megbízatása szolgál bizonyítékul. Előmenetelét azonban több akadály is nehezítette, így nem egy társához mért szűkös anyagi helyzete, a gazdag házasság feltehető hiánya, s nagybátyja halálával a befolyásos támogatók elmaradása is felhozható, bár korábbi jegyzőtársai kezét ott lehet sejteni karrierjén az 1440-es években. Ebben az időben az egyetem még nem volt elegendő ahhoz, hogy látványosan emelkedjen a ranglétrán, noha családja egzisztenciáját saját társadalmi szintjéhez mérten sikerült jócskán megemelnie, a kisebb birtokosok felső szintjéig. Mindazonáltal arra, hogy valaki pusztán értelmiségi munkából és csak egyetemi tanulmányaira építve szilárd egzisztenciát tudjon kiépíteni, még igen hosszú időt kell várni Lőrinc 1451-es halálakor.

1. ábra A Csitári/Kaladei familia családfája

CSIBA BALÁZS

AZ OLGYAY CSALÁD LEVÉLTÁRÁNAK OKLEVELEI 1379–1468

Jelen forrásközlés a Fons 2015. évi középkoros számában megjelent,¹ az Olgay család levéltárának okleveleit kiadó munkám folytatása. Ezúttal az 1379–1468 közötti okleveleket publikálom, melyek összesen 56 tételt tesznek ki. Döntő többségük mindmáig kiadatlan. Közülük csupán kettő jelent meg eddig teljes kiadásban, és 9 regeszta formájában. Munkám hiánypótlónak mondható abban a tekintetben is, hogy helyet kaptak benne olyan oklevelek, melyek a Zsigmondkori oklevéltár első két kötetébe — ugyanis azok még a teljesség igénye nélkül készültek — nem kerültek be. A szövegátírásban a korábban lefektetett irányelveket követem, melyeket most terjedelmi okokból nem részletezek. Egyetlen újdonság csak az, hogy az oklevélszövegekben az írnokok által — legtöbbször a sor fölé — pótolta szavakat dőlt zárójelbe (∨) raktam. Az oklevelek sorszáma 56-ossal kezdődik, tehát folytatva az előző közleményt. Végül a kézirat elkészülése során nyújtott segítségükért C. Tóth Norbertnek és Dreska Gábornak szeretnék köszönetet mondani.

Rövidítésjegyzék

Acta eccl.	Acta ecclesiastica ordinum et monialium.
<i>Bertényi</i> , Az országbírói intézmény	<i>Bertényi Iván</i> : Az országbírói intézmény története a XIV. században. Bp., 1976.
BTOE	Budapest történetének okleveles emlékei. Harmadik kötet (1382–1439). Szerk.: Kumorovitz L. Bernát. Budapest, 1987.
CDHung.	Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis. I–XI. Studio et opera Georgii Fejér. Buda, 1829–1844.

1 Az Olgay család levéltárának oklevelei (1250–1378). Szerk.: Csiba Balázs. In: Fons

DF	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Fényképtár.
DL	Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Diplomatikai Levéltár.
HOKlt.	Hazai oklevéltár 1234–1536. Szerk.: Nagy Imre, Deák Farkas, Nagy Gyula. Bp., 1879.
Pozsonyi kpt. hh. lt. / HmBk	Pozsonyi káptalan hiteleshelyi levéltára / Hodnoverné miesto Bratislavská kapitula.
Pozsonyi kpt. mlt. / SaBk	Pozsonyi káptalan magánlevéltára / Súkromný archív Bratislavskej kapituly.
Monast.	monasterium.net
<i>Nógrády</i> , Olgyai Helmes birtokai	<i>Nógrády Árpád</i> : Olgyai Helmes Zsigmond birtokainak sorsa (Esettanulmány a későközépkori nemesi szolidaritás kérdéséhez). In: Emlékkönyv Rácz István 70. születésnapjára. Szerk.: Kovács Ágnes. Debrecen, 1999.
NRA	Neo-regestrata acta.
SNA	Slovenský národný archív, Bratislava (Szlovák Nemzeti Levéltár).
ZsO	Zsigmondkori Oklevéltár. I–XIII. (1387–1426) Összeállította: Mályusz Elemér, Borsa Iván, C. Tóth Norbert, Neumann Tibor, Lakatos Bálint, Mikó Gábor. Bp., 1951–2017. (A Magyar Országos Levéltár kiadványai II. Forráskiadványok 1., 3–4., 22., 25., 27., 32., 37., 39., 41., 43., 49. és 52.)

Oklevelek

56.

(1379. január 10. előtt)

I. Lajos király a néhai Jakus pozsonyi bíró fia, Nikus kérésére megparancsolja Olgyay Mihály fia András rokonainak és szomszédjainak, hogy azt a két olgyai féltelket, melyeket András Jakus pozsonyi bírónak 12 dénármárkáért elzalogosított, váltsák vissza.

Említése: Pozsonyi kápt., 1379. jan. 10. Ld. 57. sz.

57.

1379. január 10.

A pozsonyi káptalan előtt a néhai Jakus pozsonyi bíró fia, Nikus azt a két féltelket, melyeket apjának Olgyay Mihály fia András adott zálogba, de nem váltotta vissza, zálogba adja Vatai Péter fia Jánosnak.

Hártán (23,6×6,5 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37490. (Olgyay cs. lt.). — **Említése:** Pozsonyi kápt., 1394. febr. 27. Ld. 69. sz.

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quibus expedit, universis, quod Nikus filius condam Iakus, iudicis Posoniensis coram nobis personaliter constitutus fassus extitit in hunc modum, quod ipse quosdam duos medios laneos in Ogya habitos cum omnibus suis utilitatibus quibuslibet per Andream filium Michaelis de dicta Ogya condam predicto Iakus, iudici, patri suo mediantibus aliis litteris nostris — tam privilegialibus¹, quam patentibus² — pro duodecim marcis denariorum obligatos, quos omnes generaciones, vicinos et commetaneos ipsius Andree mediantibus litteris regalibus³ ad redimendum postulasset, qui redimere minime curassent. Ex permissione vero et consensu omnium proximorum, generacionum, vicinorum ipsius Andree eosdem duos medios laneos cum eisdem utilitatibus pro dictis duodecim marcis denariorum plene habitis, ut dicebat, Iohanni filio Petri de Vata pignori tradidisset et ab eo idem Iohannes redemisset et redemit coram nobis eo, quod propter⁴ proximitatem, vicinitatem et commetaneitatem sibi magis attinebat, quam aliis ad redimendum.

Datum feria secunda proxima post festum Epiphaniarum Domini anno eiusdem
M^o CCC^o LXX° nono.

^a *Tévesen* ppter.

¹ *Ld. 47. sz.* ² *Ld. 50. sz.* ³ *Ld. 57. sz.*

58.

1379. április 24., Buda

I. Lajos király megparancsolja az egyháznagyoknak, báróknak, ispánoknak, nemeseknek és bármilyen birtokkal rendelkező embernek, hogy engedjék meg a birtokaik szomszédságaiban található óbudai apácák birtokainak határait megjárni.

Átírása: Esztergomi kápt., 1379. dec. 20. < Ua., 1572. aug. 13. DL 6608. (Acta eccl. Poson 23-22). — **Említése:** Ua., [1379.] (nov. 28. – dec. 14.). Ld. 59. sz. Ennek tartalmi átírása Szepesi Jakab országbíró :o 1380. jan. 7-i oklevelében maradt fenn. Ld. 60. sz.

Ludovicus, Dei gracia rex Hungarie, Polonie, Dalmacie etc. fidelibus suis, universis prelatibus, baronibus, comitibus et nobilibus ac alterius status hominibus possessiones habentibus salutem et gratiam. Cum nos universas et quaslibet possessiones religiosarum dominarum sanctimonialium de Veteri Buda in quibuslibet comitatibus habitas per earum metas antiquas reambulari ac easdem nostris regalibus atque vestris possessionibus per novarum metarum erectiones distingui et separari facere velimus ad ipsasque reambulaciones et metarum erectiones faciendo discretum virum dominum Demetrium, archidiaconum Borsiensem in ecclesia Strigoniensi et magistrum Martinum Litterarum, civem de Buda, familiarem nostrum, homines nostros speciales unacum testimonio capituli ecclesie Strigoniensis, cui ipsum testimonium presencium serie ad id transmitti iubemus, duximus transmittendos. Fidelitati igitur vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus predictas possessiones ipsarum religiosarum dominarum in vicinitate possessionum nostrarum adiacentes, ex parte earum possessionum vestrarum predictis hominibus nostris presente dicto testimonio ipsius capituli Strigoniensis per suas metas reambulare ac novas metas in locis necessariis erigere permittatis iusticia tamen et consuetudine regni nostri mediante. Si qui autem ex vobis id facere absque rationabili causa recusaverint, extunc tales cum suis instrumentis litteralibus in termino per ipsos homines nostros et testimonium

dicti capituli eisdem assignando coram nostra comparere debeant maiestate. Datum Bude, in festo Beati Georgii martiris anno Domini millesimo trecentesimo septuagesimo nono. Nichilominus premissorum seriem in litteris dicti capituli Strigoniensis per idem capitulum nobis rescribi volumus et mandamus. Datum ut supra.

59.

[1379.] (november 28. – december 14.)

Az esztergomi káptalan jelenti, hogy I. Lajos király parancslevele értelmében András apostol ünnepe előtti hétfőn (nov. 28.) kiküldte hiteles emberét, Péter kanonokot Dömötör mester barsi esperes és Miklós deák budai polgárral együtt az óbudai apácák csallóközi Watha birtokához, melynek határát megjárták (földrajzi nevek: meatus aque Eper, angulus eiusdem meatus Eperzegh, poss. Vata, poss. nobilium de Zaz, poss. nobilium de Oga, poss. Chenkefalua, poss. Kiuata, terra Simonfelde, poss. nobilium Vata, poss. regalis Lek). Ennek során Olgyay Csúnya Pál özvegye fiai, András és László nevében is három — az apácák, a szászi és olgyai nemesek birtokait elválasztó — határjel ügyében ellentmondott, ezért a királyi emberek megidéztek őket a király különös jelenléte elé András apostol kvindénájára.

Említése: Szepesi Jakab országbíró, ☞ 1380. január 7. Ld. 60. sz.

Megj.: Péter kanonok és a királyi emberek 1379. nov. 28-án végezték el a határjárást, tehát a jelentés ezután kelt, de még dec. 14. előtt, ugyanis akkor azt már az óbudai apácák ügyvéde Szepesi Jakab országbírónak bemutatta.

60.

☞1380. január 7., Visegrád

Szepesi Jakab országbíró emlékezetül adja, hogy az óbudai apácák és Olgyay Pál fia András között kialakult, az apácák csallóközi Vata birtokának határjeleiről zajló pert Hamvazó szerda nyolcadára halasztja, amikor Andrásnak be kell mutatnia a birtokjogait igazoló okleveleit.

Papíron (45,1×29,5 cm). Hátlapon külzet (*Pro religiosis dominabus sanctimonialibus claustris Beate Virginis de Veteri Buda contra Andream filium Pauli de Ogya super exhibendis intrumentis ad octavas diei Cinerum prorogatoria.*), kerek pecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 6746/1. (NRA 41-66). — **Másolata:** 1. DL 6746/2. (Uo.) 2-4. DL 37568/1-3. (Olgyay cs. lt.). 5. DL 56752. (Jeszenák cs. lt. 32.).

Nos, comes Iacobus de Scepus, iudex curie domini Lodovici, Dei gracia regis Hungarie damus pro memoria, quod Michael filius Desew pro religiosis domi[nabu]s sanctimonialibus claustris Beate Virginis de Veteri Buda cum procuratoriis litteris earundem iuxta continenciam litterarum capituli Strigoniensis evocatoriarum pariter et reambulatoriarum¹ in quindenis festi Beati Andree apostoli² in figura nostri iudicii comparendo contra Andream filium Pauli dicti Chuna de Ogya easdem litteras dicti capituli Strigoniensis — domino nostro regi ad suum regium litteratorium mandatum³ rescriptas tenoremque litterarum regalium eidem capitulo directarum verbaliter in se habentes — asserens accionem et proposicionem dictarum dominarum litteris in eisdem contineri nobis presentavit declarantes inter cetera, quod \prefatus Michael/, legitimus procurator ipsarum dominarum sanctimonialium de Veteri Buda acceptis domino Demetrio, archidiacono Borsiensi et magistro Martino Litterato, cive Budensi hominibus regiis specialibus et magistro Petro, socio et concanonico dicti capituli Strigoniensis, eiusdem capituli testimonio feria secunda proxima ante festum Beati Andree apostoli proxime preteritum⁴ ad^a faciem possessionis Watha vocate in districtu de Challowkuz existentis vicinis et commetaneis eiusdem universis illic legitime convocatis et presentibus accedendo metas eiusdem possessionis Watha taliter reambulassent, quod primo a parte meridiei in uno magno prato circa quendam meatum aque Eper vocatum et in angulo eiusdem meatus Eperzegh dicto^b incipiendo, ubi essent tres mete terre antique, quarum una a parte orientis dicte possessioni Vata et alia a parte meridiei possessioni nobilium de Zaz, tertia autem a parte occidentis possessioni nobilium Oga vocate secundum ostensionem predicti Michaelis distingerent et separarent, quarum unam, videlicet metam dicte possessionis Vata, renovassent, ubi nobilis domina relicta Pauli Chuna nominibus et personis Andree et Ladislai filiorum dicti Pauli de^c prefata Oga comparendo asseruisset, quod meta prenominate possessionis Ogya ab eidem tribus metis transeundo caderet in ipsum aque meatum Eper dictum^d et semper per eundem meatum et pertransiret usque ad metas possessionis Ladislai et Georgii filiorum Nicolai de Oga {ante dicti}, dicti vero magister Michael et populi de Vata dixissent, quod meta distingens predictas possessiones Vata et Ogya predictorum Andree et Ladislai non per ipsum meatum aque, sed per predictum magnum

pratum a parte meridiei ipsius meatus aque Eper versus occidentem transiret, ubi eadem domina nominibus, quibus supra, eosdem regium et dicti capituli homines ab ereccione^e metarum prohibuisset. Quos iidem eodem die et loco contra prefatas religiosas dominas in regie serenitatis presenciam evocasset, quindenas \predicti/ diei festi Beati Andree apostoli tunc venturas eisdem pro termino comparandi assignassent rationem contradiccionis eorum reddituros. Deinde autem versus occidentem per bonum spacium eundo et ipsum^f meatum aque Eper ultra transeuntes prope eundem meatum reperissent unam metam terream, que distingueret ipsam possessionem Vata a possessione \Ogya/ Ladislai et Georgi-^{is} filiorum Nicolai, quam de voluntate parcium renovassent; abhinc reflectendo ad partem septentrionalem et per ipsum pratum^h pergendo in eodem invenissent unam metam terream bene apparentem, que a parte orientis possessioni Vata et a parte [oc]cidentaliter dicte possessioni Oga ac a parte septentrionis possessioni Chenkefalua vocate separaret; deinde versus eandem plagam paulisper eundo inter ipsas possessiones Vata et Chenkefalua [metam] terream cursualem renovassent; hinc versus eandemⁱ plagam ulterius procedendo prope pomerium nobilium de dicta Chenkefalua in fine cuiusdam terre arabilis renovassent un[am] metam^j; abhinc girando ad partem orientis et per terras arabiles t[rans]eundo inter paucas spinas ostendissent unam metam terream; abinde ad eandem partem procedendo prope [... in]ter terras arabiles similiter unam metam renovassent; abh[inc ver]sus eandem plagam per parvum spacium unam metam renovassent; deinde similiter versus eandem plagam pervenissent [a]d unam viam publicam, ubi mete dictarum possessionum^k Vata et Chenkefal[ua] coniungerentur mete possessionis Kisuata et ibi duas metas renovassent et terciam de novo erexissent, quarum una a parte meridiei possessionem Vata et alia parte occidentis possessionis Chenkefalua, tertia autem a parte orientis possessionis Kisuata distinguerent; et quia predictae religiose domine in dominio earundem possessionum Vata et Kisuata existerent, igitur easdem possessiones per novarum metarum erecciones distinguere recusassent, sed sub antiquis metis bene apparentibus stare permisissent; et adhuc^l procedendo^m ad partem septentrionis unam metam cursualem possessiones Kisuata et Chenkefalua separantem renovassent; deindeⁿ adhuc ad eandem plagam eundo inter \terras/ arabiles unam metam terream renovassent; abhinc similiter ad eandem plagam^o eundo per modicum spacium eundo duas metas terreas renovassent; et abhinc {renovassent} reflectitur ad occidentem et^o eundo versus ipsam^p villam Kisuata prope quendam ortum^q inter duas vias unam metam renovassent; deinde ad eandem plagam eundo circa finem ipsius ville^r Kisuata duas metas \terreas/ renovassent; hinc ad e[an]dem partem {occidentem arabilis} tendendo in latere cuiusdam terre arabilis circa^s concavitatem terre eiusdem unam

metam renovassent; inde adhuc ad eandem partem^l eundo in fine cuiusdam terre arabilis prope possessionem Chenkefalua unam metam renovassent et aliam de novo erexissent, de qua flecteretur versus septentrionem et per unam viam herbosam ad parvum spacium transeundo unam metam renovassent; hinc^o eundo ad eandem plagam per modicum spacium invenissent tres metas, quarum una separaret possessionem Chenkefalua ab alia possessione Vata nobilium, tertia terre Simonfelde vocate ad possessionem earundem dominarum sanctimonialium Vata vocatam pertinenti; deinde verteretur versu[s] orientem per parvum spacium^u eundo unam metam cursualem renovassent; abhinc ad eandem partem per terram pascualem eundo unam metam terream renovassent; deinde similiter ad eandem plagam^x inter terras arabiles unam metam terream renovassent; inde ad eandem \partem/ tendendo^y per terram similiter pascualem^z unam terream metam renovassent; adhinc ad predictam plagam pergendo unam metam renovassent; inde^{aa} adhuc per^{bb} eandem plagam^{cc} {orientis} transeundo per quoddam magnum pratum inter terras arabiles unam metam renovassent; deinde ad unam plagam per^o idem pratum transeundo unam metam renovassent et dehinc ad eandem^{dd} partem eundo pervenissent ad quatuor metas, quarum una a parte occidentis separaret possessioni Kysuata, alia vero a parte septentrionis terre Symonfelde vocate, tertia a parte orientali possessioni regali Lek vocate et quarta eciam a parte septentrionis separaret [po]ssessionem Vata nobilium; et quia ab istis quatuor metis usque ad predictas {terreas} metas \terreas/, a quibus incepissent, predicta possessio regalis Lek esset^{ee} commetanea et officialis dicte possessionis Lek^{ff} regie maiestatis tunc inibi non fuisset, ideo illam partem in eodem statu permisissent^{gg}.

Quibus quidem litteris exhibitis prefatus procurator ipsarum dominarum rationem premissae contradictorie inhibitionis assignari postilavit per Andream filium Pauli supra dictum. Quibus auditis Paulus filius Alberti pro dicto Andrea filio Pauli cum procuratoriis litteris capituli Poseniensis {in} predicto Ladislao filio \eiusdem/ Pauli ad dictas^{hh} quindenae non veniente, nec mittente ad nostram veniendo presenciam respondit eo modo, quod tempore predictae possessionarie reambulacionis et metarum ereccionisⁱⁱ in persona predicti Andree pro eo contradiccio facta fuisset prenotata, quia prefatus procurator ipsarum dominarum per premissam possessionariam reambulacionem et metarum ereccionem magnam terre particulam de porcione sua possessionaria in dicta possessione Ogya vocata habitare occupare et ad dictam possessionem ipsarum dominarum Vatha vocatam applicare voluisset, prefatus autem Andreas in facto dicte porcionis sue possessionarie metalia^{jj} habere instrumenta, que non ad presens, sed in termino ulteriori per non eidem dando coram nobis exhibere promptus esset et paratus.

Unde nos perceptis premissis commisimus eo modo, quod prefatus Andreas universa sua litteralia instrumenta, si que super premissis haberet confecta, in octavis diei Cinerum nunc venturis contra annotatas dominas coram nobis exhibere teneantur^{kk}, quibus visis iudicium et iusticiam facere valeamus inter partes in premissis. Datum in Vysegrad, vigesimo quinto^{ll} die termini prenotati anno Domini M^o CCC^o LXXX^{mo}.⁵

^a *Előtte* et aliis diebus subsequentibus ad idque sufficientibus *kihúzza*. ^b *Dictus-ról javítva*. ^c *Előtte* videlicet *kihúzza*. ^d *Tévesen dicto*. ^e *A kéziratban hereccione*. ^f *Utána* aque *kihúzza*. ^g *Andree-ról javítva*. ^h *Utána* perer *kihúzza*. ⁱ *Tévesen eundem*. ^j *Utána* terream *kihúzza*. ^k *Possessionis-ról javítva*. ^l *Utána* abhinc *kihúzza*. ^m *Utána* et abhinc ad procedendo *kihúzza*. ⁿ *Előtte* dehinc ad *kihúzza*. ^o *Utána* eundem *kihúzza*. ^p *Utána* metam terream *kihúzza*. ^q *Olvasd hortum*. ^r *Possessionis-ról javítva*. *Utána* Vata *kihúzza*. ^s *Utána* concan *kihúzza*. ^t *Előtte* platam *kihúzza*. ^u *Utána* veniendo *kihúzza*. ^x *Előtte* plagam metam terream *kihúzza*. ^y *Előtte* ph plagam *kihúzza*. ^z *Előtte* pascul *kihúzza*. ^{aa} *Előtte* inde *kihúzza*. ^{bb} *Előtte* ad unam ad *kihúzza*. ^{cc} *Partem-ról javítva*. ^{dd} *Tévesen eundem*. ^{ee} *Utána* commetas *kihúzza*. ^{ff} *Utána* vocate *kihúzza*. ^{gg} *Utána* et abhinc *kihúzza*. ^{hh} *Utána* de *kihúzza*. ⁱⁱ *Utána* predictus *kihúzza*. ^{jj} *Litteralia-ról javítva*. ^{kk} *Tévesen teneantur*. ^{ll} *In g* tricesimo primo-ról *javitva*.

¹ *Ld. 59. sz.* ² [1379.] *dec. 14.* ³ *Ld. 58. sz.* ⁴ [1379.] *nov. 28.* ⁵ *Helyesen LXXIX^{mo}.*

Megj.: Az oklevél keltezése hibás. Kibocsájtásának időpontját nem kezdetjük 1380. dec. 14-tól számítani, ugyanis akkor átcusznánk a következő évbe, 1381-be. Ez a lehetőség kizárt, mert Szepesi Jakab 1380. szeptemberében már nem élt (*Bertényi, Az országbírói intézmény* 173 p.).

61.

1383. december 12.

A pozsonyi káptalan előtt Kismagyari Balázs fia György Karcsei Gyürke fia Pál felesége, Annus nevében bevallja, hogy Olgay Csúnya fia Pál fia András Annus anyjának Olgay Endre birtokaiból járó hozomány és jegyajándék ügyében Anust kielégítette.

DL 37491/1. (Olgay cs. lt.). Jobb szélén hiányos hártján ([24]×9,2 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. — **Másolata:** DL 37491/2. (Uo.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus per presentes, quod Georgius filius Blasii de Kysmagyar pro nobili domina Annus vocata, consorte^a

Pauli filii Gyurke de Karcha cum litteris procuratoriis nostris in nostri presencia personaliter constitutus ministerio vive vocis auctoritate procuratoria confessus e[st in] hunc modum, quod Andreas filius Pauli filii Chuna de Ogya super recta medietate iurium, videlicet dote et rerum paraffernalium nobilis domine [...], matris predictae domine Annus ipsam in porcionibus possessionariis prefati Endree de Ogya in eadem possessione Ogya contingencium prelibate domin[e ...] congruam et condignam impendisset satisfaccionem. Super quibus quidem medietate iurium matris predictae domine Annus dicta auctoritate pro[curatoria] Andream filium Pauli filii Chuna et ipsius heredes in perpetuum reddidit et commisit expeditos coram nobis presencium media[n]te. Datum] sabbato proximo ante festum Beate Lucie virginis et martiris anno Domini M^{mo} CCC^{mo} octuagesimo tercio.

^a *Tévesen* consortis.

Megj.: Az írnok elfelejtette részletezni, ki volt az említett Endre. Csúnya András apjának, Pálnak nagybátyjáról van szó, akinek egyetlen ismert fia, János örökös nélkül halt meg. Mivel az Olgyay Csúnyák voltak a legközelebbi rokonai (*Nógrády*, Olgyai Helmes birtokai 143. p.), logikus, hogy ők örökölték a birtokait.

62.

1384. június 17.

A pozsonyi káptalan előtt Bensefalvai Márk fia Miklós és Karchai Albert fia Pál — aki feleségét, Annát és Olgyay Endre fia János lányát, Erzsébetet is képviseli — bevallják, hogy nekik Olgyay Csúnya Pál fia András — testvére, László nevében is — Anna anyjának, Miklós nagyanyjának és Endre feleségének Endre olgyai birtokrészeiből járó hozomány és jegyajándék fejében 3 dénármárkát kifizetett.

Hártyán (34×13,3 cm). Hátlapon kerek pecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37492/1. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** DL 37492/2. (Uo.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Nicolaus filius Mark de Bensefalua et Paulus filius Alberti de Karcha pro nobili domina Anna vocata, consorte sua, cum procuratoriis litteris, pro se et domina Elizabeth vocata, filia^a Iohannis filii Endree de Ogya sine litteris procuratoriis, cuius onus super se assumpserunt, in nostri presencia personaliter constituti organo vive vocis

— predictus Paulus auctoritate procuratoria — confessi extiterunt in hunc modum, quod Andreas filius Pauli dicti Chuna de Ogya in persona Ladislai filii predicti Pauli dicti Chuna, fratris sui pro iuribus, videlicet dote et rebus paraffernalibus, nobilis domine matris predictae domine Anna vocatae, avie videlicet prefati Nicolai filii Mark, sibi de possessionaria porcione predicti Endree, domini et mariti <sui> in eadem Ogya habita provenire debentibus eo, quod ad manus alienas non devolveretur, tres marcas denariorum — marcam quamlibet cum decem pensis computando — ipsis persolvisset plene et integre. Super quibus quidem premissis dote et rebus paraffernalibus predictus Paulus dicta procuratoria auctoritate, prelibatus vero Nicolaus personaliter memoratum Ladislaum filium prescripti Pauli dicti Chuna et ipsius heredes in perpetuum reddiderunt et commiserunt expeditos et per omnia de dictis dote et rebus paraffernalibus satisfactos coram nobis vigore presencium mediante. Datum feria sexta proxima post festum Beatorum Viti et Modesti martirum anno Domini millesimo CCC^{mo} octuagesimo quarto.

^a *Tévesen filie.*

63.

1391. június 10.

A pozsonyi káptalan előtt Kismagyari László fia Miklós testvére, Sándor és anyja, Erzsébet nevében bevallja, hogy testvérének, Ilonának Olgyay Péter fia Miklós olgyai birtokrészből járó hozomány és jegyajándék ügyében az említett Olgyay Miklóst felszabadítja kötelességei alól.

Szakadozott papíron (22,5×8,7 cm). Hátlapon kerek pecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37493/1. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** DL 37493/2. (Uo.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Nicolaus filius Ladislai de Kysmagyar pro se, Sandor, fratre suo uterino et nobili domina Elizabeth, relicta predicti Ladislai filii Michaelis de dicta Kysmagyar, matre sua cum sufficientibus litteris nostris procuratoriis in nostri presencia personaliter constitutus ministerio vive vocis dicta auctoritate procuratoria confessus extitit isto modo, quod ipse unacum predictis Sandor, fratre suo uterino et Elizabeth, matre sua Nicolaum filium Petri de Ogya super dote et rebus paraffernalibus^a nobilis domine Elene, filie predicti Ladislai, sororis uterine sue et predicti Sandor in possessionariis porcionibus prefati Nicolai filii Petri in dicta Ogya habitis

ipsam contingentibus commisissent expeditum, immo idem Nicolaus in sua, predictorum Sandor et domine Elizabeth dicta auctoritate procuratoria personis annotatum Nicolaum filium Petri et ipsius heredes commisit expeditos et per omnia satisfactos coram nobis vigore presencium mediante. Datum sabbato proximo ante festum Beati Barnabe apostoli anno Domini millesimo CCC^{mo} nonagesimo primo.

^a Utána fuit kihúzza. ^b Tévesen commsit.

64.

(1393. május 14. előtt)

A pozsonyi káptalan előtt Olgyay Csúnya fia Pál fia András kötelezi magát, hogy Gútori Pál fia Jánossal — aki ellen az országbíró előtt pervesztes lett — és Keszölcési István fia Mihállyal rendezi nagyanyjuk, Olgyay Csúnya testvére és Gútori Péter özvegye hozományának, jegyajándékának és leányegyedének ügyét.

Említése: Pozsonyi kápt., 1393. május 14. Ld. 65. sz.

65.

1393. május 14.

A pozsonyi káptalan előtt Gútori Pál fia János és Keszölcési István fia Mihály bevallják, hogy dédanyjukat, Olgyay Csúnya testvérét és Gútori Péter özvegyét Csúnya olgyai birtokrészeiből megillető hozomány, jegyajándék és leányegyed ügyében Olgyay Csúnya fia Pál fia András — mivel Mihály tőle 10 dénármárkát kapott és János ellene pervesztes lett — felmentik kötelességei alól, átadva neki és örököseinek az említett birtokrészeket.

Hártyán (29,3×13,4+5,1 cm). A pecsét vörös selyemzsinóron függött. Hátlapon levéltári jegyzetek. DL 37494. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** 1-2. DL 37494/2-3. (Uo.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendantes tenore presencium significamus, quibus expedit, universis, quod Iohannes filius Pauli de Gutur et Michael filius Stephani de Kezelches coram nobis personaliter constituti organo vive vocis confessi extiterunt in hunc modum, quod prefatus Michael

filii Stephani ab Andrea filio Pauli filii Chuna de Ogya receptis decem marcis denariorum antiquorum duplorum et predictus Iohannes pro eo, quod prelibatus Andreas universa gravamina iudiciorum, quibus in presencia magnifici viri comitis iudicis curie regie maiestatis et obligaminum litterarum nostrarum¹ contra ipsum Iohannem^a fuisset convictus, pure et simpliciter sibi relaxasset dotem, predictum Andream et ipsius heredes super dote et rebus paraffernalibus et quarta filiali domine atavie ipsorum, sororis uterine prescripti Chuna de predicta Ogya, relicte Petri de dicta Gutur de porcionibus possessionariis annotati Chuna in iam dicta Ogya habitis sibi de iure pervenire debentibus, prius per aviam^b memorati Iohannis cum porcionibus possessionariis receptis et conservatis commisissent expeditos, immo annotatum Andream et ipsius heredes super premissis dote et rebus paraffernalibus ac quarta filiali in perpetuum commiserunt expeditos, solutos et per omnia satisfactos coram nobis vigore presencium mediante, nullum ius nullamve iuris proprietatem ratione premissarum dotis et rerum paraffernalium necnon quarta filiali in predicta Ogya pro se ipsis et ipsorum heredibus reservando, sed totum dominium et iuris proprietatem eidem Andree et suis heredibus restituendo. Annotatus vero Andreas similiter coram nobis personaliter astando universas litteras iudiciales, obligatorias et causales, contra sepe dictum Iohannem emanatas, reddidit cassas et viribus carituras; assumptentes iidem Iohannes et Michael ipsum Andream et ipsius posteritates ab omnibus impetitoribus a predicta atavia ipsorum progressis defensare et expedire propriis eorum laboribus et expensis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes concessimus litteras sigilli nostri authentici munimine roboratas. Datum feria quarta, videlicet in vigilia Ascensionis Domini, anno eiusdem M^{mo} CCC^{mo} nonagesimo tercio.

^a *Tévesen Andream. András saját maga ellen nem lehetett pervesztes, ráadásul a szövegkörnyezetből egyértelműen következik, hogy itt Iohannemnek kell állnia.* ^b *A kéziratban avam.*

¹ *Ld. 64. sz.*

66.

(1393. október 11. előtt)

Zsigmond király Olgay Albert fia Mihály lányát, Erzsébetet és Mihály testvérének (Andrásnak) lányait, Annát és Margitot fűsítja.

Említése: Zsigmond király, 1393. okt. 11. Ld. 67. sz.

67.

1393. október 11., Buda

Zsigmond király megparancsolja Stibor pozsonyi ispánnak vagy alispánjának, hogy vezesse be Olgyay Albert fia Mihály lányát, Erzsébetet, valamint nagybátyja lányait, Annát és Margitot, akiket Zsigmond király fiúsított, (Mihály olgyai) birtokrészebe.

Átírása: Pozsonyi kápt., 1393. nov. 15. < Ua., 1480. jan. 17. DL 37495. (Olgyay cs. lt.).

Sigismundus, Dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. ac marchio Brandenburgensis fidelibus suis, magnifico \viro/ domino Stiborio, comiti Poseniensi vel vicecomiti suo salutem et gratiam. Cum nos nobilem dominam Elizabeth, filiam Michaelis filii Alberti de Ogya, hominis sine herede sexus masculini divina disponente gracia de medio sub[lati] et nobiles puellas Annam et Margaretham, filias fratris¹ sui, de gracia speciali in possessionariis porcionibus annotati Michaelis, patru^a [...] in veros heredes et legitimos successores aliis litteris² m[edi]antibus duxerimus creandas et i[n]stituendas, eisdem legitimis s[ed] unum ex iudiciis] nob[ilium] dicti comitatus ad faciem predictae porcionis possessionarie [trans]mittatis, qui prefatas nobilem dominam Elizabeth, Annam et M[arga]retham in eisdem statuam et introducant lege regni nostri requirente ipsasque [in] eisdem ab [omnibus] illegitimis impetitoribus protegere et manutenere, defensare deb[et] nostre maiestatis in persona iusticia mediante et aliud graciae nostre sub obtentu facere non aus[uri; seri]em autem premiss[orum], si necesse fuerit, nobis fideliter rescribatis. [Presentibus] autem perlectis reddi iubemus presentanti. Datum Bude, sabbato proximo post festum F[rancisc]i confessoris anno Domini millesimo CCC^{mo} nonagesimo tercio.

^a *Tévesen* patruus.

¹ Itt Erzsébet testvéréről, Andrásról van szó, vö. 72. sz. ² Ld. 66. sz.

68.

1393. november 15., Pozsony

Pozsony megye hatósága jelenti Zsigmond királynak, hogy parancslevele értelmében kiküldte Miklós fia János szolgabíró a fiú örökös nélkül elhunyt Olgyay

Albert fia Mihály olgyai birtokrészéhez, és annak birtokába (Olgay Albert fia Mihály lányát) Erzsébetet, valamint (nagybátyja lányait) Annát és Margitot bevezette.

Átírása: Pozsonyi kápt., 1480. jan. 17. DL 37495. (Olgay cs. lt).

Nos, magister Nicolaus Ostrozky, vicecomes et iudices nobilium comitatus Poseniensis memorie commendantes tenore presencium significam[us], quibus expedit, universis, quod nos litteras serenissimi principis domini Sigismundi, Dei gracia incliti regis Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. marchionisque Brandenburgensis etc., domini nostri graciosi statutorias minori sigillo suo consignatas summa cum obediencia recepimus in hec verba: *Következik Zsigmond király 1393. okt. 11-i parancslevele (ld. 67. sz.).* Nos i[taque] preceptis et mandatis ipsius domini nostri regis obedire cupientes, ut tenemur, Iohannem filium Nicolai de [...], unum ex iudicibus nobilium dicti comitatus Poseniensis ad ipsam statucionem faciendam duximus transmittendum. Qui demum ad nos reversus nobis retulit in h[unc modum], quod ipse feria quarta proxima post festum Beati Martini confessoris nunc proxime preteritum¹ ad faciem predictae porcionis possessionarie Michaelis filii Alberti de Ogya, hominis sine here[de se]xus maiusculini divina disponente gracia de medio sublatis vicinis et commetaneis suis universis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo prefatas dominam Elizab[eth], Annam et Margaretham in dominium predictae porcionis possessionarie prenominati condam M[ichaelis] in eadem Ogya habite introduxisset statuissetque eandem eisdem iure, quo <ipsis> [in]cumbit^a, perpetuo possidendam, tribus diebus continuis in facie predictae porcionis poss[ession]arie perseverando nullo contradictore inibi apparente. Datum Posonii, quarto die statucionis [pre]dicte anno Domini superius expresso.

^a *Tévesen* incumbenti.

¹ [1393.] nov. 12.

Megj.: Az említett Miklós fia János Pozsony megyei szolgabíró véleményem szerint Enyedi volt, de minden kétséget kizáróan bizonyítani nem tudom. 1395-ben és 1396-ban (DF 227808., Monast. SaBk 190.; és DL 8131.) ő volt az egyik a négy közül, azonban 1393-ból rá vonatkozóan nincs adatom.

69.

1394. február 27.

A pozsonyi káptalan előtt Klára, Budafai Wermes fia Miklós lánya és Vatai Péter fia János özvegye bevallja, hogy tőle a férjének Jakus pozsonyi bíró által zálogba adott 2 olgyai féltelket Olgyay Péter fia Miklós 12 dénármárkáért visszaváltotta.

Hártyán (28,2×10,3 cm). Hátlapon kerek pecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37496/1. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** DL 37496/2. (Uo.).

Nos, capitulum ecclesie Poseniensis memorie commendamus, quod nobilis domina Clara vocata, filia Nicolai filii Wermes de Budafalua, relicta Iohannis filii Petri de Watha coram nobis personaliter constituta oraculo vive vocis confessa extitit in hunc modum, quod ipsa duos medios laneos in possessione Ogya in vicinitate sessionis Nicolai filii Petri habitos per Andream filium Michaelis filii Alberti de predicta Ogya condam Iakus, iudici civitatis Poseniensis¹ et tandem per ipsum Iakus, iudicem similiter mediantibus aliis litteris nostris² pro duodecim marcis denariorum in eisdem litteris nostris expressorum prefato Iohanni filio Petri^a pro eisdem duodecim marcis denariorum impignoratos, nunc in ipsam devolutos annotatus Nicolaus filius Petri de predicta Ogya, frater patruelis prefati Andree pro predictis duodecim marcis denariorum redemisset et eidem dictos duos medios laneos restituisset, immo restituit et resignavit coram nobis testimonio presencium mediante. Datum feria sexta proxima post festum Beati Mathie apostoli anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo quarto.

^a *Utána in kihúzva.*

¹ *Vö. 47. és 50. sz.* ² *Ld. 57. sz.*

Megj.: A *quod ipsa* kezdetű alárendelt mondat megfogalmazása hibás (*quod ipsa duos medios laneos ... annotatus Nicolaus ... pro predictis duodecim marcis denariorum redemisset et eidem dictos duos medios laneos restituisset*). Javítás végett ez oklevél szövegét több helyen át kellene fogalmazni, ami forrásközlés esetében kizárt. A káptalan hasonlóan rosszul fogalmaz egy másik, ugyanazon a napon kiadott oklevelében: CDHung. X/3. 165. p. (CLXI. sz.).

70.

1394. július 3.

A pozsonyi káptalan előtt Olgyay György fia Miklós kötelezi magát, hogy 18 dénármarka adósságát Gombai Miklós fia Jakab Deák mesternek a részletezett módon fogja törleszteni.

Szélein szakadozott papíron (22,1×7,7 cm). Hátlapon kerek pecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37497. (Olgyay cs. lt.). — **Regesztája:** ZsO I. 388. p. (3545. sz.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Nicolaus filius Georgii de Ogya coram nobis personaliter constitutus organo vive vocis confessus extitit in hunc modum, quod ipse magistro Iacobo Litterato filio Nicolao de Gombo in decem et octo marcis denariorum teneretur, quas in duobus terminis infra scriptis, videlicet die dominica proxima post festum Beati Laurentii martiris¹ novem marcas et in festo Nativitatis Beate Marie virginis² similiter novem marcas eidem magistro Iacobo solvere assumpsisset, immo assumpsit coram nobis tali modo, quod si in primo termino non solveret, extunc in pena dupli, si vero in primo termino solveret et in secundo solvere negligeret, extunc prima solucio perderetur et in duplo dictarum decem et octo marcarum denariorum convinceretur ipso facto. Premisse soluciones debent fieri coram uno iudice nobilium comitatus Posoniensis. Datum feria sexta proxima post festum Beatorum Petri et Pauli apostolorum anno Domini M^{mo} CCC^{mo} nonagesimo quarto.

¹ [1394.] aug. 16. ² [1394.] szept. 8.

71.

1394. július 3.

A pozsonyi káptalan előtt Gombai Miklós fia Jakab Deák mester bevallja, hogy anyja, Etrekarsai Hegen fia Benedek lánya, Klára nagyanyját, Benediktát Olgyay Behtus olgyai és egyházasmagyari birtokrészeiből megillető hozomány, jegyajándék és leányegyed ügyében Olgyay György fia Miklóst felmenti kötelességei alól.

Hátyán (25,2×8,2 cm). Hátlapon kerek pecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37498/1. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** DL 37498/2. (Uo.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus per presentes, quod magister Iacobus Litteratus filius Nicolai de Gombo coram nobis personaliter constitutus organo vive vocis confessus extitit in hunc modum, quod ipse Nicolaum filium Georgii de Ogya super dote et rebus paraffernalibus, necnon quarta filiali domine Benedicta vocate, avie^a domine Clare, filie Benedicti filii Hegen de Etrehkarcha, matris sue in porcionibus possessionariis Behtus de dicta Ogya in eadem Ogya et Eghazasmagiar habitis ipsam attingentibus et sibi de iure provenire debentibus commisisset expeditum, immo ipsum Nicolaum et ipsius heredes super dictis dote et rebus paraffernalibus, necnon quarte filiali in perpetuum commisit expeditos et per omnia satisfactos coram nobis vigore presencium mediante; assumptens idem magister Iacobus ipsum Nicolaum et suos heredes ab omnibus posteritatibus prefati Benedicti filii Hegen dictas dotem et res paraffernales ac quartam filialem acquirere volentibus defensare et expedire propriis suis laboribus et expensis. Datum feria sexta proxima post festum Beatorum Petri et Pauli apostolorum anno Domini M^{mo} CCC^{mo} nonagesimo quarto.

^a A kéziratban avec.

72.

1394. július 31.

A pozsonyi káptalan előtt Olgyay Péter fia Miklós Felszászi János fiait, Lászlót, Jánost és Györgyöt, valamint felsorolt társait a fiúörökös nélkül elhunyt unokatestvére, Olgyay Mihály fia András olgyai és egyházasmagyari birtokrészeinek elfoglalásától, használatától, birtokosztályától és örökítésétől tiltja.

Szakadozott papíron (22,8×8,3 cm). Hátlapon kerek pecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37499/1. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** DL 37499/2. (Uo.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Nicolaus filius Petri de Ogya ad nostram personaliter veniendo presenciam Ladislaum, Iohannem et Georgium filiorum Iohannis de Felzaaz, necnon dominam Elizabeth, filiam Michaelis filii Alberti de dicta Ogya, nobiles puellas Annam et Margaretham, filias Andree filii predicti Michaelis de predicta Ogya, necnon alteram puellam Margaretham, filiam predictae domine Elizabeth ab occupatione, detencione, fructuum^a percipcione porcionum possessionariarum Andree filii

predicti Michaelis de iam dicta Ogya in eadem Ogya et Eghazasmagyar habitarum fratris sui patruelis sine heredibus masculinis decessi, nunc in ipsum iure successorio devolutarum et easdem inter se divisione et in eisdem perpetuacione quomodocumque factis vel faciendis prohibuit contradicendo et contradixit inhibendo coram nobis puplice. Datum feria sexta proxima post festum Beati Iacobi apostoli anno Domini millesimo CCC^{mo} nonagesimo quarto.

^a *Tévesen fructum.*

73.

1395. május 5.

A pozsonyi káptalan előtt Olgay Tumb Miklós unokái, Klára lánya Margit, valamint e Klára lányának, Ilonának lánya Erzsébet bevallják, hogy nekik Olgay Csúnya Pál fia András nagyanyjuk hozománya és jegyajándéka, valamint Klára leánynegyede ügyében 10 dénármárkát kifizetett.

Hártán (31,3×5,2 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37500/1. (Olgay cs. It.). — **Másolata:** DL 37500/2. (Uo.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus per presentes, quod domina Margareta, filia domine Clare et altera domina Elizabeth, filia domine Elene, filie predictae Clare, neptes vero et posteritates Nicolai dicti Tumb de Ogia in nostri presencia personaliter constitute organo vive vocis confesse sunt in hunc modum, quod Andreas filius Pauli dicti Chuna de dicta Ogia pro dote et rebus paraffernalibus domine avie^a ipsarum, necnon quarta filiali prefate domine Clare, matris predictae domine Margarete, avie^a prescripte domine Elizabeth de porcionibus possessionariis prelibati Nicolai Tumb in dicta Ogia habitis ipsis de iure provenire debentibus decem marcas denariorum antique monete ipsis persolvisset. Super quibus dote et rebus paraffernalibus necnon quarta filiali annotatum Andream et suos heredes redidissent expeditos, immo reddiderunt et commiserunt expeditos, quittos et per omnia satisfactos coram nobis vigore presencium mediante. Datum feria quarta proxima post festum Inventionis Sancte Crucis anno Domini M^{mo} CCC^{mo} nonagesimo quinto.

^a *A kéziratban avec.*

1397. október 26.

A pozsonyi káptalan előtt Olgyay Péter fia János özvegye, Erzsébet és fia, György — akik János további fiait, Jánost és Lászlót is képviselték — bevallják, hogy mivel Csölösztői Márton fia Péter feleségül vette Olgyay Mihály fia András lányát, Annát, János fiainak unokatestvérét, ezért nekik adnak Olgyán egy negyedtelket 24 holddal és Magyarországon szintén egy negyedtelket tartozékaival együtt a megállapodott feltételek mellett.

Átírása: Pozsonyi kápt., 1480. jan. 17. DL 37495. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** DL 37573. (Uo.). Az elveszett eredetiről készült pontatlanságokkal.

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendantes tenore presencium significamus, quibus expedit, universis, quod nobilis domina Elizabeth vocata, relicta Iohannis filii Petri de Ogya et Georgius filius eiusdem domine in suis, necnon Iohannis et Ladislai filiorum predicti Iohannis personis, quorum gravamina super se assumebant, coram nobis [perso]naliter constituti organo vive vocis confessi extiterunt in hunc modum, quod quia Petrus filius M[artini] de Chelstw nobilem puellam Anna vocatam, filiam Andree filii Michaelis de dicta Ogya in uxorem matrimonialiter recepisset, ideo ipsi domina Elizabeth, Georgius, I[ohannes] et Ladislaus eidem nobili puelle, sorori patrueli ipsorum, rectam quartam unius sessionis in dicta Ogya a parte superiori et viginti quatuor iugera terrarum arabilium in [dicta] Ogya, necnon similiter rectam quartam partem alterius sessionis in possessione [Magiar] a parte inferiori habitas et adiacencia et in predicta Magiar similiter cum terris arabilibus et aliis quibuslibet utilitatibus et pertinentiis universis ad dictam rectam quartam partem sessionis [spectantibus] et per eam nobilem puellam Annam ipsorum heredibus et posteritatibus universis dedissent et contu[lissent, immo] dede[runt] et contul[erunt coram nobis] tali modo, quod octo iugera terrarum [arabilium] de predictis viginti quatuor iugeribus in iam dicta possessione Ogya habitis ipsa nobilis puella An[na maritusque eius] aut ipsorum heredes pacifice et quiete possideant, sed [sedecim iugera] terrarum de sepe dictis viginti quatuor iugeribus a predictis domina Elizabeth, Georgio, Iohanne et Ladislao et ipsorum heredibus [cum] octo marcis denariorum Hungaricalium parvarum monetarum nunc pro [tempor]e currencium redimere debeant et teneantur. Si vero prefatam puellam Annam sine heredibus ab hac luce decedere contingeret, extunc domina Elizabeth, Georgius, Iohannes et Ladislaus supra dicti aut ipsorum [here]des predictas octo marcas denariorum et viginti

quinque pensas denariorum similiter parvarum monetarum [ei]dem Petro reddere et restituere tenebuntur plene et integre. In cuius testimonium ipsiusque [r]ei memoriam concessim[us litter]as sigilli nostri pendentis et authentici munimine roboratas. Datum feria sexta proxima ante festum Beatorum Simonis et Iude apostolorum anno Domini millesimo trecentesimo nonagesimo septimo.

75.

1399. június 9.

A győri káptalan előtt Olgay Miklós fia Péter fia Miklós — akinek személyét Gwger Jakab győri polgár igazolta — bevallja, hogy Olgay Miklós apja Péter édestestvérét, néhai Erzsébetet, Szapi Leustachy fia László özvegyét megillető hozomány ügyében Héderváry Miklós fia Miklóst kötelessége alól felmenti.

Lyukas papíron (21,7×9,1 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37501. (Olgay cs. It).

Nos, capitulum ecclesie Iauriensis memorie commendamus, quod Nicolaus filius Petri filii Nicolai de Ogya, de cuius noticia Iacobus Gwger, hospes Iauriensis in terra nobilium de Hedruhvara residens nos assecuravit, coram nobis personaliter constitutus confessus est in hunc modum, quod ipse magistrum Nicolaum filium Nicolai de dicta Hedruhvara super iuribus dotaliciis condem domine Elizabeth vocate, sororis carnalis annotati Petri, patris sui, relicte scilicet condem Ladislai filii Leustachii de Zaap, de universis possessionibus et porcionibus possessionariis eiusdem nunc erga manus dicti magistri Nicolai habitis iuxta regni consuetudi[nem] eidem prov[en]ire^a debentibus reddidisset, immo coram nobis reddidit quitum et expeditum; assumpmens eundem magistrum Nicolaum et suos posteros ab omnibus proximis et consanguineis suis racione predictorum iurium dotaliciorum impetere volentibus semper et ubique defensare propriis suis laboribus et expensis. Datum feria secunda proxima ante festum Beati Barnabe apostoli anno Domini millesimo CCC^{mo} LXXXX^{mo} nono.

^a *Tévesen venire.*

76.

1402. március 29.

A pozsonyi káptalan Olgyay Pál fia András kérésére átírja Szécsi Miklós országbíró 1355. december 19-én kelt privilégiális oklevelét.

Hártyán (38,9×16,7 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37482. (Olgyay cs. lt.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Andreas filius Pauli de Ogya exhibuit nobis quasdam litteras privilegiales condam comitis Nicolai de Zech, iudicis curie olim serenissimi principis domini Lodovici, Dei gracia regis Hungarie etc. felicitis recordacionis petens nos precum cum instancia, ut tenorem earundem de verbo ad verbum in nostris litteris patentibus transscribi facere dignaremur, quarum tenor talis est: *Következik Szécsi Miklós országbíró 1355. dec. 19-i oklevele (ld. 35. sz.).* Unde nos petitionibus prefati Andree annuentes tenorem dictarum litterarum privilegialium prefati condam comitis Nicolai de Zech de verbo ad verbum in presentibus litteris nostris patentibus transscribi fecimus et transsumpti uberiorem ad cautelam. Datum feria quarta proxima post festum Pasce Domini anno eiusdem M^{mo} quadringentesimo secundo.

77.

1405. június 19.

A pozsonyi káptalan előtt Olgyay Pál fia András és Kismagyari László fia Miklós — testvére, Sándor nevében is — kölcsönös megegyezéssel a köztük zajló pert Keresztelő János nyolcadáról Mihály arkangyal nyolcadára halasztják.

Szakadozott papíron (22,1×8 cm). Hátlapon kültet (*Speciali presencie regie maiestatis pro Andrea filio Pauli de Ogya contra Nicolaum et Sandor de Kysmagyar ad octavas festi Beati Michaelis archangelii nunc venturas prorogatoria.*), kerek zárópecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37502. (Olgyay cs. lt.).

Nos, capitulum ecclesie Pos[o]niensis damus pro memoria, quod Andreas filius Pauli de Og[y]a ab una, parte vero ab alia Nicolaus filius Ladislai de Kysmagyar pro se personaliter et pro Sandor filio predicti Ladislai de [e]adem, fratre suo uterino cum procuratoriis litteris nostris ad nostram accedentes presenciam per

eosdem propositum extitit et relatum, quod ipsi universas causas inter predictum Andream necnon [pre]fatos Nicolaum et Sandor in presentibus octavis Nativit[ati]s Beati Iohannis Baptiste nunc venturis in presenciam specialem regie maiestatis vertentes de parcium voluntate absque omni gra[v]amine statu in eodem ad octavas festi Beati Michaelis archangeli nunc proxime venturas regiam specialem prorogasse[n]t in presenciam, immo prorogarunt coram nobis vigore presencium mediante. Datum feria sexta proxima ante predictum festum Nativitatis Beati Iohannis Baptiste anno Domini M^{mo} CCCC^{mo} quinto.

78.

1406. október 14., Pozsony

(Silistrongh Erich pozsonyi ispán) megparancsolja a pozsonyi káptalannak, hogy küldje ki hiteles emberét, akinek jelenlétében az egyik szolgabíró vizsgálja meg Olgay Pál fia András feleségének, Erzsébetnek panaszát, mely szerint Illésvatai Miklós fia János állítólag hatalmasul elfoglalta Erzsébetet zálogjogon megillető illésvatai Nagyudvar birtokrészét.

Átírása: Pozsonyi kápt., 1406. dec. 7. DL 37503. (Olgay cs. lt.). Ld. 80. sz. — **Regesztája:** ZsO II/1. 636 p. (5061. sz.)

Amicis suis reverendis, capitulum ecc[lesie] P[osoniensis] amicicium paratam cum honore. Dicitur nobis in personis nobilis domine Elizabeth vocate, consortis Andree filii Pauli de Ogya, quomodo Iohannes filius Nicolai de Elyasuatha quandam porcionem possessionariam Nogoduar vocatam in dicta Elyaswatha habitam ipsam impignoracionis titulo concernentem pro se ipso occupasset et occupata uteretur de presenti potencia sua mediante in preiudicium predictae domine valdemagnum. Super quo vestram amicicium presentibus petimus diligenter, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente unus ex iudicibus nobilium ab omnibus, quibus incumbit, meram de premissis experiatur veritatem^a. Experta premissorum mera veritate citet prefatum Iohannem filium Nicolai contra annotatam dominam Elizabeth nostram in presenciam ad terminum competentem et posthec ipsarum inquisitionis et citacionis seriem, ut fuerit expediens, terminoque assignato nobis amicabiliter rescribatis. Datum Posonii, secundo die Beati Colomanni martiris anno Domini millesimo quadringentesimo sexto.

^a *Utána quam tandem nobis amicablem rescribatis kihúzva.*

Megj.: A káptalan jelentéséből (ld. 80. sz.) tudjuk, hogy az oklevél kibocsájtója Silistrongh Erich pozsonyi ispán. — Illésvata alatt a mai Illésháza értendő.

79.

1406. október 20.

A győri káptalan előtt Hideghéthy Miklós lánya Anna bevallja, hogy őt Olgyay György fia Miklós nagyanja, Olgyay Tamás fia Miklós felesége hozományát és jegyajándékát, valamint anyja, Ilona leánygyedét illetőleg kielégítette, ezért neki azt a magyar birtokrészt, melyet Olgyay Miklós fiai, György és László 12 márkáért Hideghéthy Miklós fiainak, Jánosnak és Balázsnak elzálogosítottak, majd haláluk után Anna birtokába jutott, visszaadja.

Hártán (26,7×9,7 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37504. (Olgyay cs. lt.). — **Regesztája:** ZsO II/1. 637. p. (5069. sz.).

Nos, capitulum ecclesie [I]au[riensis] memorie commendamus, quod nobilis domina Anna vocata, filia Nicolai de Hydegheth ab una, parte vero ex altera Nicolaus filius Georgii de Ogya, n[ob]ilis comitatus Posoniensis coram nobis personaliter constituti per eandem dominam confessum extitit atque relatum oraculo vive vocis eo modo, quod quia annotatus Nicolaus filius Georgii de dote et rebus paraffernalibus condam nobilis domine avie sue, consortis Nicolai filii Thome de dicta Ogya ac quarta puellari nobilis domine Elena vocate, matris sue, filie dicti Nicolai filii Thome eisdem de porcionibus possessionariis <in> Ogya prescripta et aliis <existentibus> ad ipsum Nicolaum filium Georgii iure hereditarie successionis a prelibato Nicolao filio Thome derivatis et devolutis eidem domine omnimodam impendit satisfaccionem, ideo ipsa eundem Nicolaum et suos posteros super eisdem commisit quittum et expeditum ac omnio satisfactum. Ceterum ex certa sua sciencia quasdam duas sessiones in Magyar possessione in comitatu Posoniensi predicto existente habitas — per Georgium et Ladislaum filios Nicolai de dicta Ogya Iohanni et Blasio filiis Nicolai de Hydegheth pro duodecim marcis impignoratas et per mortem annotatorum Nicolai ac Iohannis et Blasii filiorum eiusdem ad ipsam nobilem dominam condescensas — prelibato Nicolao filio Georgii prescripti pure et simpliciter remisit et relaxavit universas litteras superinde confectas viribus committendo carituras; tali vinculo interserto,

quod si quipiam quicquam accionis vel questionis occasionem premissorum contra ipsum Nicolaum vel suos posteros intentarent, extunc tales in facto calumpnie commutantur eo facto vigore presencium mediante. Datum feria quarta proxima post festum Beati Luce evangeliste anno Domini M^{mo} quadringentesimo sexto.

80.

[1406.] december 7.

A pozsonyi káptalan jelenti Erich Silistrongh pozsonyi ispánnak, hogy parancslevele értelmében kiküldte hiteles emberét, János gombai (?) plébánost Nyéki Péter fia Pál szolgabíróval Olgyay Pál fia András felesége, Erzsébet által Illésvatai Miklós fia János ellen felhozott panasz kivizsgálására, s mivel az beigazolódott, megidézték őt vízkerezt nyolcada utáni péntekre az ispán elé.

Szakadozott és lyukas papíron (21,2×15,4 cm). Hátlapon külzet (*Comiti Pisoniensi pro domina Elizabeth vocata, consorte Andree filii Pauli de Ogy^a contra Iohannem filium Nicolai de Elysuatha ad feriam sextam proximam post octavas Epiphaniarum Domini nunc venturam inquisitoria et citatoria.*), kerek zárópecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37503. (Olgyay cs. lt.).

[Nobili] viro Erich Silistrongh, comiti Pisoniensis, amico [i]psorum capitulum ecclesie Pisoniensis continuam a[mi]cicam debito cum honore. Litteras vestras inquisitorias nobis amic[a]biliter directas omni honore, quo decuit, recepimus in hec verba: *Következik Silistrongh Erich pozsonyi ispán 1406. okt. 14-i parancslevele (ld. 78. sz.).* Unde nos amicabilibus petitionibus vestris obtemperantes unacum Paulo filio Petri de Nyek, iudice nobilium nostrum hominem discretum virum dominum Iohannem, plebanum de Goluba^b ad ipsas inquisitionem et citationem faciendam nostro pro testimonio transmisimus fidedignum. Qui postmodum ad nos reversi nobis uniformiter retulerunt, quod ipsi feria quinta proxima post festum Beati Andree apostoli proxime [preteritum]¹ in comitatu Pisoniensi procedendo ab omnibus, quibus decuisset et licuisset, videlicet nobilibus et i[gnobilibus ac alterius] cuiusvis status et cond[icionis] dicti com[it]atus hominibus, palam et oculte diligenter inquirendo omnia [premissa et] quevis premissorum singula sic et eatenus facta fuisse et esse rescivissent^c, prout vestre [nobi]litati dictum extitisset et conquestum et quemadmodum tenor litterarum vestrarum per omnia continet prescriptarum. Scita sic premissorum mera veritate Iohannem filium Nicolai de Elysuatha in facie porcionis sue possessionarie in possessione Elysuatha vocata

habite contra [no]bilem dominam Elizabeth vocatam, consortem Andree de Ogya ad feriam sextam proximam post octavas Epiphaniarum Domini nunc venturam² vestram citassent^d in presenciam. Datum sexto die diei inquisitionis et citacionis ante dictarum anno Domini ut supra³.

^a Így! ^b Bizonyára Gomba helyett. ^c Tévesen rescivisset. ^d Tévesen citasset.

¹ [1406.] dec. 2. ² [1407.] jan. 14. ³ Vö. 78. sz.

81.

[1411.] február 13., Buda

Zsigmond király megparancsolja Pozsony megye bármilyen birtokkal rendelkező lakosának, hogy hajtsák be a pozsonyi ispánnak vagy helyetteseinek az egyik szolgabíró jelenlétében Pozsony megye törvényszéke előtt a pervesztesekre kirótt bírságokat.

Átírása: Pozsonyi kápt., 1411. szept. 1. DL 37505. (Olgay cs. lt.). Ld. 81. sz. — **Regesztája:** ZsO III. 99. p. (134. sz.).

Sigismundus, Dei gracia rex Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. marchioque Brandenburgensis etc. fidelibus suis, universis et singuli[s] nobilibus ac alterius cuiusvis status et condicionis possessionariis hominibus in comitatu Posoniensi constitutis et existentibus noticiam presencium habituris salutem et graciam. Cum nos universa et quevis iudiciorum gravamina, in quibus vestrum quipiam hacte[nu]s contra sese in sede vestra Posoniensi ordine iudiciario convicti forent et aggravati haberentur, fideli nostro, grate dilec[to] comiti vel vicecomiti vestro dicti comitatus exigere et effective extorqueri facere commiserimus. Fidelitati igitur vestre et cuiuslibet vestrum firmissimis nostris regalibus damus in mandatis, quatenus agnitis presentibus huiusmodi universa iudicia seu birsagiorum onera prefato comiti vel vicecomiti, aut in persona eorundem hominibus ipsorum, presencium scilicet ostensori[bus] onere alias consueto mediante iudice nobilium predicti comitatus plene et integraliter exigere et extorquere seu exigere [et extorqueri] facere presumatis dissimulacione et [p]enitencia quibuslibet in hac parte proculmotis. Secus [non] facturi! Datum Bu[de, fe]ria s[exta] proxima ante f[estum] beati Valentini, martiris, anno [Domini m]illesimo [CCCC^{mo} undecimo].

Megj.: Keltezésének évét az átiró oklevélből tudjuk, ugyanis abban a dátumnál *anno...supra dicto* is fel van tüntetve.

82.

1411. szeptember 1.

A pozsonyi káptalan Olgyay Pál fia András kérésére átirja Zsigmond király 1411. febr. 13-i parancslevelét.

Szakadozott hártán (32,3×22,1 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37505. (Olgyay cs. It.).

Nos, capitulum ecclesie P[oson]iensis memorie commendamus, quod Andreas filius Pauli de Ogya ad nostram veniendo presenciam exhibuit nobis quasdam litteras serenissimi principis domini Sigismundi, Dei gracia regis Hungarie, Dalmacie, Croacie etc. marchionisque Brandenburgensis etc. petens nos humiliter, ut tenorem earundem litterarum regalium de verbo ad verbum transscribi et transsumpti faciendo eidem dare dignemur, quarum tenor is est: *Következik Zsigmond király 1411. febr. 13-i parancslevele (ld. 81. sz.).* [Nos itaque] humilimis et dev[otis] supplicacionibus annotati Andree filii Pauli de [Ogya] annuen[tes] prefatas l[itte]ras an[notati] domini nostri regi[s] de verbo ad verbum transscribi et transsumpti faciendo eidem duximus conced[enda]s. Datum in festo Beati Egidii abbatis anno Domini M^{mo} CCCC^{mo} undecimo supra dicto.

83.

1413. szeptember 8., Visegrád

Rozgonyi Simon országbíró tudatja, hogy Olgyay Pál fia András és az óbudai apácák, akiket Kovácsi Egyed képvisel, a köztük zajló pert kölcsönös egyetértéssel vízkereszt nyolcadára halasztják.

Szakadozott papíron (22,4×7,7 cm). Hátlapon külzet (*Pro Andrea filio Pauli de Ogya contra religiosas dominas sanctimoniales de Veteri Buda ad octavas festi Epiphaniarum Domini prorogatoria.*), kerek zárópecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37507. (Olgyay cs. It.).

Nos, comes Simon de Rozgon, iudex curie d[omini] Sigismundi, Dei gracia Romanorum regis semper augusti ac [Hun]g[arie] etc. regis damus pro memoria, quod causam, quam [An]dreas filius Pauli de Ogya personaliter astans contra religi[osas] dominas sanctimoniales de Veteri Buda \et Dominicum^a, Bede, Thomam filium Gregorii et Iohannem Silas, homines ipsarum {eiusdem}/, pro quibus [E]gidius de Kovachy cum procuratoriis litteris earundem comparuit i[u]xta continenciam litterarum nostrarum evocatoriarum^b super factis in eisdem contentis in octavis festi Beati Iacobi apostoli movere habebat, coram nobis de parciis [vo]l[unt]ate ad octavas festi Epiphaniarum Domini nunc ve[nt]uras {nunc venturas} duximus prorogandam. Da[tu]m [in] Vissegrad, tricesimo nono die termini prenotati anno Domini millesimo quadragintesimo tredecimo.

Hátlapi perbeli feljegyzés: [...] pro a(ctore) Georgius [...]den. XII, de regio ad personalem presenciam regie maiestatis domini, ubi tunc intra ambitum regni sui personaliter fuerit constitutus, ad commissionem litteratoriam regie proxim[...] iudi[...]. *Külzet alatt kétszer:* Contra non venit.

^a *Bizonytalan olvasat.* ^b *Utána et capituli ecclesie Possoniensis rescripcionalium kihúzva.*

Megj.: Az itt említett oklevelekről, t. i. az országbíró idéző parancsáról és káptalan jelentéséről — amit, igaz, az írnok kihúzott — nem közlök külön regesztákat, mivel egyrészt jelentéktelenek, másrészt tartalmukról keveset tudunk.

84.

1416. április 10.

A pozsonyi káptalan előtt Budafai Péter fia János felesége, Ilona — Kisjókai Demeter fia néhai Mihály lánya — nevében bevallja, hogy Olgyay György fia Miklós Ilonát hozományra, jegyajándéka és leánynegyede ügyében kielégítette, ezért felmenti kötelességei alól.

Szakadozott papíron (21,6×10,2 cm). Hátlapon kerek pecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37506/1. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** DL 37506/2. (Uo.). — **Regesztája:** ZsO V. 476. p. (1760. sz.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Iohannes filius Petri de Bwdafalwa nomine et in persona nobilis domine Elene, filie

condam Michaelis filii Demetrii de Kysilka, consortis videlicet sue, cum litteris procuratoriis comitis Psoniensis coram nobis astitit, onus et gravamen eiusdem domine super se assumptendo ministerio vive vocis fatebatur in hunc modum, quod ipse super iuribus prefate domine Elene, scilicet dote et rebus paraffernalibus ac quarta puellari de porcionibus possessionariis Nicolai filii Georgii de Ogya in eadem Ogya ac Kysmagyar et Eghazasmagyar et aliis ubilibet habitis dicte domine iuxta regni consuetudinem provenire debentibus, de quibus memoratus Nicolaus sibi in persona prefate domine omnimodam impendisset satisfaccionem. Unde ipse eundem Nicolaum et ipsius heredes universos super dictis iuribus ante dicte domine, consortis sue reddidisset et commisisset expeditos, immo reddidit et commisit expeditos, quietos, solutos et modis omnibus satisfactos nostri in presencia harum nostrarum testimonio litterarum mediante. Datum feria sexta proxima ante dominicam Ramis palmarum anno Domini millesimo CCCC^{mo} sedecimo.

85.

1419. június 7., Székesfehérvár

Zsigmond király megparancsolja a pozsonyi káptalannak, hogy küldje ki hiteles emberét, akinek jelenlétében az egyik királyi ember vizsgálja meg Olgay Pál fia András és fiai, Péter, Mihály és Pál panaszát az óbudai apácák csallóközi officilálisa, György mester familárisa, Balázs ellen.

Átírása: Pozsonyi kápt., 1419. július 3. DL 37508. (Olgay cs. lt.). Ld. 86. sz. — **Kiadása:** BTOE III. 40. p. (749. sz.), kihagyásokkal és hibákkal. — **Regesztája:** ZsO VII. 178. p. (612. sz.).

Sigismundus, Dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie etc. rex fidelibus suis, capitulo ecclesie Psoniensis salutem et gratiam. Dicitur nobis in personis Andree filii Pauli, P[e]tri, Michaelis et Pauli filiorum eiusdem de Ogya, quomodo Blasius, familiaris magistri Georgii de Veteri Buda, officialis religiosarum dominarum [sa]nctimonialium claustrum Beate Virginis in eadem fundati^a per ipsas in possessionibus earum in Challockwz existentibus constituti temporibus iam tran[s]actis ex consilio et permissione dictorum domini et dominarum religios[arum] Andream filium Iohannis de Felsewianyk ad porcionem earum [possessio]nariam Oldy vocatam adduci faciendo ibique non modicas terras arabiles occupari, necnon fenum falcatum magne quantitatis

per eundem Andream prohibi fecisset, propter quod iidem centum florenorum dampna perpassi extitissent potencia mediante. Super quo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quat[enu]s vestrum mittatis hominem, pro testimonio fidedignum, quo presente^b Iacobus filius Stephani de Zaz, vel Blasius filius [...], sin Iohannes filius Demetrii de Wduarnok, a[liis] absentibus homo noster ab omnibus, quibus incumbi[t, meram de premissis] e[x]periatur veritatem, quam tandem \nobis/ fideliter rescribatis. Datum Albe, feria quarta proxima post festum Penthecostes, [anno Domini millesimo] quadringentesimo decimo nono.

^a *Tévesen fundate.* ^b *Utána Stephanus [fil]ius Iacobi kihúzva.*

86.

1419. július 3.

A pozsonyi káptalan jelenti Zsigmond királynak, hogy parancslevele értelmében Szászi István fia Jakab királyi emberrel kiküldte hiteles emberét, Mihály magyar plébánost (Olgyay Pál fia András és fiai, Péter, Mihály és Pál nevében az óbudai apácák csallóközi officilálisa, György mester familárisa, Balázs ellen felhozott) panasz kivizsgálására, ami beigazolódott.

Szakadozott és lyukas papíron (31,4×17,9 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37508. (Olgyay cs. lt.).

Serenissimo prin[cipi domino Sigismundo], Dei gracia Romanorum regi semper augusto ac Hu[ngarie etc.] regi, domino ipsorum gracioso capitulum ecclesie Posoniensis, oraciones in Domino pias ac devotas pro vestra vita pariter et salute. Litteras vestre seren[itatis] inquisitorias nobis directas sumpma cum reverencia et obediencia, qua decuit, recep[im]us in hec verba: *Következik Zsigmond király 1419. június 7-i parancslevele (ld. 85. sz.).* Nos enim mandatis vestre [s]erenitatis in omnibus obedire cupientes, ut tenemur, unacum [prefa]to Iacobo filio Stephani de Zaz, homine vestro nostrum hominem, videlicet discretum virum dominum Michaellem, plebanum de Magyar ad premissa peragenda nostro pro testimonio fidedignum duximus destinandum. Qui tandem exinde \ad nos/ reversi nobis uniformiter retulerunt, quod prefatus homo vester presente dicto nostro testimonio feria secunda proxima ante festum Beati Ladislai regis proxime preteritum¹ in comitatu Posoniensi procedendo ab omnibus, quibus decuisset et licuisset, nobilibus et ignobilibus ac alterius [cuiusv]is status et condicionis dicti

comitatus hominibus palam et oculte diligenter inquirendo^a omnia premissa et singula premissorum sic [et] eatenus facta et perpetrata rescivisset, prout vestre dictum extitisset maiestati et quemadmodum tenor litterarum vestrarum per omnia contineret [prescri]ptarum. Datum octavo die diei inquisitionis premissis anno \Domini/ supra dicto².

^a *A kéziratban inquerendo.*

¹ [1419.] jún. 26. ² Vö. 85. sz.

87.

1420. március 23.

A pozsonyi káptalan előtt Olgyay Péter fia Miklós — fiai, Mátyás és Márton nevében is — bevallja, hogy mivel Doborgazi Csömör András özvegyét, Margitot feleségül vette és kiskorú fiait, Jánost és Pált is javaikkal együtt magához fogadta, ezért kötelezi magát és utódait a leírt feltételek betartására Margit fiainak nagykorúsága betöltése esetén.

Szakadozott és lyukas papíron (30×13,5 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37509. (Olgyay cs. lt.). — **Regesztája:** ZsO VII. 358. p. (1530. sz.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Nicolaus filius Petri de Ogya sua et Math[ie] e[t] Martini filiorum suorum in personis, quorum onera et gravamina, [si] in infra scriptis persistere nollent, super se assumpmendo ad nostram veniendo presenci[am mi]nisterio vive vocis confessus est isto modo, quod quia ipse honestam [domin]am Margaretha vocatam, relictam Andree dicti Chemer de Dobrogaz, nunc [in] con[sor]tem legitimam duxisset et Iohannem ac Paulum filios eiusdem [domin]e a dicto Andrea procreatos, ut dixit, in tenera etate constitutos cum quibusdam ce[r]tis rebus et bonis ad se recepisset, pro eo ipse assumpsisset, [immo] nominibus, quibus supra, coram nobis assumpsit, ut quandocumque dicti Iohannes et Paulus [fil]ii prenotati Andree adultam pervenerint etatem, pro dictis rebus [et] bonis quadraginta septem libras parvas — quamlibet libram octuaginta dena[riis] nove monete regalis nunc currentis computando — eisdem dare [et s]olvere teneatur; tali vinculo mediante, quod si idem Nicolaus vel ipso ab hac luce decedente annotati Mathias et Martinus aut eorum alter pres[criptas] quadraginta septem libras parvas ante

fatis Iohanni et Paulo absque litigion[a]rio processu persolvere non curaverint, extunc in sex marcis [denariorum] — quamlibet marcam quadringentis denariis prescripte nove monete regalis tunc currentis computando — ante litis ingressum deponendis con[vincerent]ur et convinci debeant, insuper dictas quadraginta septem libras compoti prescrip[ti] memoratis Iohanni et Paulo plene et integre persolvere teneantur eo facto. Ad quod se sepe fatus Nicolaus suo et Mathie ac [Martini] filiorum suorum predictorum nominibus spontanea obligavit coram nobis voluntate testimonio presencium mediante. Datum sabbato proximo ante d[omonicam] Iudica anno Domini millesimo quadringentesimo vicesi[m]o.

88.

(1421. február 24. előtt)

Olgay Csúnya András 28 fontért 8 olgyai jobbágytelket Előtejedi Pál fia Miklósnak elzálogosít.

Említése: Pozsonyi kápt., 1426. dec. (13. előtt). Ld. **94.** sz.

Megj.: Zsigmond király 1421. febr. 24-én megparancsolta a pozsonyi káptalannak, hogy iktassa be Tédi Pál fia Miklóst egy olgyai birtokrészbe, mely őt zálogjogon megilleti (ld. **89.** sz.). Mivel a csallóközi Tejed falvakat gyakran nevezik az oklevelek Tédnek, valószínű, hogy itt Előtejedi Miklósról van szó, a bizonyos olgyai porció pedig az említett, Csúnya András által elzálogosított 8 jobbágytelek, melyeket fia, Péter Miklóstól 1426-ban visszaváltott (ld. **94.** sz.). Ennek tükrében a zálogosító oklevél az iktatóparancs előtt kelt, tehát 1421. febr. 24-e előtt. Kiadója ismeretlen, mert a pozsonyi káptalan csak *certis litteris*-t említ.

89.

1421. február 24., Buda

Zsigmond király megparancsolja a pozsonyi káptalannak, hogy küldje ki hiteles emberét, akinek jelenlétében az egyik királyi ember iktassa be Tédi Pál fia Miklóst az őt zálogon megillető olgyai birtokrészbe.

Átírása: Pozsonyi kápt., 1421. ápr. 16. DL 37510. (Olgay cs. lt.). Ld. **90.** sz. — **Regesztája:** ZsO VIII. 87. p. (216. sz.)

Sigismundus, Dei gracia Romanorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex fidelibus suis, capitulo ecclesie Poseniensis salutem et gratiam. Dicitur nobis in persona Nicolai filii Pauli de Thed, quomodo ipse in dominium cuiusdam porcionis possessionarie in possessione Ogya vocata in comitatu Poseniensi existenti habite ipsum iure impignoraticio contingentis legitime vellet introire. Super quo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Dionisius filius Laurencii de Hydegheth, sive Georgius filius Stephani, sin Laurencius filius Lewkus de Chenkez, aliis absentibus homo noster ad faciem dicte porcionis possessionarie vicinis et commetaneis eiusdem inibi legitime convocatis et presentibus accedendo introducat prefatum Nicolum in dominium eiusdem statuatque eandem eidem cum cunctis utilitatibus et pertinenciis iure sibi incumbenti possidendam, si non fuerit contradictum; contradictores vero, si qui fuerint, evocet ipsos contra eundem Nicolaum nostram in presenciam ad terminum competentem rationem contradiccionis eorum reddituros; et posthec ipsarum introduccionis et statucionis seriem cum nominibus contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, terminoque assignato nobis fideliter rescribatis. Datum Bude, feria secunda poxima post dominicam Oculi anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo primo.

90.

1421. április 16.

A pozsonyi káptalan jelenti Zsigmond királynak, hogy parancslevele értelmében kiküldte hiteles emberét, Gál szentmihályfai plébánost, akinek jelenlétében Csenkei István fia György királyi ember beiktatta Tédi Pál fia Miklóst az őt zálogjogon megillető olgyai birtokrészbe.

Lyukas papíron (22,5×13,9 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37510. (Olgay cs. lt.). — **Regesztája:** ZsO VIII. 134. p. (419. sz.).

Serenissimo principi domino Sigismundo, Dei gracia Romanorum regi semper augusto ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. regi, domino ipsorum gracioso capitulum ecclesie Poseniensis oraciones in Domino devotas perpetua cum fidelitate. Litteras vestre serenitatis statutorias nobis preceptive directas omni cum reverencia et obediencia noveritis nos recepisse in hec verba: *Következik Zsigmond király 1421. febr. 24-én kelt parancslevele (ld. 89. sz.).* Unde nos

preceptis et mandatis eiusdem vestre serenitatis in omnibus obedire cupientes, uti ex debito tenemur, unacum prefato Georgio filio Stephani de Chenkez homine vestro nostrum hominem, videlicet dicretum virum dominum Gallum, plebanum de Zentmihalfolua ad premissa mandata vestra fideliter exequenda nostro pro testimonio fidedignum duximus transmittendum. Qui tandem ad nos exinde reversi nobis concorditer retulerunt, quod idem homo vester presente iam dicto nostro testimonio feria quarta proxima post dominicam Quasi modo proxime preteritam¹ ad faciem dicte porcionis possessionarie in possessione Ogya vocata habite vicinis et commetaneis eiusdem universis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo prefatum Nicolaum filium Pauli de Thed in dominium introduxisset statuissetque eandem eidem cum cunctis utilitatibus et pertinenciis iure impignoratio sibi incumbenti possidendam tribus diebus continuis in facie eiusdem perseverando nullo penitus contradictore inibi apparente. Datum quindecimo die diei introduccionis et statucionis premissarum anno Domini superius expresso².

¹ [1421.] ápr. 2. ² Vö. 89. sz.

91.

1422. február 6.

A pozsonyi káptalan előtt Egyházassúri Pál fia György felesége, Ilona — Magyarbéli Miklós fia János lánya — nevében bevallja, hogy Ilona nagymamájának néhai Olgyay Albert olgyai birtokrészéből járó leányegyed és hozomány ügyében Olgyay Péter fia Miklóst felmenti kötelességei alól.

Szélein szakadozott papíron (22,4×11,1 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37511/1. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** DL 37511/2. (Uo.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Georgius filius Pauli de Eghazassur in persona nobilis domine Elena vocate, consortis sue, filie videlicet Iohannis filii Nicolai de Magerbel, cum litteris procuratoriis nostris ad nostram veniendo presenciam ministerio vive vocis confessus est eo modo, quod ipsa domina Elena Nicolaum filium Petri de Ogya de et super iuribus, quartalicio scilicet, puellari et dotalicio, condam domine matris prefati Iohannis filii Nicolai, avie sue de porcione^a possessionaria condam Alberti de [dic]ta Ogya in eadem Ogya habita, nunc apud manus predicti Nicolai filii Petri existente,

de regni huius consuetudine provenire debentibus reddidisset et commisisset expeditum, immo memoratus Georgius vigore procuratorio premissis reddidit et commisit expeditum, quitum, solutum et modis omnibus satisfactum coram nobis testimonio presencium mediante. Datum in festo Beate Dorothee virginis et martiris anno Domini millesimo quadingentesimo vicesimo secundo.

^a *Utána sua kihúzza.*

92.

1423. június 5.

A pozsonyi káptalan előtt Jókai András fia Pál és Balázs fia Lőrinc — aki felsorolt rokonait is képviseli — bevallják, hogy Olgyay Buhtus fia Tamás néhai feleségének hozománya és jegyajándéka, valamint e Tamás néhai lánya, Barbara leánynegyede ügyében Olgyay György fia Miklóst felmentik kötelességei alól.

Szakadozott és lyukas papíron (21,7×10 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37512/1. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** DL 37512/2. (Uo.). — **Regesztája:** ZsO X. 310. p. (733. sz.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Paulus filius Andree de Ilka personaliter et Laurencius filius Blasii de eadem similiter personaliter pro se ac pro domina Margaretha, sorore sua, necnon Blasio et Nicolao filiis Andree filii Petri de dicta Ilka, a condam domina Elizabeth vocata, similiter sorore sua procreatis sine litteris procuratoriis onera tamen eorundem in infra scriptis super se recepit, ad nostram veniendo presenciam ministerio vive vocis confessi sunt, quod ipsi Nicolaum filium Georgii de Ogya super dote et rebus paraffernalibus condam domine, consortis Thome filii Bwhwts de dicta Ogya ac quarta puellari condam domine Barbare, filie eiusdem Thome filii Bwhwts, necnon aliis iuribus earundem de porcione possessionaria ipsius Thome in prescripta possessione Ogya habita, nunc apud manus dicti Nicolai filii Georgii existentis iuxta regni huius consuetudinem provenire debentibus reddidissent et commisissent expeditum, immo reddiderunt et commiserunt expeditum, quitum, solutum et modis omnibus satisfactum coram nobis harum litterarum nostrarum testimonio mediante. Datum sabbato proximo post festum Sacratissimi Corporis Christi anno eiusdem millesimo quadingentesimo vigesimo tercio.

93.

1426. május 31.

A pozsonyi káptalan előtt Doborgazi Miklós fia András fia János — akinek személyét ugyanoda valósi Csömör István igazolta — testvére, Pál nevében is nyugtatja mostohaapját, Olgyay Péter fia Csege Miklóst afelől, hogy az általa használt és megőrzésre hagyott javaikat nekik visszaadta.

Szélein szakadozott papíron (22,6×7,6 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37513/1. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** 1-2. DL 37513/2-3. (Uo.). — **Regesztája:** ZsO XIII. 241. p. (644. sz.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Iohannes filius Andree filii Nicolai de Doborgaz, de cuius noticia personali Stephanus dictus Chemer de eadem nos assecuravit, in sua et Pauli, fratris sui uterini personis, cuius onus in se recepit, ad nostram veniendo presenciam ministerio vive vocis confessus est, quod ipse Nicolaum dictum Chege filium Petri de Ogya de et super restitutione rerum et bonorum ipsorum a prefato Andrea filio Nicolai in ipsos devolutarum et redundatorum^a mortuo eodem Andrea, patre eorum actenus^b per ipsum Nicolaum dictum Chege, vitricum^c ipsorum tentarum, conservatarum et gubernatorum reddidissent et commisissent expeditum, immo memoratus Iohannes nominibus, quibus supra, reddidit et commisit expeditum, quittum et modis omnibus satisfactum coram nobis harum litterarum nostrarum testimonio mediante. Datum secundo die festi Sacratissimi Corporis Christi anno Domini millesimo quadringentesimo vicesimo sexto.

^a *Utána* acce áthúzva. ^b *Olvasd* hactenus. ^c *Tévesen* vitrico.

94.

1426. december (13. előtt)

A pozsonyi káptalan előtt Előtejedi Pál fia Miklós bevallja, hogy Olgya Csúnya András fia Péter azt a 8 olgyai jobbágytelket, melyeket apja Miklósnak 28 fontért elzálogosított, tőle visszaváltotta, s efelől Pétert nyugtatja.

Lyukas papíron (21,7×9,9 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37514. (Olgyay cs. lt.). — **Regesztája:** ZsO XIII. 493. p. (1522. sz.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Nicolaus filius Pauli de Elewteyed ad nostram personaliter veniendo presenciam ministerio vive vocis confessus est, quod quia Petrus filius Andree dicti Chwna de Ogya viginti octo libras — quamlibet libram ducentis et quadraginta denariis monete regalis nunc currentis computando — pro quibus scilicet prefatus Andreas dictus Chwna, pater ipsius Petri temporibus retroactis quasdam octo sessiones suas iobagonales in dicta Ogya existentes mediantibus certis litteris exinde confectis¹ sibi pignori obligarat, persolvisset plene et integre, pro eo ipse memoratum \Petrum/ super huiusmodi solucione dictarum viginti octo librarum compoti prescripti reddidisset et commisisset expeditum, quittum et satisfactum dictasque sessiones simulcum earundem utilitatibus et pertinenciis universis actenus^a per ipsum, ut prefertur, pro pignore tentis prefato Petro remisisset et resignasset, immo remisit [et resignav]it coram nobis manus suas de [e]isdem penitus excipientes testimonio presencium me[diante. Datum ...] ante festum Beate Lucie virginis anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo sexto.

^a *Olvasd* hactenus.

¹ *Ld. 88. sz.*

95.

1429. május 12., Pozsony

Zsigmond király megparancsolja a pozsonyi káptalannak, hogy hiteles embere jelenlétében a kijelölt királyi emberek egyike figyelmeztesse Olgyay András fia Pált, hogy annak a 8 olgyai jobbágyteleknek, melyeket apja néhai Olgyay Péternek elzálogosított, s ennek özvegye, Erzsébet kényszerből hajtva most el akarja zálogosítani, a visszaváltási joga őt illeti meg. Ha nem él vele, Erzsébet szabadon dönthet, kinek zálogosítja el.

Átírása: Pozsonyi kápt., 1429. május 31. DL 37515. (Olgyay cs. lt.). Ld. 96. sz.

Sigismundus, Dei gracia [Rom]anorum rex semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex f[ideli]bus nostris, capitulo ecclesie Posoniensis salutem et graciam. [Dicitur nobis in per]sona nobilis domine Elizabeth vocate, relicte condam Petri de Ogya, quomodo i[psa pro q]uibsdam suis necessitatibus ipsam ad presens urgentibus cum [... e]isdem octo sessiones

iobagionales in eadem possessione Ogya in comitatu Posoniensi existente habitas, alias prefato condam Petro, domino et marito suo [per An]dread filium Pauli pro certa pecunie summa impignoratas pro eadem pecunie summ[a, pro] qua ipse octo sessiones iobagionales ipsi Petro existunt i[mpi]gnorate, aliis vellet impignorare. Que quidem octo sessiones iobagionales Paulo f[ilio] Andree de dicta Ogya magis quam aliis ad redimendum pertinerent. Super quo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem [pro] testimonio fidedignum, quo presente Michael filius Sandrini de Kys[ma]gyar, sin Laurencius seu Iohannes filius Georgii de Chenkezfoua, sive Georgius filius Petri de dicta Kysmagyar, aut Laurencius filius Laurencii de dicta Chenkezfoua, aliis absentibus homo noster ad prefatum Paulum filium Andree accede[nd]o ammoneat eundem verbo nostro, ut ipse prescriptas octo session[es] iobagionales in dicta possessione Ogya habitas per prefatum condam Andream filium Pauli annotato Petro, domino et marito scilicet memorate domine Elizabeth, pro certa pecunie summa impignoratas ab eadem domina Elizabeth pro eadem pecunie summa, pro qua existunt impignorate, redimere et ad se recipere debeat [et] teneatur, alioquin ipsas octo sessiones iobagionales ipsi domine Elizabeth pro ipsa pecunie summa, pro qua — ut premittitur — dicto Petro, domino scilicet suo, existunt impignorate, aliis, quibus voluerit, impignorandi liberam permittat facultatem; et posthec huiusmodi ammonicionis seriem, ut fuerit expediens, nobis fideliter rescribatis. Datum Posonii, feria quinta proxima ante festum Penthecostes anno Domini millesimo quadringentesimo vigesimo nono, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XL^m, Romanorum XIX° et Bohemie nono.

Megj.: A káptalani jelentés (ld. 96. sz.) szerint a parancslevél a király titkospecsétjével volt megpecsételve.

96.

1429. május 31.

A pozsonyi káptalan jelenti Zsigmond királynak, hogy parancslevele értelmében kiküldte hiteles emberét, akinek jelenlétében Kismagyari Péter fia Gergely Pozsonyban figyelmeztette Olgyay András fia Pált, hogy annak a 8 olgyai jobbágyteleknek, melyeket apja néhai Olgyay Péternek elzálogosított, s ennek özvegye, Erzsébet kényszerből hajtva most el akarja zálogosítani, a visszaváltási joga őt illeti meg. Pál azt válaszolta, hogy addig nem váltja vissza, amíg nem látja, Erzsébet

milyen jagon bírja az említett jobbágytelkeket, és másoknak nem zálogosíthatja el azokat.

Szakadozott és lyukas papíron (31×19,3 cm). Hátlapon kerek pecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37515. (Olgyay cs. lt.).

Serenissimo principi domino Sigismundo, [Dei] gracia Romanorum regi semper augusto ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. regi, domino ipsorum gracioso capitulum ecclesie Posoniensis oraciones in Domino devotas perpetua cum fidelitate. Litteras vestre serenitatis secreto [sigi]llo vestro consignatas nobis preceptorie loquentes summa cum reverencia et obediencia [no]veritis nos recepisse in hec verba: *Következik Zsigmond király 1429. máj. 12-i parancslevele (ld. 95. sz.).* Unde nos preceptis et mandatis vestre serenitatis in omnibus obedire cupientes, ut ex debito tenemur, unacum prefato Georgio filio Petri de Kysmagyar, homine vestro nostrum hominem, videlicet discretum Eliam, concanonicum nostrum ad premissa [ma]ndata vestra fideliter exequenda nostro pro testimonio fidedignum duximus destinan[dum]. Qui tandem ad nos exinde reversi nobis concorditer retulerunt, [quod ipsi] die dominico proximo post festum Sacratissimi Corporis Christi nunc proxime preteritum¹ ad prefa[tum] Paulum filium Andree de dicta Ogya in civitate Poso[niensi ...] repertum accessissent eiusdemque verbo vestre maiestatis ammonuissent, ut ipse prescriptas octo sessiones iobagionales in dicta possessione Ogya [habit]as per prefatum condam Andream filium Pauli annotato Petro, domino et marito memorate domine Elizabeth pro certa pecunie summa impignoratas ab [e]adem domina Elizabeth pro eadem pecunie summa, pro qua impignorata existunt, redimere et ad se recipere deberet et teneretur, alioquin ipsas octo sessiones iobagionales pretacte domine Elizabeth pro ipsa pecunie summa, pro qua — ut premittitur — dicto Petro existunt impignorate, aliis, quibus voluerit, impignorandi liberam permetteret facultatem. Qui quidem Paulus filius Andree respondisset, quod ipse prescriptas sessiones octo iobagionales ad presens redimere nolle posset neque vellet, nisi prius, quo iure dicta domina easdem teneret, videret², ipsi eciam domine sepe fatas sessiones aliis impignorandi liberam non permisisset facultatem. Datum tercio die diei execucionis premissis anno Domini superius expresso².

^a *Stiliztikailag jobban illene a nisi prius után.*

¹ [1429.] máj. 29. ² Vö. 95. sz.

1436. február 28., Buda

Zsigmond király megparancsolja a pozsonyi káptalannak, hogy küldje ki hiteles emberét, akinek jelenlétében a kijelölt királyi emberek egyike iktassa be néhai Tejedi Varjú Miklós özvegyét és lányát, Orsolyát Olgyay Csúnya András fia Pál 4 jobbágytelkének birtokába, melyek őket zálogjogon megilletik.

Átírása: Pozsonyi kápt., 1436. márc. 22. DL 37516. (Olgyay cs. lt.). Ld. **98.** sz.

Sigismundus, Dei gracia Romanorum imperator semper augustus ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex fidelibus nostris, capitulo ecclesie Posoniensis salutem et gratiam. Dicitur nobis in personis nobilium dominarum relicte ac Ursule, filie condam Nicolai dicti Wariu de Theyed, quomodo ipse in dominium quatuor sessionum iobagonalium Pauli filii Andree dicti Chuna de Ogya in eadem Ogya in comitatu Posoniensi existencium et habitarum, in quibus nunc provida domina, relicta Laurencii Kakas ac Andreas Kapas, necnon Blasius Zeuthe et Iohannes Kegelmes residerent, ipsas titulo pignoris concernencium legitime vellent introire. Super quo fidelitati vestre firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Blasius vel Iohannes filii Michaelis de Naghaban, vel Ladislaus filius Bricii de Naghmad, aut Nicolaus filius Michaelis de eadem, sin Petrus filius Nicolai de Poldaeathy, seu Barthal filius Ladislai de eadem, aliis absentibus homo noster ad faciem predictae possessionis Ogya consequenterque dictarum quatuor sessionum iobagonalium annotati condam Pauli in eadem habitarum vicinis et commetaneis earundem universis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo introducat prefatas dominas relictam ac Ursulam, filiam annotati condam Nicolai Wariu in dominium earundem statuatque easdem eisdem premissis pignoris titulo ipsis incumbenti possidendas, si non fuerit contradictum; contradictores vero, si qui fuerint, evocet ipsos contra easdem dominas relictam ac Ursulam, filiam pretacti condam Nicolai Wariu nostram in presenciam ad terminum competentem rationem contradiccionis eorum reddituros; et posthec ipsarum introduccionis et statucionis seriem cum contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, vicinorum et commetaneorum, qui eidem statucioni intererunt, nominibus ac termino assignato nobis fideliter rescribatis. Datum Bude, feria tertia proxima post dominicam Invocavit anno Domini millesimo quadringentesimo tricesimo sexto, regnorum nostrorum anno Hungarie etc. XLIX, Romanorum XXVI, Bohemie XVI, Imperii vero tercio.

Megj.: A káptalani jelentés (ld. 98. sz.) szerint a parancslevél a király titkospecsétjével volt megpecsételve, és papírra íródott.

98.

1436. március 22.

A pozsonyi káptalan jelenti, hogy Zsigmond király parancslevele értelmében kiküldte hiteles emberét, Aspmer János kanonokot, aki Nagymadi Berec fia László királyi emberrel beiktatta néhai Tejedi Varjú Miklós özvegyét és lányát, Orsolyát Olgyay Csúnya András fia néhai Pál 4 jobbágytelkének birtokába, melyek őket zálogjogon megilletik.

Hártán (34,2×18,7+4,7 cm). Függetlenpecsétje zsinórostul elveszett. Hátlapon levéltári jegyzetek. DL 37516. (Olgyay cs. lt.).

Universis Christi fidelibus presentibus pariter et futuris presencium noticiam habituris capitulum ecclesie Posoniensis salutem in salutis Largitore. Ad universorum noticiam harum serie volumus pervenire, quod nos litteras serenissimi principis domini, domini Sigismundi, Dei gracia Romanorum imperatoris semper augusti ac Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. regis, domini nostri graciousissimi introductorias et statutorias secreto sigillo suo consignatas pro nobiles dominabus relicta ac Ursula, filia condam Nicolai dicti Wariu de Theyed in papiro exortas nobis preceptorie loquentes summa cum reverencia et obediencia recepimus in hec verba: *Következik Zsigmond király 1436. febr. 28-i parancslevele (ld. 97. sz.).* Unde nos preceptis et mandatis prefati domini nostri imperatoris in omnibus obedire cupientes, ut tenemur ex debito, unacum prefato Ladislao filio Bricii de Naghmad, homine suo nostrum hominem, videlicet honorabilem dominum Iohannem Aspmer, socium et concanonicum nostrum ad infra scriptas introduccionem et statucionem faciendas nostro pro testimonio fidedignum duximus destinandum. Qui tandem ad nos exinde reversi nobis concorditer retulerunt, quod ipsi feria quinta proxima ante festum Beati Gregorii pape nunc proxime preteritum¹ ad faciem predictae possessionis Ogya consequenterque dictarum quatuor sessionum iobagionalium annotati condam Pauli in eadem habitatum vicinis et commetaneis earundem universis, videlicet Nicolao filio Petri, Martino filio Nicolai, Sigismundo filio alterius Nicolai, Paulo filio Andree de eadem Ogya et aliis quampluribus inibi legitime convocatis et presentibus accedentes introduxissent iam fatas dominas relictam ac Ursulam,

filiam annotati condam Nicolai Wariu in dominium earundem statuissentque easdem eisdem premissis pignoris titulo ipsis incumbenti possidendas diebus congruis inibi perseverantes^a, nullus penitus contradicció ipsis obviasset. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes nostras privilegiales concessimus litteras pendentis, authentici sigilli nostri munimine roboratas. Datum quintodecimo die diei statucionis et introduccionis premissis anno Domini superius expresso².

^a *A kéziratban perseferantes. Az írásmód az írnok németajkúságára utalhat.*

¹ [1436.] márc. 8. ² Vö. 97. sz.

99.

1443. július 24., Buda

I. Ulászló király a magtalanul meghalt Olgyay Helmes Zsigmond olgyai és más birtokait érdemei fejében Kajali Bor Miklósnak, valamint felsorolt testvéreinek és társainak adományozza.

Hártán (35,2×18,7+5,8 cm). Szöveg alatt vörös kerekpecsét töredékei. Hátlapon levéltári jegyzetek. DL 37517. (Olgyay cs. lt.).

Commissio propria domini regis

Nos, Wladislaus, Dei gracia Hungarie, Polonie, Dalmacie, Croacie etc. rex Lythwanieque princeps supremus et heres Russie memorie commendamus tenore presencium significantes, quibus incumbit, universis, quod nos attentis et digne premetitis illis fidelium serviciorum meritis et obsequiis acceptione dignis, que fidelis noster Nicolaus Bor dictus de Kayal alias condam magnifici Stephani de Rozgon, comitis Poseniensis, nunc vero magnifici Michaelis Orzag de Gwth familiaris maiestati nostre primum infamiliaritate ante lati comitis Stephani et tandem pretacti Michaelis Orzag dominorum suorum rebus et persona suis fortune casibus expositis se gratum reddere studuit et acceptum, horum intuitu possessiones et porciones possessionarias condam Sigismundi Helmes de Olgya Olgya pretactam ac quaslibet alias ubivis et in quibusvis comitatibus habitas per defectum seminis eiusdem condam Sigismundi ad manus nostras regias iuxta huius regni consuetudinem legitime — ut fertur — devolutas simulcum cunctis suis utilitatibus et pertinenciis quibusvis, utputa terris arabilibus cultis et incultis,

agris, pratis, pascuis, silvis, nemoribus, rubetis, montibus, vallibus, vineis, vinearum promontoriis, aquis, fluviis, piscinis, piscaturis aquarumque decursibus, necnon molendinis et locis molendinorum et generaliter quarumlibet utilitatum et pertinenciarum suarum integritatibus, quovis nomine vocitatis, sub suis veris metis et antiquis premissis sic, ut prefertur, stantibus et se habentibus, memorato Nicolao Bor et per eum Laurencio, Michaeli, Thome, Francisco et Ulrico similiter Bor, fratribus eiusdem carnalibus, ac Georgio et Valentino Fekethe¹, Gregorio de Thamashaza et Matheo filio Sandrini de Magyary ipsorumque heredibus et posteritatibus universis omni eo iure, quo nostre incumbit collacioni, dedimus, donavimus et contulimus, immo damus donamusque et conferimus iure perpetuo et irrevocabiliter possidendas, tenendas pariter et habendas salvo iure alieno harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante, quas in formam nostri privilegii redigi faciemus, dum nobis in specie fuerint reportate. Datum Bude, in vigilia festi Beati Iacobi apostoli anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo tercio.

Commissio propria domini regis

¹ Az írnok valószínűleg itt megfeledezett a prédikátusukról, ugyanis más helyen Pósfaiként vannak feltüntetve. Ld. 100. sz.

100.

1447. július 11.

A pozsonyi káptalan előtt Királyfiai néhai István fia Miklós — fia, György, valamint testvére, Péter; továbbá Verstői (?) György fia Simon nevében is — eltiltja Kajali Bor Miklóst, Pósfai Fekete Bálintot és Györgyöt és másokat a megnevezett nagymagyari birtokrészeik elfoglalásától és használatától, valamint az országnyagokat azok eladományozásától.

Lyukas papíron (22,3×12,5 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37518. (Olgay cs. lt.).

Nos, capitulum ecclesie Posonie[nsis m]emorie commendamus, quod Nicolaus filius condam Stephani de Kyrallyfya nostram personaliter veniendo in presenciam su[a et Geo]rgii filii sui in personis per modum protestacionis nobis significare curavit in hunc modum, quomodo ipsi in possessione Nag[hma]gyar in comitatu Posoniensi existentis haberent quandam sessionem iobagionalem, in qua tres

iobagiones fuissent commorantes, per condam Sigismundum filium condam Helmes de Ogya pro certa pecuniarum summa ipsis impignoratam, de cuius dominio pacifico his guerrarum temporibus proxime preteritis Nicolaus Bor de Kayol ipsos minusiuste et indebite eiecisset. Que quidem sessio unacum aliis duabus sessionibus in dicta Naghmagyar existentibus eciam iure hereditario in ipsos ac Petrum filium dicti condam Stephani et Simonem filium Georgii de Wersthew legitime esset devoluta^a, quas tres sessiones dictus Nicolaus Bor teneret et uteretur eciam de presenti potencia mediante in dampnum et preiudicium ipsorum ac dictorum Petri et Simonis valdemagnum. Unde huiusmodi facta protestacione idem Nicolaus de dicta Kyralfiya nominibus, quibus supra, ac iam fatorum Petri et Simonis regiam maiestatem ac eciam dominum huius regni gubernatorem, necnon quamlibet aliam dignitatem a prefatorum sessionum donacione et collacione, dictum vero Nicolaum Bor ac Valentinum et Georgium Fekethe dictos de Poosfalwa ceterosque cuiusvis status et condicionis utriusque sexus homines ab earundem sessionum ac pertinenciarum impetracione, occupacione, detencione, usu fructuum et quarumlibet utilitatum percepcione, sibi ipsis usurpacione, appropriacione, statui faccione, perpetuacione seu quovis quesito colore alia intromissione [in] easdem quomodocumque factis vel fiendis prohibuit contradicendo et contradixit inhibendo publice et manifeste coram nobis [t]estimonio presencium mediante. Datum in festo Translacionis Beati Benedicti abbatis anno Domini millesimo quadringentesimo quadragesimo septimo.

^a *Tévesen* essent devolute.

101.

1450. május 22.

*A győri káptalan előtt néhai Előtejedei Pál fia Miklós özvegye, Katalin végrende-
kezik.*

Szélein szakadozott és lyukas, vízjeles (ökörfej) papíron (30,6×18,6 cm). Hátlapon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37519. (Olgyay cs. lt.).

Nos, capitulum ecclesie Iauriensis memorie commendamus, quod nobilis domina Katherina vocata, relicta condam Nicolai filii Pauli de Elewteyed, filia scilicet olim Nicolai de Hydegheth, coram nobis personaliter constituta per modum testamenti confessa est viva voce in hunc modum, quod ipsa matura deliberacione

in se prehabita volensque terrena commutare in celestia et transitoria in eterna totalem porcionem suam possessionariam in possessione Hidegheth predicta ipsam pleno iure, immo nova donacione felicis recordacionis condam domini Sigismundi, imperatoris, regis Hungarie concernentem; item quatuor sessiones suas in possessione Ogya vocata existentes per ipsam sexaginta florenis auri a Paulo filio Andree de eadem Ogya emptas cum omnibus utilitatibus et pertinenciis, puta terris arabilibus, pratis, pascuis, silvis, aquis, aquarum decursibus et generaliter quarumlibet utilitatum et pertinenciarum eorundem integritatibus quovis nominis vocabulo vocitatis ad easdem spectantibus et pertinere debentibus nobili domine Margaretha vocate, [f]ilie sue, consorti scilicet Iohannis filii Ladislai de Zaaz, et per ipsam suis heredibus et posteritatibus universis; item certa clenodia argentea per Ladislaum et Petrum Fekethe de Pokatheleke pro septuaginta sex florenis auri sibi in pignore habita eidem domine Margarethe, filie sue eo modo, quod iidem Ladislaus et Petrus vel ipsorum heredes ab eadem domina Margaretha vel suis heredibus pro dicta sumpma pecunie^a redimant et redimere habeant facultatem; item quatuor bonos boves, tres equos, viginti quatuor oves, duas vaccas, novem porcos, decem sata frugum et aliarum minutarum rerum; item tredecim^b florenos auri, quibus Iohannes Panczel de Samaria; item duos florenos auri minus quartali florenos, quibus Farkasius venditor azimorum de eadem Samaria; item alios duos florenos auri, quibus Gregorius Moora de Balasethy; item quatuor florenos auri, quibus Iohannes Wegh de Felabany sibi debitores solvere obligantur, modo simili prenotate domine Margarethe, filie sue eo modo, quod anno in presenti ipsa domina Margaretha unam personam idoneam pro visitandis liminibus Beatorum Petri et Pauli apostolorum mittere insuper diem septimum et tricesimum deposicionis sui corporis non alias, nisi in ecclesia Beati Iacobi apostolici in possessione Warkon habita celebrari facere ac hospites in huiusmodi exequiis hospitare solitos^c in domo propria eiusdem domine Katharine testatricis hospitare deberet et teneretur, dedisset annotate domine Margarethe, filie sue donassetque et legasset, immo dedit, donavit et legavit coram nobis; tali condicione adiecta^d, quod si temporum in processu aliud testamentum eam facere contingeret, extunc ipsum testamentum nullius esset roboris vel momenti, sed hoc presens testamentum in suo vigore remaneret nec umquam infringere vellet, immo promisit velle non infringere harum litterarum nostrarum vigore et testimonio mediante. Datum feria sexta proxima ante festum Penthecostes anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo.

Jobb sarokban: Stephano Ag. r.

^a Tévesen pecunia. ^b A kéziratban tridecim. ^c Tévesen solitas. ^d Tévesen obiecta.

Megj.: Zsigmond király említett oklevele alatt talán az 1396. márc. 26-i diplomáját (ZsO I. 370. p. [3342. sz.]) kell érteni, de ennek biztonságos eldöntése érdekében további kutatás szükséges. E helyen ezért nem közlök külön regesztát.

102.

1450. szeptember 8.

A pozsonyi káptalan előtt Olgyay Csúnya András fia Pál bevallja, hogy a néhai Olgyay Zsigmond birtokainak felét — melyekért Kajali Bor Miklóssal és Illésházy Mihállyal pereskedik — Olgyay Péter fia Mátyásnak a vázolt feltételek mellett 21 magyar forintért eladta.

Szakadozott és csonka papíron (30×19,6 cm). Hátoldalon kerek pecsét nyoma, levéltári jegyzetek. DL 37520/1. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** DL 37520/2. (Uo.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendantes tenore presencium significamus, quod veniens nostri in presenciam personaliter Paulus filius Andree Czwna de Ogya vive vocis oraculo sponte et libere confessus extitit per hunc modum, quomodo ipse directam et equalem medietatem omnium porcionum possessionariarum condam Sigismundi filii condam Nicolai Helmes de eadem Ogya in et sub metis dumtaxat eiusdem possessionis Ogya existencium et habitarum, videlicet medietates fundorum curie, quas scilicet medietates infra scriptus emptor eligeret, pariter cum terris arabilibus, cultis et incultis, pratis, silvis, fenetis, arundinetis^a, piscinis, aquis aquarumque decursibus ac pecorum pascuis et generaliter quarumlibet [u]tilitatum integritatibus quibuscumque nominibus vocitatis, que nunc cum Nicolao Bor de Kayol et Michaele de Illyeshaza in lite existerent, Mathie filio Petri de eadem Ogya et per eum suis heredibus et posteritatibus universis pro viginti unum florenis auri Hungaricalibus, ut dixit, ab eodem plene habitis et receptis perpetuo et irrevocabiliter vendidissent, immo vendidit et eidem ac eisdem ad utendam, tenendam et perpetuo possidendam dedit, donavit et assignavit coram nobis; tali tamen condicione mediante, videlicet quod si easdem porciones possessionarias — nunc, ut prefertur, in lite existentes — cum laboribus et equalibus expensis ambarum parcium reoptinere poterint, extunc predictus Mathias ad arbitrium sex proborum hominum ex utraque parte eligendorum predicto Paulo super dictos viginti unum florenos auri perpetuitatem valorum dictorum porcionum possessionariarum refundere et solvere debet et tenebitur. Si autem predictas porciones possessionarias reoptinere et rehabere non possint, extunc idem Paulus Czwna prelibato Mathie et suis heredibus pro premissis viginti unum florenis auri ... fundos curie sue

in eadem Ogya penes [in]vicem a parte possessionis Watha pariter cum triginta duobus iugeribus terrarum [arabilium ...] ad eosdem fundos curie spectantibus impignorabit, immo casu, quo supra impignoravit coram nobis, [possidendos, tenen]dos et habendos quousque de dictis viginti unum florenis auri plenam omnimodam poterit impendere satisfact[i]onem ...; assumens predict]us Paulus prelibatum Mathiam et suos heredes in dominio premissorum — aut perpetuo de prius expressatis, aut [... e]xpost declaratis — pacifice conservare et a singulis impetitoribus et causidicis ubique tueri, protegere ac defensare [debeatur propriis suis laboribus et ex]pensis harum nostrarum [vigore] et testimonio litterarum mediante. Datum in festo Nativitatis Marie virg[inis gloriose anno] Domini M^o CCCC^o qu[inqu]agesimo.

^a *Olvasd* harundinetis.

103.

[1455. március 14., Bécs]

V. László király Olgyay Péter fia Mátyásnak adományozza érdemei fejében elődei olgyai és magyarai, valamint az ugyanazon falvakban található örökös nélkül meghalt Olgyay Helmes Zsigmond birtokait.

Említése: V. László király, 1455. márc. 14. Ld. 104. sz.

104.

1455. március 14., Bécs

V. László király megparancsolja a pozsonyi káptalannak, hogy küldje ki hiteles emberét, akinek jelenlétében a kijelölt királyi emberek egyike új királyi adomány címén iktassa be néhai Olgyay Péter fiát, Mátyást elődei, valamint néhai Olgyay Zsigmond olgyai és magyarai birtokrészeinek birtokába.

Szakadozott és foltos papíron (30,4×22,6 cm). Hátlapon külzet: (*Fidelibus nostris, capitulo ecclesie Posoniensis pro Mathia filio condam Petri de Oghya introductoria et statutoria.*), káptalani feljegyzés (ld. 105. sz.), kancelláriai jegyzet: *Lecta*, töredezett zárópecsét, levéltári jegyzetek. SNA, Pozsonyi kpt. hh. lt. 4-10-5 (DF 225963.; Monast. HmBk 552.). — **Átírása:**

Pozsonyi kápt., 1733. ápr. 18. DL 37574/1, 5–9. p. (Olgyay cs. lt.), melynek másolata: DL 37574/2 (Uo.).

Ladislaus, Dei gracia Hungarie, Bohemie, Dalmacie, Croacie etc. rex Austrieque et Stirie dux, necnon marchio Morauie etc. fidelibus nostris, capitulo ecclesie Poseniensis salutem et gratiam. Cum nos tum ad nonnullorum fidelium nostrorum supplicacionis instanciam pro parte fidelis nostri Mathie filii condam Petri de Oghya nostre propterea porrecte maiestati tumque pro fidelibus serviciis eiusdem Mathie per ipsum sacre regni nostri Hungarie et corone^a exposit nostre maiestati exhibitis et impensis porciones possessionarias in possessionibus Oghya predicta ac Magyer vocatis in comitatu Poseniensi existentibus habitas, in quorum pacifico dominio progenitores ipsius Mathie a dudum perstitisse ipseque persistere asseritur eciam de presenti; item alias duas porciones possessionarias in predictis possessionibus Oghya et Magyer in dicto comitatu Poseniensi existentibus habitas, que condam Sigismundi filii Nicolai de eadem Oghya prefuisse, sed eodem Sigismundo absque heredum solacio ab hac luce decedente in prefatum Mathiam, fratrem scilicet condivisionalem ipsius Sigismundi, iure successorio devolute esse perhibentur, simulcum omni iure nostro regio, si quod in prescriptis porcionibus possessionariis qualitercumque hab[ere]mus et nostram ex quibuscumque causis, modis et racionibus concerneret maiestatem aliisque cunctis suis utilitatibus et pertinenciis quibuslibet premissis sic, ut prefertur, stantibus et se habentibus memorato Mathie filio condam Petri de Oghya ipsiusque heredibus et posteritatibus universis \vigore aliarum litterarum nostrarum donacionalium, exinde confectarum/,¹ nove nostre donacionis titulo in perpetuum contulerimus velimusque eundem in dominium earundem porcionum possessionariarum per nostrum et vestrum homines legitime facere introduci. Fidelitati igitur firmiter precipiendo mandamus, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Andreas Laczk de Chenke, aut Urbanus de Watha, vel Vincencius de Madaraz, sin Paulus de Gyerseka, seu Blasius de Chenke, aliis absentibus homo noster ad facies dictarum porcionum possessionariarum in predictis possessionibus Oghya et Magyer existencium consequenterque iuris nostri regii in eisdem habiti vicinis et commetaneis earundem universis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo introducat prefatum Mathiam in dominium earundem et ipsius iuris nostri regii statuatque easdem et idem eidem^b premissis nostre nove donacionis titulo ipsi incumbenti perpetue possidendas, si non fuerit contradictum; contradictores vero, si qui fuerint, evocet eosdem contra annotatum Mathiam nostram in presenciam ad terminum competentem racionem contradiccionis eorum reddituros; et

posthec huiusmodi introduccionis et statucionis seriem cum contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, vicinorumque et commetaneorum, qui premissis statucioni intererunt, nominibus terminoque assignato nobis fideliter rescribatis. Datum Wyenne, feria sexta proxima post festum Beati Gregorii pape anno Domini millesimo quadringentesimo quinquagesimo quinto, regnorum autem nostrorum anno Hungarie etc. quintodecimo, Bohemie vero secundo.

^a Utólag pótolva. ^b Eisdem-ről javítva.

¹ Ld. 103. sz.

105.

[1455.] (május 23.–augusztus 1.)

A pozsonyi káptalan jelenti V. László királynak, hogy parancslevele értelmében kiküldte hiteles emberét, Váradi Benedek kanonokot, akinek jelenlétében Madarászi Vince királyi ember [1455.] május 23-án be akarta vezetni néhai Olgyay Péter fia Mátyást (elődei olgyai és magyar, valamint az ugyanazon falvakban található örökös nélkül meghalt Olgyay Helmes Zsigmond birtokaiba), de ennek Olgyay Csúnya Pál és Miklós fia Jakab, Szászi György fia Miklós, továbbá Illésházy János fia Lőrinc ellentmondtak, ezért megidézte őket a király jelenléte elé Sz. Jakab apostol nyolcadára.

Tartalmi átirása: Az iktatóparancs (ld. 104. sz.) hátlapjára írt káptalani feljegyzés.

Execucio facta est feria sexta proxima ante festum Beati Urbani pape¹ per homines regium Vincencium de Madaraz, capituli magistrum Benedictum de Waradino, concanonicum nostrum; Paulus Czuna de Ogya et Iacobus filius Nicolai de eadem ac Nicolaus filius Georgii de Zaaz et Laurencius filius Iohannis de Illyeswata contradixerunt, qui evocati sunt ad octavas festi Beati Iacobi apostoli proxime venturas regiam presenciam contra Mathiam filium condam Petri de dicta Ogya racionem contradiccioni reddituros.

¹ [1455.] máj. 23.

Megj.: A *terminus post quem* az *executio* időponja, az *ante quem* pedig a kitűzött törvénykezési nyolcad.

1467. október 3., Korotna

Guti Ország Mihály nádor megparancsolja a pozsonyi káptalannak, hogy küldje ki hiteles emberét, akinek jelenlétében az egyik nádori ember iktassa be Bélyvatai Dominik fia Miklós fia András fiait, Györgyöt és Mátyást őket zálogjogon megillető néhai Olgay Csúnya Pál fia András olgyai birtokrészének és Egyházfővénye nevű sziget birtokába.

Foltos papíron (22×14,2 cm). Hátlapon külzet (*Amicis suis reverendis, capitulo ecclesie Posoniensis pro Georgio et Mathia de Belwatha introductoria et statutoria.*), kerek zárópecsét töredékei, levéltári jegyzetek. SNA, Pozsonyi kápt. hh. lt. 4-10-7 (DF-ben nincs; Monast. HmBk 554.). — **Átírása (Á):** 1. Pozsonyi kápt., 1467. okt. 15. DL 107583 (Csánki Dezső gyűjtemény). Ld. **107.** sz. **2.** Ua., 1467. okt. 29. SNA, Pozsonyi kápt. hh. lt. 4-10-7A (DF 225965.; Monast. HmBk 555.). — **Másolata:** DL 37522. (Olgay cs. lt), Á1 alapján. — **Említése:** Pozsonyi kápt., 1467. okt. 15. DL 37523 (Uo.). Ld. **108.** sz.

Amicis suis reverendis, capitulo ecclesie Posoniensis Michael Orzag de Gwth, regni Hungarie palatinus et iudex Comanorum amicicium paratam cum honore. Dicitur nobis in personis Georgii et Mathie filiorum Andree filii Nicolai ^afilii Dominici^a de Belwatha, quomodo ipsi in dominium totalium porcionum possessionariarum Andree filii condam Pauli Chwna de Ogya in eadem Ogya et insula^b Eghazafewenye^c vocata^d in comitatu Posoniensi existentibus habitarum ipsos titulo pignoris concernencium legitime vellent introire. Super quo vestram amicicium presentibus petimus diligenter, quatenus vestrum mittatis hominem pro testimonio fidedignum, quo presente Egidius de Kysleg, vel Petrus filius Pauli de eadem, aut Martinus de Kondorus^e, sin Michael Bely de Magyar, aliis absentibus homo noster ad facies prefatarum possessionis Ogya et insule Eghazafewenye^f vocatarum consequenterque porcionum possessionariarum in dicta possessione Ogya habitarum vicinis et commetaneis earundem universis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo introducat eosdem statuatque easdem eisdem simulcum cunctis utilitatibus et pertinenciis quibuslibet premissis iure impignoratio ipsis incumbenti possidendas, si non fuerit contradictum; contradictores vero, si qui fuerint, evocet eosdem \contra annotatos/ nostram in presenciam ad terminum competentem rationem contradiccioni eorum reddituros; et posthec huiusmodi introduccionis et statucionis seriem cum contradictorum et evocatorum, si qui fuerint, vicinorumque et commetaneorum, qui premissis statucioni intererunt, nominibus terminoque assignato nobis amicabiliter rescribatis. Datum in Korothna, sabbato proximo ante festum Bea-

ti Francisci confessoris anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo.

^{a-a} *Á1 és Á2-ben hiányzik.* ^b *Tévesen insule.* ^c *Eghazafewenye-ről javítva.* ^d *Tévesen vocatarum. Á2-ben hiányzik.* ^e *Á1 és Á2-ben Kondoros.* ^f *Á1-ben Eghazasfwenye.*

Hátlapon a káptalan feljegyzése: Execucio facta sabbato ante Galli; homo regius Petrus de Leg, capituli dominus Paulus, archidiaconus; Michael filius Mathie et Mathias Czege de Ogya contradixerunt et evocavit ad octavas Epiphaniarum Domini. *Ld. 107. és 108. sz.*

107.

1467. október 15.

A pozsonyi káptalan jelenti Guti Ország Mihály nádornak, hogy parancslevele értelmében kiküldte hiteles emberét, Pál magyar esperest és plébánost, akinek jelenlétében Kislégi Pál fia Péter nádori ember be akarta iktatni néhai Bélvatai András fiait, Györgyöt és Mátyást (az őket zálogjogon megillető néhai Olgyay Csúnya Pál fia András) olgyai birtokrészének és Egyházasfövény nevű sziget birtokába, de Olgyay Mátyás fia Mihály és Czege Mátyás ennek ellentmondtak, ezért megidézte őket a nádor elé vízkereszt nyolcadára.

Lyukas és foltos papíron (30,3×18,6 cm). Hátlapon külzet (*Magnifico domino Michaeli Orzag de Gwth, regni Hungarie palatino et iudici Comanorum pro Georgio et Mathia filiis condam Andree de Belwatha contra Michaelem filium Mathie et Mathiam Czege de Ogya ad octavas festi Epiphaniarum Domini nunc venturas evocacionis relacio.*), töredezett kerek zárópecsét, levéltári jegyzetek. DL 107583. (Csánki Dezső gyűjtemény). — **Másolata:** DL 37522. (Olgyay cs. lt.).

Magnifico domino, domino Michaeli Orzag de Gwth, regni Hungarie palatino et iudici Comanorum capitulum ecclesie Posoniensis amicicium paratam cum honore. Vestra noverit magnificencia nos litteras vestras introductorias et statutorias secreto sigillo vestro consignatas nobis amicabiliter loquentes honore, quo decuit, recepisse in hec verba: *Következik Guti Ország Mihály nádor 1467. okt. 3-i parancslevele (ld. 106. sz.).* Nos igitur petitionibus vestris amicabiliter sa[tisfa]cere cupientes unacum prenominato Petro filio Pauli de dicta Kysleg, homine scilicet vestro, nostrum hominem, scilicet honorabilem virum dominum Paulum,

vice[a]rchidiaconum, plebanum de Magyar nostro pro testimonio ad premissa conscienciose peragenda fidedignum duximus destinandum. Qui tandem ad nos exinde reversi nobis pari voce retulerunt, quomodo ipsi sabbato proximo ante festum Beati Galli confessoris novissime preteritum¹ ad facies prefatarum^a possessionis Ogya et insule Eghazfewenye vocatarum consequenterque porcionum possessionariarum in dicta possessione Ogya habitarum vicinis et commetaneis earundem universis inibi legitime convocatis et presentibus accedendo^b et dum idem homo vester presente eodem nostro testimonio pretactos Georgium et Mathiam filios condam Andree de dicta Belwatha introducere et easdem eisdem statuere voluisset, tunc Michael filius Mathie et Mathias Czege dictus de eadem Ogya ipsis contradiccionis velamine obviasset^c. Ob quam contradiccionis inhibicionem pretactus homo vester coram dicto nostro testimonio ibidem in facie possessionis Ogya eosdem Michaelem et Mathiam de eadem Ogya contra prenomatos Georgium et Mathiam filios <Andree> de Belwatha ad octavas festi Epiphaniarum Domini nunc venturas in vestram evocasset presenciam rationem contradiccionis eorundem reddituros. Datum sexto die diei evocacionis ante dicte anno Domini M^o quadringentesimo sexagesimo septimo supra scripto.

Contradictores remiserunt

^a *Utána porcionis kihúzva.* ^b *Helyesebben accessissent.* ^c *Helyesebben obviassent.*

¹ [1467.] okt. 10.

108.

Ua. mint 107. sz.

Két darabra szakadt papíron (29,3×10,4 cm). Hátlapon külzet: (*[M]agnifico domino Michaeli [Orzag] de Gwth, regni [Hun]garie palatino et iudici [Comanorum] pro Michaele filio Mathie et Mathia Czege de Ogya c[on]tra Georgium et Mathiam filios condam Andree de Belwatha ad octavas festi [Epipha]niarum Domini nunc venturas evocacionis relacio.*), kerek zárópecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37523/1. (Olgay cs. lt.). — **Másolata:** DL 37523/2. (Uo.).

Magnifico domino, domino Michaeli Orzag de Gwth, regni Hungarie palatino et [iudex Comanorum] capitulum ecclesie Psoniensis, amici[ci]am paratam cum honore. Vestra noverit magnificencia nos litteras vestras introductorias et statutorias¹ secreto [si]gillo vestro consignatas nobis amicabiliter loquentes

honore, quo decuit, recepisse et cum nos iuxta earundem continenciam unacum Petro filio Pauli de Kysleg, homine scilicet vestro — inter alios homines vestros in dictis litteris vestris nominatim conscriptos specificato — nostrum hominem, vicelicet honorabilem dominum Pau[l]um, vicearchidiaconum, plebanum de Magyar nostro pro testimonio fidedignum duxissemus destinandum, tandem iidem ad nos exinde reversi nobis consona voce retulerunt, quomodo ipsi sabbato proximo ante festum Beati Galli confessoris novissime preteritum² ad facies possessionis Ogya et insule Eghazasfewenye vocatarum consequenterque porcionum possessionariarum condam Andree filii Pauli Chwna in eadem possessione Ogya habitaram vicinis et commetaneis earundem univer[si]nibi legitime convocatis et presentibus accessissent et dum dictus homo vester presente eodem nostro testimonio Georgium et Mathiam filios condam Andree [de] Belwatha introducere et easdem eisdem statuere voluisset, tunc Michael filius Mathie et Mathias Czege dictus [d]e eadem Ogya ipsis contradicioni[s vela]mine obviasset^a. Ob quam contradiccionis inhibicionem pretactus homo vester presente nostro testimonio ibidem in facie possessionis eosdem Michaelem et Mathiam C[ze]ge de eadem Ogya contra prenomatos Georgium et Mathiam de prefata Belwatha ad octavas festi Epiphaniarum Domini nunc venturas in vestram evocasset presenciam racionem contradiccionis eorundem reddituros. Datum sexto die diei^b evocacionis predictae anno Domini millesimo quadragintesimo sexagesimo septimo.

^a *Helyesebben* obviassent. ^b *Tévesen* die.

¹ *Ld. 106. sz.* ² [1467.] okt. 10.

Megj.: Ez és a 107. sz. oklevél lényegében annyiban különbözik egymástól, hogy ez az oklevél csak említi az iktatóparancsot, de szövegét nem írja át. Megjegyzendő, hogy a káptalan okt. 29-én megismételte a jelentést, ugyanis időközben Olgyay Mihály és Csege Mátyás visszavonták tiltakozásukat (erre utal az 107. sz. oklevél szövege alatti *contradictores remiserunt* feljegyzés). Az új jelentésben tehát már azt olvassuk, hogy a Kislégi Pál ellentmondás nélkül bevezette Bélvatai Györgyöt és Mátyást a kérdéses birtokrészébe (SNA, Pozsonyi kápt. hh. It. 4-10-7a. DF 225965.; Monast. HmBk 555.). Ez az oklevél az Olgyay család levéltárában semmilyen formában nem lelhető fel, ezért e forráskiadásban nem közlöm.

1467. november 9.

Alsólendvai Miklós pozsonyi ispán tudatja, hogy a magtalanul meghalt Olgyay Csúnya Pál birtokait, melyeket Pozsony megye lefoglalt, a megnevezett Olgyay nemeseknek adja, miután IV. László és III. András királyok privilégiumaival igazolni tudták a birtokokhoz való jogukat és Csúnya Pállal való rokonságukat.

Hártyán (32,5×18,6+7,4 cm). Függőpecsétje zsinórostul elveszett. Hátlapon levéltári jegyzetek. DL 37524/1. (Olgyay cs. lt.). — **Másolata:** 1-4. DL 37524/2-5. (Uo.). — **Kiadása:** HOklt. 430-431. p. (363. sz.).

Nos, Nicolaus filius condam Bani de Alsolyndva, comes comitatus Poseniensis etc. memorie commendamus tenore presencium significantes universis, quibus expedit, quod quamvis nos pridem quasdam possessiones et porciones possessionarias condam Pauli Chwna dicti de Ogya, hominis absque heredibus decessi in eadem Ogya et alias ubivis in dicto comitatu Poseniensi ipsum concernentes habitas et existentes nomine iuris regii occupaverimus, tamen quia infra scripti nobiles, videlicet Mathias, Martinus et Iacobus filii Nicolai, necnon Michael, Andreas, Iohannes et Augustinus filii Mathie, item Colomannus et Michael filii alterius Mathie, necnon Nicolaus, Emericus et Paulus filii Martini de dicta Ogya, ipsius condam Pauli Chwna generacionis homines ac legitimi successores nostram adeuntes in presenciam exhibuerunt nobis et presentaverunt quoddam privilegium olim Andree, regis Hungarie¹ ratihabicionem ac confirmacionem alterius privilegii olim Ladislai,² similiter regis Hungarie in se continens, cuius quidem privilegii tenoribus et continenciis visis ac intellectis unacum iudicibus nobilium ceterisque nobilibus eiusdem comitatus ante fatos Mathiam, Martinum ac Iacobum, necnon Michaelem, Andream, Iohannem et Augustinum, Colomannum, Michaelem, item Nicolaum, Emericum et Paulum, nobiles de iam dicta Ogya, eiusdem scilicet condam Pauli Chwna — ut prefertur — hominis sine heredibus decessi, suarumque possessionum et porcionum possessionariarum quarumlibet et ubique existencium veros generacionis homines legitimosque successores fore et esse agnovimus, pro eo nos vigore dicti privilegii et generacionis propagacione easdem possessiones et porciones possessionarias dicti condam Pauli Chwna appellati ex eo, quia eodem — ut premissum est — non ius regium concernere, sed in pretactos Mathiam, Martinum, Iacobum et Michaelem ac alios supra scriptos iure successorio devolvi et redundari debere videbantur, easdem eisdem et eorum heredibus ac successoribus universis de manibus nostris rursus et

denuo resignavimus et remisimus, immo resignamus et remittimus iure perpetuo tenendas, possidendas et habendas salvis iuribus alienis. In cuius rei memoriam firmitatemque perpetuam presentes eisdem concessimus litteras sigilli nostri pendentis munimine roboratas. Datum feria secunda proxima ante festum Beati Martini confessoris, die videlicet sedis nostre iudicarie, anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo septimo.

¹ Ld. 5. sz. ² Ld. 11. sz.

110.

1468. február 26.

A pozsonyi káptalan előtt Lucia, Csatédi Nagy Miklós felesége, néhai Olgay Csúnya András és Gútori Erzsébet lánya bevallja, hogy Olgay Miklós fiait, Mátyást, Mártont és Jakobot, valamint másik Mátyás fiait, Mihályt, Andrást és Ágostont anyja leánynegyede, hozománya és jegyajándéka ügyében felszabadítja kötelességeik alól.

Hártyán (29,2×12,8 cm). Hátlapon kerek pecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37525/1. (Olgay cs. lt.). — **Másolata: 1-2.** DL 37525/1-2. (Uo.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod nobilis domina Lucia conthoralis Nicolai Magni de Chated, filia vero condam Andree Chwna de Ogya, ex condam Elizabeth de Gwthor progenita coram nobis personaliter constituta vive vocis oraculo sponte et libere confessa extitit per hunc modum, quomodo ipsa Mathiam, Martinum et Iacobum filios Nicolai, item Michaelem, Andream et Augustinum filios alterius Mathie de dicta Ogya ipsorumque heredes et posteritates de et super quartaliciis puellaribus suis ac dotibus et rebus paraffernalibus dicte condam domine Elizabeth, matris sue ipsas de porcionibus possessionariis dicti condam Andree Chwna — tam in eadem possessione Ogya, quam alias in insulis \ac/ ubilibet habitis et existentibus, de et super quibus inter ipsam et alios prenomatos in sede spirituali Strigoniensi litis materia fuisset mota et practicata — iuxta regni laudabilem consuetudinem concernentibus et contingentibus quitto dimisisset et absolutos ac per omnia satisfactos et expeditos, immo dicta domina Lucia quitto reddidit et absolutos atque per omnia satisfactos coram nobis harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum

secundo die festi Beati Mathie apostoli anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo.

111.

1468. március 7.

A pozsonyi káptalan előtt néhai (Bél)vatai András fiai György és Mátyás bevallják, hogy Olgyay Miklós fiait, Mátyást, Mártont és Jakabot, valamint másik Mátyás fiait, Andrást és Ágostont néhai édestestvérük, Skolasztika, néhai Olgyay Csúnya Pál özvegyének hozománya és jegyajándéka ügyében felszabadítják köteleességeik alól.

Hártán (27,4×9,9 cm). Hátlapon kerek pecsét töredékei, levéltári jegyzetek. DL 37526. (Olgyay cs. lt.).

Nos, capitulum ecclesie Posoniensis memorie commendamus, quod Georgius et Mathias filii condam Andree de Watha onera et gravamina omnium heredum et fratrum et sororum suorum in infra scriptis super se recipientes coram nobis personaliter constituti vive vocis oraculo sponte et libere confessi sunt per hunc modum, quomodo ipsi Mathiam, Martinum et Iacobum filios Nicolai de Ogya et Michaelem, Andream ac Augustinum filios alterius Mathie de eadem Ogya ipsorumque heredes et posteritates de et super dotibus ac rebus paraffernalibus condam nobilis domine Scolastice, sororis ipsorum carnalis, relicte scilicet condam Pauli Chwna de dicta Ogya, ipsam de cunctis porcionibus possessionariis eiusdem condam Pauli Chwna — ut prefertur — olim domini et mariti sui, concernentibus, quittos dimisissent et absolutos atque per omnia satisfactos et expeditos, immo dicti Georgius et Mathias quittos reddiderunt et expeditos coram nobis harum nostrarum vigore et testimonio litterarum mediante. Datum feria secunda proxima post dominicam Invocavit anno Domini millesimo quadringentesimo sexagesimo octavo.

Tóth Sándor László: *A magyar törzsszövetség politikai életrajza.*
(*A magyarság a 9–10. században*). Szeged 2015. 632 o.

2015-ben jelent meg Tóth Sándor László szegedi egyetemi docens monográfiája a magyar törzsszövetség történetéről. Jelen recenzióban ahelyett, hogy az egyes alfejezetek különböző részkérdéseit vizsgálnám, ami nem is lenne lehetséges, tekintve, hogy egy hatszáz oldalas könyvről van szó, arra vállalkozom, hogy bemutassam azokat a fő szempontokat, amelyek a mű szerkezetét és a műben kifejtett történeti szemléletet meghatározzák. Úgy vélem ezen szempontok felvázolása és kritikája nélkülözhetetlen ahhoz, hogy megismerhessük a mű jelentőségét és értékét. Röviden szólnék a könyvről: 600 oldalon bőséges kutatástörténeti összefoglalás 4137 hivatkozással teszi ki az alfejezetek tartalmának nagyját, és az összefoglalások között néhol elvész a szerző saját álláspontja. Az ilyenfajta historiográfiai szemlézések nélkül minden bizonyonnyal a könyv mérete töredékére csökkenne, ahogyan az a *Levediától a Kárpát-medencéig* című, ugyane szerző által 1998-ban megjelentett műnél látható.

A mű alcíméből adódóan a szerző a magyarság IX–X. századi történetével foglalkozik. E korszakot a honfoglalás ideje (IX. század vége) alapján lehet két nagyobb korszakra osztani, a IX. és X. századokra. A X. század első felét jószerivel a külhoni kalandozások töltik ki, amiket a külföldi forrásokban viszonylag jól nyomon tudunk követni. E korszak még a honfoglalást követő megtelepedés kora is, amit azután, megismerkedvén a nyugat- és kelet-európai civilizációkkal a század második felében, a keresztény magyar állam megalapítása követ az ezredfordulón. A XI. század első harmada Szent István (állam- és) egyházszervező tevékenységével telik el, amely során kezd kialakulni és megszilárdulni a középkori magyar királyság alapjait jelentő világi és egyházi rend.

Bonyolultabb kérdés, és az e kérdésre adott válaszból vezethető azután le jelen mű szerkezeti sajátossága is, hogy végül is mi alapján határozzuk meg azt, hogy e két évszázadot (tehát a IX. és X.-et), amelynek a vége oly határozottan zárul, honnan is lehet indítani. Minthogy a szerző maga is hivatkozik Kristó Gyulára mint mentorára, nem lehet említés nélkül hagyni, hogy a régóta sokat hivatkozott *Levedi törzsszövetségétől Szent István államáig* című Kristó-monográfiának (Bp. 1980.) is tulajdonképpen ugyanez a beosztása, és a két mű abban is nagyon hasonlít egymásra, hogy a korai magyar történettel kapcsolatban főleg és elsősorban, mondhatni kizárólag, VII. (Bíborbanszületett) Konstantinnak *A birodalom kormányzásáról (DAI)* című művének magyarokról szóló fejezeteit vizsgálják és magyarázzák, kiegészítve ezt az arab tudósításokkal. Véleményük szerint, mivel

korábbi forrásokban a magyar név nem szerepel, a magyar törzsszövetséget alkotó nép is a IX. században kellett, hogy a Fekete-tenger mentén megjelenjen (és, tegyük hozzá, kialakuljon), vagyis nincs szükség korábbi források vizsgálatára. Hogy e szemlélet mennyire nem magától értetődő, azt igazolja Czeglédy Károly eme szövegrészlete: „A magyarok történetéről a IX. század előtti időkből írásos források nincsenek. A magyarság IX. századi története azonban arab és bizánci források alapján, legalább is fő mozzanataiban, világosan áll előttünk. ... A kazároktól nyugatra, az Azovi-tenger keleti partvidékén és a Don alsó folyásánál a VII. században az onogur-bolgár birodalom volt, amelybe a magyarok is beletartoztak. Az onogur birodalom a kazárok csapásai alatt bomlott fel. Belőle váltak ki a nyugatra vonuló dunai bolgárok és valószínűleg a volgai bolgárok, valamint a baskíriai magyarok is...” (*Czeglédy Károly: A magyarság Dél-Oroszországban. In: A magyarság őstörténete. Szerk. Ligeti Lajos. Bp. 1943. 100–123. p.*). Később módosította elképzelését, amelyre Kristó sokat hivatkozott.

Ebből következően szinte alig esik szó, vagy csak hozzátételeges említés szintjén, a fentebbi források tárgyalása közben, a kelet-európai steppén már az V. századtól szereplő bolgárokról és az ogur, illetve szabír törzsekről, vagy a VII. században megalakuló Kazár Kaganátusról, ezek eredetéről és tetteiről, a hozzájuk kapcsolódó forrásokról, jöllehet mind időben, mind térben, valamint kultúrában és politikai szervezetben is ezek álltak legközelebb a magyarsághoz. Úgy hiszem, ennek kapcsán idézhető Moravcsik Gyula klasszikus véleménye: „... a magyar történet bizánci forrásai tárgyalását nem kezdhethjük a IX. századtól, vagyis azokkal a feljegyzésekkel, melyek már kétségtelenül a magyarságra vonatkoznak, hanem foglalkoznunk kell azokkal a forrásokkal is, amelyek ama hún-bolgár népekre vonatkoznak, melyek a magyarság kialakulásában feltehetőleg részt vettek...”, illetve „... az Uggroi, mely módosított alakban, mint a magyarok neve, a legkülönbözőbb európai népek ajkán ma is él, a bizánci forrásokban ebben az alakban kizárólag csak a magyarokat jelenti...” (*Moravcsik Gyula: A magyar történet bizánci forrásai. Bp. 1934. 21. p.*).

Hogy miért is ilyen módon kezdenek bele a magyarság politikai történetének tárgyalásába, amely egyébként szorosan összefügg a magyarok eredetéről vallott nézeteikkel, azt Tóth Sándor László, Kristót követve, ekképp indokolja: „Az etnikai kritériumok közül a magyar **nép** (kiemelések tőlem – K.B.) létrejötteinek vonatkozásában az első helyen a saját **népnév**, a magyar (mogyer/magyer) szerepel ... A magyarok saját népnevének írott forrásokban való felbukkanása késeinek mondható. Először a magyar népnév a 920–930 körül lejegyzett Dzsajhánihagyományban tűnik fel ... [a] 870–880 körüli időszakot tükrözi, így a saját népnév már a honfoglalás előtt meglehetett ... A magyarok elődeivel kapcsolatban

felmerült »korai«, a 9. század előtti időszakra vonatkozó írott források nem, vagy legfeljebb feltételesen értelmezhetőek a magyarságra.” (21–23., 51. p.).

Kristó hivatkozott, nevezetes művében a fő érv pedig a következő: „Vajon valóban csak a 830-as évektől kezdve maradtak ránk a forrásokban biztosan a magyarokra vonatkozó információk? Megfellebbezhetetlen állításokat tenni e tárgykörben igen nehéz és kockázatos vállalkozás, mivel mindazok a vélekedések, amelyek a 830-as évek előtti idők valamely forrásadatát a magyarokkal, illetve a magyar névvel hozták kapcsolatba, elsősorban nyelvi hasonlóságra (és vélt földrajzi helyzet megfelelésére) alapozó feltevések. E hipotézisek nincsenek igazolva, a kontrolladatok hiánya miatt nem is lehetséges tökéletes bizonyításuk. Tehát egy ellentétes állítás megalapozása (hogy ti. 830 tája előtt a kútfők nem utalnak **magyar etnikumra**) sem történhet a bizonyításelmélet klasszikus szabályai szerint, vagyis nincs mód a »bizonyítékok« érvényének, súlyának tagadására. Bizonyítékok híján pedig a cáfolat is vértelen ... nem kis valószínűséggel jelenthető ki: a 830-as éveket megelőző időkre nincs olyan forrásunk, amely teljes bizonyossággal a magyarokra utalna, vagy a magyarokkal kapcsolatba lenne hozható” (11–19. p.).

Nagyon is érdemes ezen érveket vizsgálat alá vonni, ugyanis nagy hatással vannak a korai magyar történelemmel foglalkozó más tudományágak kutatóira is, jelentős mértékben meghatározva, hogy az általuk feltárt eredményeket milyen módon értelmezik, egyfajta értelmezési keretet adva vizsgálódásuknak. Hogy egy friss példát hozzak fel, hivatkozom Türk Attila régész újabb írásaira, aki régészeti leleteinek értelmezésében legutóbb Tóth Sándor László 1998-as művére támaszkodott (A korai magyar történelem régészeti kutatása napjainkban. [Perspektívák és teendők]. In: Magyar Őstörténet. Tudomány és hagyományörzés. Szerk. Sudár Balázs et al. MTA BTK MÓT Kiadványok 1. Bp. 2014. 25. p.). A dolgok tehát ily módon függenek össze, ezért gondolom úgy, hogy ha jelen recenzióban a fentebb röviden ismertetett érveket teszem kritika tárgyává, azzal nem csak jelen monográfia szerzőjének alapvetéseit tudjuk jobban megítélni, de ezen alapvetések egyik kidolgozójának, Kristó Gyulának a korai magyarokról szóló írásait is, egyszerűsített az ezen alapvetésekre épített egyéb, akár a Türk Attila által képviselt újabb régészeti elméleteket is.

A magyarok IX. századi fekete-tengeri megtelepedését tehát a következő történeti érv alapján indokolták a fent nevezett kutatók: (e történeti argumentum szolgál a különböző egyéb [régészeti, nyelvészeti, embertani, és más] érvek egyikeként az északi és déli „őshazák” lokalizálásának kérdésében [az északi mellett], amire itt nincs lehetőség bővebben kitérni. Röviden, ez alapján határozzák meg, hogy mely forrásokat lehet bevonni a kérdés kutatásába.) A magyar népnév IX. és

X. századi forrásokban bukkan fel először, amelyekben a magyarokat a Fekete-tengertől északra lokalizálják. Ez idő előtt nincsen olyan forrásunk, ami a magyar népvét használná, tehát a magyarok nem érkezhettek korábban. Habár ez elsőre igen meggyőzőnek tűnhet, a továbbiakban néhány olyan megjegyzéssel élnek, amik rámutatnak tarthatatlanságára.

Először is, a magyar név e korszakra vonatkozóan csakis az arab forrásokban fordul elő, a bizánciakban nem. A bizánci forrásokban a magyarokkal azonosítható népet hun, (on)ogur és türk névvel illetik. A bizánci és arab források típusai között igen nagyok az eltérések, ti. míg a bizánci történetírói hagyomány több évszázadra nyúlik vissza, addig az arab földrajzi, kereskedelmi útleírások első példányai e térségre vonatkozóan a IX. század végén, illetve a X. században születnek meg, tehát a mi szempontunkból eleve igen késeiek. Ha valamilyen okból kifolyólag, tegyük fel, nem ismernénk egy arab forrást sem, kutatóink kénytelen lennének a hun, (on)ogur és türk nevekből kiindulni, hiszen akkor egy olyan forrásunk sem lenne, ami akár a IX., akár a X. századra vonatkozóan tartalmazná a magyar nevet. Az előbb említett három név pedig nyilván jóval korábbi századokba vezetne minket, mint a IX.

Megjegyzendő, hogy a magyarokra használt ogur/onogur elnevezést mindedig azzal magyarázták, hogy a szlávok így nevezték el őseinket a Fekete-tenger mentén (*Patria Onogoria*) élő onogurok után, s ezt vették át aztán a bizánciak és nyugatiak. Felmerül a kérdés, hogy a szlávok, akiknek nem volt írásos hagyományuk, hogyan nevezhették el így a magyarokat, akik, a kései megtelepedés képviselői szerint, az onogurok után mintegy kétszáz év múltán jelentek meg a térségben, és ez idő alatt itt kazár uralom érvényesült (aminek okán többek között a türk név is áthagyományozódott a magyarokra a bizánciaknál). Azonkívül a bizánciak miért egy szláv nevet alkalmaztak volna a magyarokra, hiszen a krími területeik révén közvetlen kapcsolatba kerültek velük.

Másrészt, ha kizárólag az arab források magyar neveit fogadnánk el, joggal vethetnénk fel, hogy mivel az első arab források a 870–880-as évekre vonatkoznak, akkor nyilván a magyaroknak is ekkor kellett volna e területen megtelepedniük, ami eleve téves felvetés lenne, hiszen a magyarok már 861-ben keleti frank területek ellen vezettek hadjáratot a Kárpát-medence nyugati végén (A honfoglalás korának írott forrásai. Szerk. Kristó Gyula. Szegedi Középkortörténeti Könyvtár 7. Szeged 1995. 184. p. Szent Bertin évkönyve). Kristó a 830-as éveket azért adja meg időpontul a magyarok megjelenéséhez, mert akkortájt épült Sarkel erődítménye a Don mentén, amelyet *szerinte* a kazárok a magyarok ellen építettek, bár az ezzel kapcsolatos forrásokban a magyarok neve nem tűnik fel. Még ha el is fogadjuk, hogy Sarkelt részben a magyarok ellen építették (ki más ellen ez

idő tájt?), abból sem következik, hogy a magyarok ekkor érkeztek meg, ugyanúgy levonható lenne belőle az a következtetés is, hogy a magyarok és kabarok már ez idő előtt függetlenedtek a kazároktól, ahogyan a volgai bolgárok is.

A második észrevétel, hogy míg a fentebbi szerzők következetesen magyar népnévről beszélnek, fontos leszögezünk, hogy a magyar eredetileg törzsnév volt, majd pedig egy, a kazároktól elszakadt törzsszövetség neve (az elszakadás oka minden bizonnyal az arabok kazáriai hódításai — VIII. század közepe — vagy a kazár kagán zsidó hitre térése — VIII–IX. század fordulója — lehetett), amit a vezető törzs nevéből neveztek el, s feltehetően ezután vált népnévvé. Ez a nomád törzsek/törzsszövetségek szerveződésével és névhasználatával kapcsolatos egyik legalapvetőbb ismeret. Tehát egy újonnan alakult, vagy függetlenedett törzsszövetség új [vagy] eddig a forrásokban nem [ilyen szerepben] használt név alatt jelenik meg, korábban ugyanis annak a birodalomnak a neve alatt szerepelt, amelynek a része volt (Ld. *Németh Gyula: A honfoglaló magyarság kialakulása.* 2. kiad. Bp. 1991. 26–44. p.). Kérdés, hogy korábban a magyar törzsek tagjai milyen névvel illették magukat, ugyanis az etnikus összetartozás tudata már korábban, törzsek között is megvolt (*Szabados György: Identitásformák és hagyományok.* In: *Magyar Őstörténet. Tudomány és hagyományörzés* i. m. 289–305. p.).

Mindezt ha figyelembe vesszük, vajon jogos-e a fentebbi szerzők azon elvárása, hogy a magyar népnevet kéri számon korábbi időkre vonatkozó forrásokon, s mivel azt nem találják, a magyarok megjelenését a pontusi térségben a IX. századra teszik. Az ugyan még érthető lenne, ha egy szerző kijelentené, hogy mivel a magyarokhoz köthető korábbi adatok még nincsenek rendszerezve és tisztázva, így a IX. századi rekonstrukció során csakis a DAI-t és az arab forrásokat használja, nyitva hagyván azokat a kérdéseket, melyeket e források alapján megválaszolni nem tud, ebből viszont, a fentebb elmondottak figyelembe vételével, semmilyen alapon nem lehet levezetni azt, hogy a magyaroknak a IX. század elején kellett letelepedniük a steppén. Meg kell ugyanakkor jegyeznünk, hogy a magyar, mint törzs, törzsszövetségi név igenis szerepel korábbi forrásokban.

Egyik forrásunk szerint (*Chronique de Michel Le Syrien. Par J. B. Chabot. Tome II. Paris 1901. 363–364. p. [X. 21.]*) a bolgárok (*les Bulgaraye*) és pougourok (*les Pougouraye*) az idősebb testvér, Khazarig után nevezettek el kazároknak. Minthogy a bolgárok és ogurok a kazárok előtt már e területen éltek, ez nyilván későbbi legenda, amely a kazár hegemonia ideje alatt született. *Róna-Tas András* a pougour nevet az ogurokkal azonosítja (*Róna-Tas András: A honfoglaló magyar nép.* Bp. 1996. 190. p.) jogosan, de ugyanevet korábban a magyarokkal is azonosították, véleményem szerint szintén teljes joggal (*D. M. Dunlop: The History of the Jewish Khazars. Princeton, New Jersey 1954. 5., 38. p.*). Ezt igazol-

ja, hogy a magyarral szintén azonos baskír névben is a szó eleji 'm' hang 'b'-ként szerepel. Vagyis magyar — pougour — baskír, ami a földrajzi és időbeli egyezést figyelembe véve az ogur név egy alakja. A nyelvi változatokat megmagyarázza, hogy a törökben a szó eleji 'm' hang ejtése nem jellemző. Ennek alapján érdemes a VI. századi pontusi hun (ogur) vezér, Maugeris nevét is számon tartani. Van olyan más törzsnevünk is, ami teljes mértékben megfelel jóval korábban szereplő törzs nevével. Ez a Konstantinosnál megőrzött *Kourtougermatos* (Kürtgyarmat) magyar törzsnév (*Constantine Porphyrogenetos: De Administrando Imperio*. Vol. I. Ed. by Gy. Moravcsik. Transl. by R. J. H. Jenkins. Washington D. C, 1967. 174–175. p.), ami azonos az ogur népek közé tartozó *ku(r)trigur*; *kuturgur* törzsnévvel. Erre is már korábban többen felhívták a figyelmet (*Németh Gyula*: i. m. 188–190. p. és *D. M. Dunlop*: i. m. 202. p. 170. jegyz.) De itt megemlítendő még a *Hetümoger* névnek az ogur törzsnevekhez teljesen hasonló felépítése is. Továbbá Konstantinosnál szerepel a magyarokra vonatkozóan, mint önelnevezés, a *savartoi asphaloi* név, ami szintén egy korai nép (törzs) neve volt, a szabíroké.

Mindezek alapján gondolom úgy, hogy az a fajta szemlélet, amely egyrészt figyelmen kívül hagyja a nomád politikai szerveződések alapvető sajátosságait, illetve amely egyoldalúan csakis az igen kései arab források magyar neveit fogadja el a magyarokra vonatkoztathatónak, s ez alapján vázolja fel a nép kialakulását is, ugyanakkor a többi, korábban jelentős számban előforduló egyéb (törzs)neveket, amelyek között semmilyen kapcsolatot *nem vél* felfedezni, elveti, végtére is nem vezethet eredményre a magyarok korai, illetőleg IX. és X. századi történetének feltárása tekintetében. Számomra kérdéses, hogy vajon a későbbi korokra vonatkozó forráselemzések mennyire felelhetnek meg a történeti kritikának, ha a magyarok V–VIII. századi történetét tévesen rekonstruáljuk?

Kerényi Bálint

Tartalom

Tanulmányok

Galambosi Péter

Csák Ugrin, a hűséges tartományúr 289

Haraszi Szabó Péter

Egy értelmiségi karrier a kúrián: Csitári Lőrinc nádori jegyző
és családja 323

Forrásközlés

Csiba Balázs

Az Olgay család levéltárának oklevelei 1379–1468 347

Könyvismertetés

Tóth Sándor László: A magyar törzsszövetség politikai életrajza.
(A magyarság a 9–10. században). Szeged 2015. 632 o.. 403
— Ism.: *Kerényi Bálint*

Szerzőink figyelmébe

1. A kéziratot számítógépen elkészítve, e-mailen keresztül kérjük benyújtani, külön is mellékelve a képeket (jpg) és az ábrákat (pl. xls.).
2. A lábjegyzetek folyamatosan számozva, a lap aljára legyenek tördelve.
3. A kéziratban az évszázadokat — idézetek, tanulmány- és könyvcímek stb. eredeti előfordulásának kivételével — római számmal tüntessék fel.
4. A forrásmegjelölésnél pontos levéltári, kéziratári és bibliográfiai adatokat kérünk (csak a szerző nevét kurziváljuk, az összeállítókat és a címet nem!).
5. Optimális terjedelműnek (jegyzetapparátussal együtt) az 1–2 íves kéziratokat tekintjük (1 ív = kb. 40 000 „n”).

Hivatkozások elkészítése a Fonsban megjelenő dolgozatokhoz

Részletesen: Fons, 2. (1995) 2. sz. 259–267. p.

1. Hivatkozás a kiadvány egészére

- a) *Szerző(-k)*: Cím. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- b) A háromnál több szerző által írt mű címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)

2. Hivatkozás a kiadvány egy részére

- a) *A tanulmány szerzője (szerzői)*: A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet szerzője: A tanulmánykötet címe. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- b) *A tanulmány szerzője (szerzői)*: A tanulmány címe. In: A tanulmánykötet címe. Szerk.: Neve. Kiad. száma. Köt. száma. Megjelenés helye, éve. (Sorozat címe, kötet száma)
- c) A folyóiratcikk szerzője: A cikk címe. In: A folyóirat címe, Évfolyam arab számmal. (Év) sz.[= szám] Hivatkozott hely p. (vagy terjedelem -tól -ig p.)

A jegyzetekben alkalmazott rövidítések: Bp., köt., bőv., jav., átdolg., kiad., s. a. r., vö., uó., uo., i. m., l. vagy ld. [= lásd], jz. vagy jegyz.